

Монгол Улсын
Засгийн газар

Люксембургийн
Засгийн газар

Mongolia

“Монгол Улсад гамшгийн аюулыг бууруулах менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох нь” МОН/08/305 төсөл III шат

НУТГИЙН ИРГЭДЭД ТҮШИГЛЭСЭН ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТ

ӨӨРИЙГӨӨ ХУРЦЛАХУЙ-2

(ГАРЫН АВЛАГА)

РЕДАКТОР:

Ш.БОЛДБААТАР

БЭЛТГЭСЭН:

П.БАЙГАЛМАА

УЛААНБААТАР ХОТ
2010 ОН

“НУТГИЙН ИРГЭДЭД ТҮШИГЛЭСЭН ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТ”

ГАРЫН АВЛАГА

“Монгол Улсад гамшгийн аюулыг бууруулах менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох нь” МОН/08/305 төслөөс хэвлүүлэв.

© Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн Хөтөлбөр, 2010 он

© МОН/08/305 төсөл, 2010 он

© Гарын авлагад орсон гэрэл зургуудыг П.Байгалмаа

Энэхүү номонд илэрхийлсэн байр суурь, үзэл бодол нь гагцхүү зохиогчийнх бөгөөд Нэгдсэн Үндэстний байгууллага, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн Хөтөлбөр болон гишүүн орнуудын албан ёсны байр суурь биш болно.

АГУУЛГА

ӨМНӨТГӨЛ	5
ГАРЫН АВЛАГЫН ТҮХАЙ	7
НЭГДҮГЭЭР ХЭСЭГ	
<i>Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежмент (НИТГЭМ) гэж юу вэ?</i>	9
- Нутгийн иргэд, нутгийн иргэдийн бүлэг гэж юу вэ?	10
- Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежментийг хэрэгжүүлэхэд оролцогч талууд, тэдгээрийн үүрэг	13
- Мянганы Хөгжлийн Зорилтууд ба НИТГЭМ	15
- “Хиогогийн үйл ажиллагааны хүрээ” баримт бичгийн тухай	23
- НИТГЭМ Олон улсад	24
- Гамшгийн менежментийн эрх зүйн зохицуулалт	29
- 1-р хэсгийн дүгнэлт	31
ХОЁРДУГААР ХЭСЭГ	
<i>Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежментийг хэрэгжүүлэх үе шатууд</i>	32
- НИТГЭМ хэрэгжүүлэх орон нутаг болон орон нутгийн иргэдийг сонгох	33
- Нутгийн иргэдийн бүлгүүдэд итгэлцэл, ойлголцлыг бий болгох	34
- Гамшгийн эрсдэлийг хамтын оролцооны аргаар үнэлэх	35
- Хамтын оролцооны аргаар гамшгийн эрсдэлийн төлөвлөлт хийх	51
- Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллагыг байгуулах болон сургах	52
- Нутгийн иргэдийн хамтын оролцоотой хэрэгжүүлэлт	57
- Нутгийн иргэдийн хамтын оролцоотой мониторинг буюу хэрэгжилтийн үнэлгээ	61
- 2-р хэсгийн дүгнэлт	66
ГУРАВДУГААР ХЭСЭГ.	
<i>Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр малчдын/өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлэг байгуулж ажиллах нь</i>	67
- НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэхээр сонгож авсан орон нутагт нэн тэргүүнд хийх ажлууд	68
- Малчдын бүлгийн менежментийн асуудлууд	73
- Бүлгийн ажлын төлөвлөлт	80
- Бүлгийн дотоод зохион байгуулалтын бусад асуудлууд	89
- Орон нутагт гамшгийн эрсдэлийг бууруулах түншлэлийг хөгжүүлэх нь	90
- Хот, суурин газарт НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлж буй туршлагаас	91
- 3-р хэсгийн дүгнэлт	94

ДӨРӨВДҮГЭЭР ХЭСЭГ

<i>Гамшгийн менежмент ба хүний эрх</i>	96
- Гамшгийн менежментэд хүний эрхийн асуудал	97
- Гамшгийн менежмент дэхь жендэрийн асуудал ба эмзэг байдал	98
- Эмэгтэйчүүдийн эмзэг байдлыг бууруулж чадавхижуулах нь	100
- “МОН/08/305 төслийн зорилтот нэгжүүд дэхь гамшгийн эрсдэлийн жендэрийн дүн шинжилгээ” сэдвээр хийсэн судалгааны тухай	102
- 4-р хэсгийн дүгнэлт	107

ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ ТАЛУУДАД ӨГӨХ ЗӨВЛӨМЖ

<i>(Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежментийг орон нутагт хэрэгжүүлэхэд анхаарах зарим зүйлс)</i>	108
ХААЛТЫН ҮГ	137

ХАВСРАЛТ

1. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр ажиллах малчдын/өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлгийн дотоод дүрмийн үлгэрчилсэн загвар	112
2. Бүлгийн дундын сангийн дүрмийн загвар	122
3. ГЭБТХАЗ-ийн дотоод журмын загвар	
4. Сумын гамшгийн эрсдэлийг бууруулах эрсдэлийн сангийн дотоод журам	129
5. Ашигласан материалын жагсаалт	136

ТОВЧИЛСОН ҮГСГИЙН ЖАГСААЛТ

1. АГББТ	Азийн гамшгийн бэлэн байдлын төв
2. ГЭБ	Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах
3. ГЭБТХАЗ	Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах түншлэл хамтын ажиллагааны зөвлөл
4. ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
5. ДЭМБ	Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага
6. МХЗ	Мянганы хөгжлийн зорилтууд
7. МОН/08/305 төсөл	Монгол Улсад гамшгийн аюулыг бууруулах менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох нь төсөл
8. НИТГЭМ	Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежмент
9. НҮБЕА	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблей
10. НҮБХХ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн Хөтөлбөр
11. НҮБХХАБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүнс, Хөдөө Аж Ахуйн Байгууллага
12. ОБЕГ	Онцгой байдлын ерөнхий газар
13. ОУВС	Олон улсын валютын сан
14. ХҮАХ	Хиогогийн үйл ажиллагааны хүрээ

ӨМНӨТГӨЛ

Дэлхий нийтээр байгалийн болон хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй гамшгийн аюулын давтамж, хамрах хүрээ, түүнд нэрвэгдэгсдийн тоо жил ирэх тутам нэмэгдсээр байна. Эдгээр нь хувь хүний амьдрал ахуй төдийгүй улс орны хөгжил, хүрсэн амжилт, эдийн засгийн өсөлтөд ихээхэн сөрөг нөлөө үзүүлсээр байгаа билээ.

Гамшгийн менежментэд баримталж ирсэн уламжлалаар бол гамшиг болсон тохиолдолд хор уршгийг арилгах, сэргээн босгох, нэрвэгдэгсдэд туслалцаа үзүүлэх асуудалд голлон анхаарлаа хандуулдаг байсан бол орчин үед болзошгүй гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, бэлэн байдлаа сайжруулах, ард иргэдийн аюулгүй амьдрах талаарх мэдлэг боловсролыг нэмэгдүүлэх тал дээр илүүтэй анхаарах болсон. Ялангуяа тухайн газар оронд түгээмэл тохиолддог болон тохиолдож болзошгүй гамшгийн аюулаас ард иргэд өөрсдийгөө хамгаалах, тэмцэх, харилцан бие биедээ туслах, тэрхүү нөхцөл байдалд дасан зохицох асуудал нэн чухлаар тавигдах болсон юм.

Люксембургийн Засгийн Газар, НҮБ-ын Хөгжлийн Хөтөлбөрийн санхүүжилт бүхий “Монгол Улсад гамшгийн аюулыг бууруулах менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох нь” төсөл нь Монгол Улс дахь гамшгийн менежментийг бүхий л шатанд сайжруулах зорилгоор 2002 оноос хойш хэрэгжиж байгаа бөгөөд 2005-2007 оны хооронд хэрэгжсэн төслийн II шатанд орон нутгийн иргэдийн гамшигтай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чадавхийг бий болгох зорилгоор Булган аймгийн Сайхан, Тэшиг, Хэнтий аймгийн Жаргалтхаан, Биндэр, Завхан аймгийн Цагаанчулуут, Нөмрөг сум, Ховд аймгийн Булган, Мөнххайрхан сумдад Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежментийг хэрэгжүүлэх туршилтыг хийсэн юм. Төслийн үйл ажиллагааны хүрээнд эдгээр сумдад гамшгийн менежментийн чиглэлээр зохион байгуулсан сургалт, сурталчилгааны үр дүнд орон нутгийн иргэд өөрсдийн сайн дурын үүсгэл санаачилгад тулгуурлан малчдын бүлэг, хамтлагуудыг байгуулан ажиллаж багагүй амжилтанд хүрээд байна. Бид төслийн III (2008-2011 онд хэрэгжинэ) шатанд өмнөх шатанд хүрсэн амжилтаа бататгах, гамшигт өртөмтгий бүс нутагт оршдог шинэ аймаг, сумдад малчдын бүлэг байгуулах үйл ажиллагааг түгээн дэлгэрүүлэх зорилтыг тавин ажиллаж байна.

Дэлхий нийтээр ихээхэн түгэн дэлгэрээд буй *“Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежмент”* хэмээх энэхүү ойлголтын талаарх суурь мэдээлэл, хөгжлийн бусад асуудлуудтай хэрхэн уялдаж буй болон төслийн зорилтот газруудад амжилттай ажиллаж буй малчдын хамтлагуудын тэргүүн туршлага, бүлгийн менежментэд анхаарвал зохих зарим асуудал зэргийг багтаасан энэхүү гарын авлага нь орон нутгийн иргэдийн бүлэг хамтлагуудад ажлаа сайжруулах, шинээр зохион байгуулалтанд орж, бүлэг болон хамтран ажиллахад шаардлагатай туслалцааг үзүүлж чадна гэдэгт итгэлтэй байна.

ТӨСЛИЙН ҮНДЭСНИЙ МЕНЕЖЕР Ш.БОЛДБААТАР

ГАРЫН АВЛАГЫН ТУХАЙ

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежмент (НИТГЭМ)-ийн чиглэлээр бэлтгэн гаргаж буй энэхүү гарын авлага нь орон нутагт гамшгийн эрсдэлийг бууруулах олон талт үйл ажиллагаанд оролцдог талуудад зориулагдсан юм. Монгол оронд хэрэгжиж буй гаднын хандивлагч орнуудын дэмжлэг бүхий олон тооны төсөл хөтөлбөрүүдийн үр дүнд орон нутгийн иргэдийн сайн дурын байгууллагууд байгалийн нөөцийг хамгаалах чиглэлд түлхүү байгуулагдан ажиллаж, багагүй амжилтанд хүрээд байна. Тэгвэл гамшгийн эрсдэл, эмзэг байдлыг бууруулах, байгаль хамгаалах, тухайн орон нутгийн иргэдийн амьжиргааг дэмжих гэсэн хоорондоо салшгүй уялдаа бүхий үйл ажиллагаануудыг хэрхэн нэгтгэж, иргэдийн сайн дурын байгууллагуудын хөгжлийг хэрхэн дэмжих вэ гэдэгт анхаарлаа хандуулах шаардлагатай байгаа юм.

НИТГЭМ-ийг амжилттай хэрэгжүүлж буй олон улсын туршлага, хэрэгжүүлэх явцад үр дүнтэй нь нотлогдсон онолын зарим суурь ойлголтууд болон МОН/08/305 төслийн зорилтот газруудад үйл ажиллагаагаа үр дүнтэй явуулж буй зарим бүлгүүдийн туршлагын тухай өгүүлсэн болно. Төслийн зорилтот газруудад НИТГЭМ-ийн чиглэлээр хийгдсэн туршилтын үед гарсан зарим ололтууд, сургамжуудын талаар оруулсан нь төсөл хэрэгжээгүй, төслийн зорилтот бус газруудад НИТГЭМ-ийг турших, хэрэгжүүлэхэд тусалцаа үзүүлэх зорилго тавьсантай холбоотой.

Нэгдүгээр хэсэгт НИТГЭМ-ийн тухай суурь ойлголтууд, Мянганы Хөгжлийн зорилтууд ба гамшгийн менежментийн асуудлууд, олон улсын туршлага болон Монгол Улсын гамшгийн менежментийн эрх зүйн зохицуулалтын өнөөгийн байдал зэргийг авч үзсэн болно. НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэх үе шатуудын талаар танилцуулсан **Хоёрдугаар хэсэгт** орсон онолын шинжтэй зааварчилгааг Азийн бэлэн байдлын төв¹-өөс боловсруулж гаргасан НИТГЭМ-ийг орон нутагт хэрэгжүүлэгчдэд зориулсан гарын авлагыг ашиглаж бичсэн юм. Монгол орны хувьд НИТГЭМ-ийг хэрхэн хэрэгжүүлэх талаар онолын болон амьдралд туршигдсан тодорхой аргачлал байхгүйн дээр орон нутгийн түвшинд гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, иргэдийн сайн дурын байгууллагыг байгуулж, хөгжүүлэхийн тулд тус байгууллагаас зөвлөмж болгож буй үе шатуудын дагуу ажиллавал илүү үр дүнд хүрнэ гэж үзээд гарын авлагатаа оруулсан юм.

МОН/08/305 төслийн дэмжлэгтэйгээр, тус төслийн зорилтот газруудад байгуулагдан ажиллаж буй орон нутгийн бүлгүүдийн үйл ажиллагаа, хүрсэн амжилтыг олон нийтэд сурталчилах, туршлага болгох зорилго бүхий **Гуравдугаар хэсэг** нь та бүхний сонирхлыг татна гэж найдаж байна. Энэ хэсэг нь орон нутгийн бүлгүүдийг үүсгэн байгуулагдах явцыг хэрхэн дэмжих, бүлгүүдийн дотоод зохион байгуулалт ямар байвал зохистой, бүлгийн дүрмийг хэрхэн боловсруулах вэ зэрэг онолын ойлголтуудыг төсөл хэрэгжүүлэх явцад хуримтлуулсан туршлага болон орон нутгийн бүлгүүдийн практик үйл ажиллагаатай холбож бэлтгэсэн юм.

¹ Азийн Бэлэн Байдлын Төв нь 1986 онд гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, менежментийг сайжруулах зорилгоор Тайландад байгуулагдсан бүс нутгийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллага юм. www.adrc.net хаяг руу хандаж тус байгууллагын тухай дэлгэрэнгүй мэдээллийг авч болно.

Бүлгүүдийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр хийж буй ажлуудыг ч холбогдох гэрэл зургийн хамт орууллаа.

Гамшгийн менежмент ба хүний эрхийн тухай **Дөрөвдүгээр хэсгээс** танилцаж болно. Үндсэн Хууль болон олон улсын гэрээгээр баталгаажсан хүний суурь эрх ямар ч хамгаалагдаж байх учиртай. Ялгаатай хэрэгцээ шаардлага, боломж, чадвар бүхий нийгмийн гишүүд бүрт чиглэгдсэн, гамшгийн менежментийг хэрэгжүүлэх нь өөрөө хүний эрхийг хангаж буй нэг хэлбэр юм. Гамшгийн менежмент дэхь жендэрийн асуудал нь зөвхөн эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн тухай яриа бус ахмад настан, хүүхдүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, орлого нь амьжиргаандаа хүрэлцдэггүй, ганц бие, өрх толгойлсон эхчүүд, эрэгтэйчүүдийн бусдаас ялгаатай хэрэгцээ шаардлагыг анхааран авч үзэх тухай өргөн хүрээнд яригдвал зохих асуудал мөн.

Гарын авлагын төгсгөл хэсэгт орон нутгийн иргэдийн бүлгүүдэд шаардлагатай бүлгийн дүрэм, дундын сангийн дүрэм зэрэг **баримт бичгүүдийн үлгэрчилсэн загварыг** хавсаргалаа. Энэхүү загварууд нь орон нутгийн малчид, иргэдийн бүлгүүдэд зориулагдсан бөгөөд ялангуяа бүлгийн зохион байгуулалтаар ажиллах санаачилга гаргаж ажлаа эхэлж байгаа хүмүүст тусламж болгох зорилготой юм. Хавсралтанд оруулсан загваруудыг өөрийн орон нутгийн нөхцөл байдалд уялдуулан, бүлгийн гишүүдийн санал бодлыг нэмж, шаардлагатай өөрчлөлтийг оруулан засварлах бүрэн боломжтой.

НИТГЭМ-ийг Монгол орон даяар хэрэгжүүлэх, орон нутгийн иргэдийн сайн дурын бүлгүүд байгуулагдан ажиллах явдлыг түгээн дэлгэрүүлэх зорилгоор МОН/08/305 төслийн зүгээс НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэхэд оролцогч талууд болох орон нутгийн төрийн байгууллагын удирдлагууд, аймаг/дүүргийн Онцгой байдлын газар, хэлтсүүд, орон нутгийн иргэд, бүлгүүдэд чиглэгдсэн зөвлөмж боловсруулан хүргүүлж байгаа юм. Энэхүү зөвлөмжийг мөн тус гарын авлагад хавсаргалаа.

МОН/08/305 төслөөс орон нутагт гамшгийн менежментийг хэрэгжүүлэх, гамшгаас хамгаалах түншлэлийг хөгжүүлэх чиглэлд зарим ном, танилцуулгууд бэлтгэн гаргаж байсан ч энэхүү гарын авлага нь НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэгч талуудад зориулан гаргаж буй анхны ном юм. Гарын авлагын талаарх санал хүсэлт, зөвлөмжөө МОН/08/305 төслийн secretary@mongo-liadisaster.org цахим шуудан, 3280-27, 3155-95 дугаарын утсанд мөн p.baigalmaa@mongo-liadisaster.org; baigalmaa.purevsuren@gmail.com хаягаар ирүүлэхийг хүсье.

ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ НЭГЖ

НЭГДҮГЭЭР ХЭСЭГ. НУТГИЙН ИРГЭДЭД ТҮШИГЛЭСЭН ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТ (НИТГЭМ) ГЭЖ ЮУ ВЭ?

Хөвсгөл аймгийн Эрдэнэбулган сумын малчид.
Төслийн үйл ажиллагааг танилцуулах ярилцлагын үеэр.
2008 оны 10-р сар.

НУТГИЙН ИРГЭД, НУТГИЙН ИРГЭДИЙН БҮЛЭГ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежмент (НИТГЭМ) хэмээх ойлголтыг тайлбарлахаас өмнө Нутгийн иргэд, тэдгээрийн нэгдэл болох иргэдийн бүлэг/хамтлаг гэж юу болох талаар ойлголтыг өгөх нь зүйтэй. НИТГЭМ хэмээх нэр томъёо, ойлголт нь *“Community-Based Disaster Risk Management”* гэдэг англи үгийн орчуулга байдлаар тус улсад хэрэгжиж буй төслийн үйл ажиллагааны явцад нэвтэрсэн ойлголт юм. Эхлээд community гэдэг үгийн утгыг эхлээд авч үзэх хэрэгтэй. Community гэдэг нь нэг газар нутагт амьдардаг, нэгнийх асуудал нөгөөд нь хамааралтай байдаг, итгэл үнэмшил, хүсэл сонирхол, эрх ашиг, үнэт зүйлсээрээ нэгдсэн хүмүүсийн нэгдэл гэж ойлгож болох юм. Мөн хүлээж болзошгүй аливаа эрсдэл ч орон нутгийн иргэдийг нэгтгэдэг байна.² Иймд нийтлэг сонирхлоороо нэгдсэн иргэдийн нэгдлийг комюнити буюу монгол хэлээр тухайн орон нутгийн иргэд (нутгийн иргэдийн бүлэг) гэж ойлгож болох нь. Ийнхүү сонирхол, эрх ашиг нэгтэй орон нутгийн иргэд тэрхүү нийтлэг сонирхлоо хамгаалах, хөдөлмөрөө хоршиж, бүтээмжээ нэмэгдүүлэх зорилгоор орон нутгийн иргэдийн бүрэн оролцоотой сайн дурын байгууллагыг үүсгэн байгуулж ажиллах нь багагүй үр дүнд хүргэдэг байна.

Олон зуун жилийн турш нүүдлийн мал аж ахуй эрхлэн, малынхаа бэлчээр, цаг улирлын байдлыг даган дураар нүүдэллэн амьдарч ирсэн монголчуудын хувьд суурин соёл иргэншилтэй, хүн ам олноор суурьшсан, газар зүйн байршил, цаг агаарын нөхцлийн хувьд ч ялгаатай Ази, зүүн Азийн орнуудад хөгжсөн энэхүү менежмент нь харьцангуй шинэлэг ойлголт юм.

Монгол Улсад сүүлийн жилүүдэд Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгалийн нөөцийн менежментийн чиглэлээр гадны хандивлагчдын хөрөнгө оруулалт бүхий олон тооны төсөл хөтөлбөрүүд хэрэгжиж байгаа бөгөөд ялангуяа, биологийн төрөл зүйлийг орон нутгийн иргэдийн оролцоотойгоор хамгаалах, бэлчээр, ойн менежментийн чиглэлд багагүй ажил хийгдэж, нутгийн иргэдийг чадавхижуулах чиглэлээр ном товхимол, гарын авлагууд хэвлэгдэн гарсаар байгаа билээ. Эдгээрт малчдын бүлгийн талаарх зарим тодорхойлолтуудыг өгсөн байдаг. Малчдын амьжиргаатай холбоотой аливаа нийтлэг зорилго, тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх буюу даван туулах үүднээс санаа бодол, хүч хөдөлмөрөө зарим тохиолдолд хөрөнгөө нэгтгэн хамтран ажиллаж байгаа нутаг ус, төрөл садан, найз нөхдийн холбоон дээр үндэслэсэн малчин өрхүүдийн эв нэгдлийг малчдын бүлэг гэнэ.³

Нутгийн иргэдийн хамтлаг гэдэг нь бие биеэсээ хамааралтай, нэгнийх нь асуудал нөгөөгийн болон бүлгийн асуудалд харилцан уялдаатай байдаг бөгөөд хамтдаа байж өөрсдийн хэрэгцээгээ хангаж чадна гэдэгт итгэдэг бүлэг хүмүүс юм.⁴ Энэ мэтчилэн олон тодорхойлолтуудыг авч үзэж болохоор байна. Дүгнээд хэлбэл, тухайн орон нутагт байнга, олон жилийн туршид хөрш зэргэлдээ оршин амьдарч ирсэн, амьжиргааны эх үүсвэр нь нэг буюу ойролцоо, хамтран ажиллаж, чадах зүйлээрээ бие биендээ туслалцаа үзүүлдэг, итгэл үнэмшил, хүсэл сонирхол нэгтэй, мөн ахан дүүс, найз нөхдийн холбооноос орон нутгийн иргэдийн бүлэг, хамтлагууд төрөн гарч байна.

2 <http://en.wikipedia.org/wiki/Community>

3 “Малчдын бүлэгт суурилсан бэлчээр, эрсдэлийн менежмент” сургагчдад зориулсан гарын авлага, Дэлхийн банк, Тогтвортой амьжиргаа төсөл, УБ 2005 он

4 Мкмиллан. Д.В, Чэйлс Д.В. Нутгийн иргэдийн хамтлагийн тодорхойлолт, Нутгийн иргэдийн хамтлагийн сэтгүүлзүй сэтгүүл, 1986, 14, 6-23

НИТГЭМ-ийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд анхаарах хамгийн гол зүйл бол тогтвортой, урт хугацаанд үргэлжлэх явдал юм. Үүнд орон нутгийн иргэдийн өөрсдийн оролцоо, идэвхи чармайлт нэн чухал үүрэгтэй. **НИТГЭМ-ийн тогтвортой байдал нь** тухайн нутгийн иргэдийн бүлэг, хамтлаг өөрсдийн гамшигтай тэмцэх үйл ажиллагаагаа урт хугацааны туршид, үр дүнтэй, хэвийн үргэлжлүүлэх чадварыг хэлж буй юм. Үүнд оролцогч талуудын үүрэг ихээхэн чухал юм.

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежментийг хэрэгжүүлэх нь ямар үр ашигтай вэ?

Монгол Улс шиг хөгжиж буй орны хувьд гамшигт хамгийн ихээр өртөгдөж, гамшгийн улмаас учирч буй хохирлын хэмжээ жилээс жилд нэмэгдэж байгаа нь иргэдийн амьжиргааны түвшин доогуур, нөөц багатай, дэд бүтэц сул хөгжсөн, нийгмийн үйлчилгээ авах боломж хязгаарлагдмал газарт иргэд таруу суурьшсан, гамшгаас өөрийгөө болон ойр дотны хүмүүсээ авран хамгаалах мэдлэг, дадал дутмаг байдаг зэргээс гол нь үүдэлтэй байна. Орон нутагт хэрэгжиж буй хөгжлийн олон хөтөлбөрүүдэд нутгийн иргэдийн санаа бодлыг тусган хэрэгжүүлэх явдал дутмаг байдгаас байгалийн болон хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй гамшигт өртөх эмзэг байдлыг улам бүр гүнзгийрүүлсээр байна.

Иймд нутгийн иргэдийн хүч нөөцөд тулгуурлан байгуулагдсан бүлгүүдийн **доороос дээш** чиглэсэн хандлага, төрийн, мэргэжлийн байгууллагуудын **дээрээс доош** чиглэсэн хандлагыг оновчтой хослуулах замаар Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежментийг үр дүнтэй хэрэгжүүлж болох юм. Ийм зарчмаар ч НИТГЭМ⁵ анх үүсч хөгжсөн байна.

Хүн анх үүссэн цагаас эхлэн гамшигтай тэмцэх механизмууд оршин үйлчилсээр ирсэн боловч НИТГЭМ гэсэн ойлголт анх 1990-ээд оны дунд үеэс эхлэн дараах шалтгаануудын улмаас Ази тивд дэлгэрч эхэлсэн⁶:

- Гамшгийн магадлал өндөртэй газар нутагт оршин суудаг нутгийн иргэд аюулд ихээр өртөн, хохирогч болж, гамшигтай тэмцэх хариуцлагын ихэнхийг тэд хүлээдэг;
- Нутгийн иргэд өөрсдийн сул тал, ямар аюулд илүү өртөмтгий байдаг зэргээ мэддэг тул өөрийн нутагт тохирсон гамшигтай тэмцэх уламжлалт арга ухааныг эзэмшсэн байдаг;
- Нутгийн иргэд гамшгийн үед хамгийн анхны арга хэмжээг газар дээр нь авдаг ба гамшгийн дараа хор уршгийг арилгах, сэргээн босгох үйл ажиллагааг явуулдаг.

5 www.apdc.net – НИТГЭМ-ийг Засгийн газрын бодлого, хөтөлбөрүүдтэй уялдуулах нь. Гарын авлага. Азийн Гамшгийн Бэлэн Байдлын Төв. 2006 он

6 Ражиб Шоо, Кенжи Оказаки “Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн тогтвортой менежмент (Ази тив) – Хэрэглэгчийн гарын авлага, аргачлал” 2004 он

НИТГЭМ гэж юу вэ?

НИТГЭМ гэдэг нь “эрсдэлд байгаа” орон нутгийн иргэд гамшгийн эрсдэлийг тодорхойлох, анализ хийх, эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх, мониторинг буюу хэрэгжүүлэлтийн үнэлгээг хийх зэрэг бүхий л шатанд идэвхитэй оролцож, өөрсдийн эмзэг байдлыг бууруулах, чадавхиа нэмэгдүүлэхийн тулд хийж буй үйл явц мөн. Энэ нь гамшгийн эрсдэлийн менежментийг хэрэгжүүлэх, шийдвэр гаргах үйл явцад орон нутгийн иргэд голлох үүрэгтэй оролцоно гэсэн үг юм.

Байгалийн аюул нь шинэ зүйл биш бөгөөд хүмүүс аюулд өртөмхий газар зуун зууны туршид, зарим тохиолдолд хэдэн мянган жилээр оршин сууж байна. Тэд зайлшгүй өөрсдийгөө болон амьжиргааны хэрэгслээ хамгаалах өөрийн гэсэн аргатай байдаг. Эдгээр арга нь тэдний ур чадвар, нөөц, дадлага туршлагад үндэслэгддэг. Нутгийн уугуул иргэдийн мэдлэг өргөн хүрээтэй зүйл юм. Үүнд тарих үр сонгох, орон сууц барих техникийн ур чадвар, дадлага туршлага, хоол хүнсийг онгон байгалийн хаанаас авч болох, зайлшгүй чухал зүйлийг хаанаас худалдан авч хаана худалдаж болох, мөнгө хэрхэн олох, хэнээс тусламж хүсэхээ мэдэх зэрэг эдийн засгийн ухаан орно.⁷

НИТГЭМ-ийн давуу талууд:

- Орон нутгийн иргэд өөрсдөө гардан хэрэгжүүлэх боломжтой
- Хямд төсөр
- Үр дүнтэй
- Бусад орон нутагт хуулбарлан хэрэглэх боломжтой
- Тогтвортой

Тухайн орон нутагт хэдэн үеэрээ оршин суусан орон нутгийн иргэд газар орныхоо байгалийн тогтоц, цаг уурын нөхцөл байдал, өвс ургамал, ан амьтан, гол мөрөн гэх зэрэг байгалийн нөөц баялгийн талаар, мөн түгээмэл тохиолддог болон болзошгүй гамшиг, эрсдэлийн тухай хамгийн тодорхой ойлголт, мэдлэгтэй байдаг. Тэдгээр гамшиг тохиолдоход хэрхэн тэмцэх, даван туулахаа ч сайн мэддэг. Жишээлбэл, Монгол орны хувьд хамгийн түгээмэл тохиолддог ган, зуд, үер, цасан болон шороон шуурганы үед малчин хүн өөрийгөө болон гэр бүл,

мал сүргээ хэрхэн хамгаалах, тулгарч ирсэн байгалийн аюулыг хэрхэн хохирол багатай даван туулахаа өөрийн өдөр тутмын амьдралаасаа суралцаж мэдсэн байдаг. Харин энэхүү уламжлалт арга ухааныг шинэ залуу малчдад сургах, өвлүүлэх нь чухал байгаа юм. Иймд гамшигтай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажилд орон нутгийн иргэдийн энэхүү мэдлэг, чадварыг ашиглах нь үр дүнд хүргэнэ. Мөн тухайн нутгийн иргэдийн гамшиг, байгалийн аюулт үзэгдэлтэй тэмцдэг, урьдчилан сэргийлдэг арга механизмыг судлах, ийнхүү судалсны үндсэн дээр түүнийг илүү боловсронгуй, үр дүнтэй болгоход шаардагдах дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх хэрэгтэй юм.

⁷ Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах туршлага, түүхэн сургамж, Жон Твиг, 2004

НУТГИЙН ИРГЭДЭД ТҮШИГЛЭСЭН ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХЭД ОРОЛЦОГЧ ТАЛУУД, ТЭДГЭЭРИЙН ҮҮРЭГ

Гамшигтай тэмцэх нь төр, Засгийн газрын байгууллагуудын үүрэг гэж дэлхий нийтээр үзсээр ирсэн. Өнгөрсөн хугацаанд гамшгийн үр дагаврыг арилгахдаа дээрээс доош чиглэлд ажиллаж байснаас гамшгийн менежментийг төрийн байгууллагын удирдлагууд шийдвэрийг дангаараа гаргаж, гамшгийн дараах хохирлыг барагдуулах, сэргээн босгох бүхий л үүргийг өөртөө хүлээж байснаас орон нутгийн иргэд тусламжийг хүлээн авагчийн идэвхигүй байдалтай байв. Өөрөөр хэлбэл, гамшгийн эрсдэлийн менежментийг гардан хэрэгжүүлэх, шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд гамшгийн хохирлыг хамгийн ихээр амсдаг орон нутгийн иргэдийг оролцуулдаггүй байснаас хамгийн чухал шаардлагатай хүмүүнлэгийн тусламж эзнээ олохгүй байх, гадны шаардлагагүй нөөцийг ихээр төвлөрүүлэх, цаашилбал, гамшгийн эрсдэл, эмзэг, өртөмтгий байдлыг бууруулж чадахгүй байх зэрэг дутагдлууд бодитойгоор оршиж байсан, одоо ч оршсоор байна.

Харин орон нутгийн иргэдийн төдийлөн ашиглагддаггүй дотоод боломж, хүн хүч, уламжлалт арга ухаан, материаллаг нөөц, хамгийн гол нь хамтран ажиллаж чадна гэсэн итгэл үнэмшил, сайн дурын хүсэл сонирхол дээр тулгуурлан байгуулагдсан орон нутгийн иргэдийн бүлгийн идэвхитэй, байнгын үйл ажиллагаа нь дээрх дутагдлыг нөхөх бололцоотой юм. Гэхдээ энэ нь гамшгийн хэр хэмжээ, давтамж зэргээс хамаарна. Орон нутгийн иргэд хүчтэй, нөөцтэй боловч гамшиг тохиолдсон үед мэргэжлийн тусалцаа зайлшгүй шаардагддаг. Гамшгийн хэмжээ орон нутгийн иргэдийн хэр хэмжээнээс хэтэрсэн, дааж давагдашгүй байх нөхцөлд өдөр тутмын амьдралд шаардагддаг хэрэгцээнээс хавьгүй их, онцгой арга хэмжээ, нөөц шаардлагатай болдог.

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах ажил тухайн орон нутгийн удирдлагаас эхлээд сургуулийн сурагч хүртэлх бүх талуудын оролцоог шаарддаг. Үүнд төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, иргэний нийгмийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагууд, боловсролын байгууллагууд, гадаад дотоодын хөрөнгө оруулалт бүхий төсөл хөтөлбөрүүд зэргийн өргөн далайцтай, зохион байгуулалт бүхий хамтын ажиллагаа, түншлэл чухал байр суурийг эзэлнэ.

Дараах хүснэгтээс гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад оролцогч талуудын сонирхол, нөөц боломжийг дэлгэрүүлж харна уу.

Хүснэгт 1. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад оролцогч талуудын сонирхол, нөөц боломж

Оролцогч талууд	Орон нутгийн удирдлага	Нутгийн иргэд	Хувийн хэвшил	Иргэний нийгэм, Олон улсын байгууллагууд
	Орон нутгийн иргэдийн аюулгүй байдлыг хангах хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлэх	Өөрийн болон гэр бүл, найз нөхдийнхөө амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгө, байгаль орчноо хамгаалах	Өөрийн байгууллагын эд хөрөнгө, ажиллагсдынхаа амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалах, бизнесийн үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулах	Сайн засаглалыг дэмжих, ядуурал, гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад хувь нэмрээ оруулах
Нөөц боломж	Ард иргэдэд нөлөөлөх, удирдан зохион байгуулах чадвар	Хүний нөөц, гамшгаас хамгаалах уламжлалт арга ухаан, мэдлэг	Хөрөнгө, хүний нөөц	Өөрчлөлт шинэчлэл хийх хүсэл эрмэлзлэл, манлайлах чадвар, хөрөнгө, мэдлэг, ур чадвар

МОН/08/305 төслөөс орон нутаг дахь гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагаанд тухайн орон нутагт ажиллаж буй төрийн захиргааны байгууллагууд, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагууд, бусад төсөл хөтөлбөрүүд, малчид, өөртөө/нөхөртөө туслах бүлгийн төлөөлөл зэрэг бүхий л талуудын тэгш оролцоотой Гамшгийн Эрсдэлийг Бууруулах Түншлэл Хамтын Ажиллагааны Зөвлөл (ГЭБТХАЗ) хэмээх орон тооны бус бүтцийг санаачилан байгуулсан бөгөөд энэ нь Хиогогийн үйл ажиллагааны хүрээ⁸ бодлогын баримт бичигт тусгагдсаны дагуу гамшгийн эрсдэлийг бууруулах зорилгоор улс орнуудын авч хэрэгжүүлбэл зохих цогц арга хэмжээнүүдийн нэг юм. Тус зөвлөл нь дээрх оролцогч талуудын оролцоотойгоор тухайн орон нутаг дахь гамшгийн эрсдэл, эмзэг байдлыг бууруулах замаар учирч болзошгүй хохирлыг багасгах, орон нутгийн хөгжил, орон нутгийн иргэдийн аюулгүй байдлыг хангахад хувь нэмрээ оруулах зорилготой юм. Зөвлөлийн дэргэд орон нутгийн гамшгийн эмзэг байдлыг бууруулах санг байгуулан ажиллаж байгаа бөгөөд тус сан нь сум/хорооны гамшгийн эмзэг байдлыг бууруулах үйл ажиллагаанд иргэд, байгууллага, аж ахуйн нэгжийн оролцоог нэмэгдүүлэх, санхүүгийн зохих эх үүсвэрийг бүрдүүлэх, гамшгийн эмзэг байдлыг бууруулахад зориулж байгаа хөрөнгийг оновчтой, үр ашигтай зарцуулах зорилго бүхий мөнгөн сан юм. (Зөвлөл болон сангийн ажиллах журмын жишиг загварыг хавсралтаас үзнэ үү)

8 Уг бодлогын баримт бичгийн тухай 22 дугаар хуудаснаас дэлгэрүүлж үзнэ үү.

Зураг 1. Дундговь аймагт түншлэгч талуудын оролцоотойгоор хийсэн сургалт. 2009 оны 3 сар

Тус зөвлөл нь байгалийн болон хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй аливаа эрсдэл болон гамшигтай тэмцэх орон нутгийн нөөц боломжийг үнэлэх, тэрхүү үнэлгээндээ тулгуурлан эрсдэлийг бууруулах олон талт ажлуудыг санаачилан хийх, орон нутгийн дотоод нөөц бололцоог бүхий л хэлбэрээр дайчлах зорилготой ажиллаж байна. Зөвлөл нь одоогоор МОН/08/305 төсөл хэрэгжиж буй сумд, хороодын түвшинд байгуулагдан ажиллаж байгаа бөгөөд цаашид хүрээгээ өргөтгөж, аймаг, хот, үндэсний түвшинд байгуулагдан ажиллах зорилготой юм.

Мянганы Хөгжлийн Зорилтууд ба НИТГЭМ

Мянганы Хөгжлийн Зорилтууд. 2000 оны 9-р сард болсон НҮБ-ийн Мянганы чуулга уулзалт дээр гишүүн 189 орон Мянганы тунхаглал баталж, хөгжлийн төлөөх дэлхий нийтийн хөтөлбөр болгож Мянганы Хөгжлийн Зорилт (МХЗ)-уудыг дэвшүүлсэн юм. Улс орнуудын хөгжилд саад болж буй хамгийн тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэхийн тулд тодорхой зорилго бүхий 8 зорилтыг дэвшүүлж, 2015 он гэхэд тавьсан зорилтдоо хүрэх амлалтыг Засгийн газрууд авсан билээ⁹. Монгол Улс МХЗ-уудын хэрэгжилтийн талаар хоёр удаагийн үндэсний илтгэлийг гаргаад байна. Монгол Улсын Их Хурлаас 2007-2021 онд хоёр үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх “Монгол Улсын МХЗ-д суурилсан Үндэсний Хөгжлийн Цогц Бодлого” баримт бичгийг батлан хэрэгжүүлж байгаа юм.

2007 онд НҮБХХ-ийн Эдийн засаг, нийгмийн асуудал хариуцсан газраас улс орнуудын МХЗ-ийн хэрэгжилтийн байдалд үнэлгээ хийж, дараах дүгнэлтийг гаргажээ. Ихэнх улс орнуудын хувьд МХЗ-уудыг хэрэгжүүлэх бүрэн боломжтой байгаа хэдий ч улс орнууд үүний тулд нэлээд их хүчин чармайлт гаргаж, тэр эрчээ 2015 он хүртэл хадгалах шаардлагатай байна. Азийн улс орнуудад МХЗ-уудын хэрэгжилт сайн байгаа ч байгаль орчны тогтвортой байдлыг хангах, эрүүл мэндийн салбарт томоохон хүндрэл бэрхшээлүүдтэй тулгарсан хэвээр байна гэж тэмдэглээд ядуу, хөгжиж буй орнуудын хувьд дан ганцаараа МХЗ-уудыг хэрэгжүүлэх боломжгүй, дэлхийн өндөр хөгжилтэй орнуудын тусламж дэмжлэг зайлшгүй шаардлагатай болохыг онцолсон байна.

Монгол Улсын МХЗ-уудын хэрэгжилтийн өнөөгийн хүрсэн түвшинг бүхэлд нь дүгнэвэл хэрэгжилт удааширалтай, МХЗ-уудыг хангахаар хэрэгжүүлж байгаа бодлого, арга хэмжээний үр дүн төдийлөн хангалттай бус, бодлогын уялдаа холбоо сул байна гэж дүгнэжээ.¹⁰ НҮБХХ болон гадаад орнуудын Засгийн газруудын санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр хэрэгжиж буй төсөл хөтөлбөрүүд нь Монгол орны МХЗ-уудыг хэрэгжүүлэхэд өөрийн хувь нэмрээ оруулж буй юм.

9 www.undp.mn

10 МХЗ-уудын хэрэгжилт: Үндэсний 2-р илтгэл, УБ 2007

ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХ АСУУДАЛ МХЗ-УУДАЙ ЯМАР ХОЛБООТОЙ ВЭ?

Хөгжил, дэвшлийн ололт амжилтуудыг хэдхэн хормын дотор үгүй хийж, улс орон хийгээд ард иргэдэд эрүүл мэнд, амь нас, эд хөрөнгө, сэтгэл санааны ихээхэн хохирол учруулдагаараа гамшгийн өртөг асар өндөр байдаг. Дэлхийн Банкны хийсэн судалгаагаар зөвхөн 2004 онд дэлхийн хэмжээнд тохиолдсон гамшгийн нийт өртөг 55 тэрбум ам.доллар болсон байна.¹¹ Гамшиг хүмүүсийг баян ядуугаар нь ялгахгүйгээр нэрвэдэг хэдий ч үр дагавар нь харилцан адилгүй тусдаг билээ. Байгалийн гамшигт нэрвэгдсэн хүмүүсийн 11% нь хүний хөгжлийн индексээр доогуур байранд ордог улс оронд амьдарч байгаа ба нийт бүртгэгдсэн үхлийн 53% гаруй нь байгалийн гамшгаас үүдэлтэй байна. Дэлхий нийтээрээ хүрэхийг зорьж буй МХЗорилт бүрийг хэрэгжүүлэхэд гамшиг саад болж, бэрхшээл учруулсаар байна. Улс орны дэд бүтэц, эдийн засаг, байгаль орчин, хүний хөгжилд учруулж буй гамшигт өртөхгүй байхын тулд тухайн орон нутгийн иргэдийн гамшгийн бэлэн байдлыг хангах, эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг оновчтой төлөвлөх, тодорхой хөрөнгө зарцуулах, иргэдийг сургаж бэлтгэх зайлшгүй шаардлага тулгарч байгаа юм.

Олон улсын туршлагаас харахад гамшгийн бэлэн байдлыг хангах ажлыг тухайн газар нутгийн онцлог, газар зүйн байршил зэргийг харгалзан эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих замаар үр ашигтайгаар зохион байгуулах нь эдийн засгийн хохирлыг урт хугацааны туршид бууруулж чаддаг байна.

Монгол орны хувьд түгээмэл тохиолддог гамшгууд тус улсын МХЗ-уудыг хэрэгжүүлэхэд хэрхэн саад болж байгаа талаар хийгдсэн нарийвчилсан судалгаа одоогоор байхгүй байна. Иймд сүүлийн жилүүдэд зүүн Азийн зарим орнуудад тохиолдсон байгалийн гамшиг МХЗ-уудыг хэрэгжүүлэхэд ямар бэрхшээл учруулж байгаа талаарх мэдээллээс дор жишээ болгож авсан юм.

МХЗ № 1. Ядуурал, өлсгөлөнг 2 дахин бууруулах

Хүмүүсийг амьжиргааны эх үүсвэрээс нь салгаж, төлөвлөгдөөгүй асар их зарлага бий болгодгороо гамшиг ядуурлыг бууруулах үйл хэрэгт хамгийн томоохон бэрхшээлийг үүсгэж байна. Дэлхий нийтэд тохиолдож байгаа үер, ган гачиг зэрэг хүмүүсийг ядууралд хүргэж буй байгалийн болон хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй гамшгийн нөлөөллийг багасгахын тулд улс орон бүр өргөн хүрээтэй дорвитой арга хэмжээ авахгүйгээр дэлхийн ядуу хүмүүсийн тоог 2015 он гэхэд 2 дахин бууруулах боломжгүй юм.¹²

2004 онд болсон цунамийн гамшиг нь Индонезийн Асех тосгоны оршин суугчдын өдөрт 30-50 центийн орлоготой ядуу иргэдийн тоог асар ихээр нэмэгдүүлсэн байна. (DFID 2006) Хоол хүнс, амьжиргааны эх үүсвэр болсон мал амьтад нь гэнэтийн гамшигт өртөн ганцхан өдрийн дотор үгүй болсноос тэр юм.

¹¹ "Гамшигт өртөхгүй МХЗ-ууд: гамшгийг багасгаж, хөгжилд хүрэх нь" танилцуулга НҮБ, АГББТ

¹² Гамшигт өртөхгүй МХЗ-ууд: гамшгийг багасгаж, хөгжилд хүрэх нь. НҮБ, АГББТ

Мөнгө олдвол бид зөвхөн хоол хүнс авдаг. 3 сарын турш ажил хайсан боловч олдохгүй байна. Би хүнээс сарын 10%-ийн хүүтэй мөнгө зээлж авсан болохоор эндээс хаашаа ч холдох аргагүй болоод байна... (Бангладешийн үерийн хохирогчийн ярианаас)

1994 онд тохиолдсон гангийн дараа болсон үерт Камбожийн цагаан будааны ургацын 5/1 нь нэрвэгджээ. Ган, үерийн улмаас цагаан будааны нийт ургацын хэмжээ 20%-иар багасч, энэ нь ДНБ-ний хэмжээг 2%-иар буурахад хүргэсэн байна. Энэтхэгийн далайн цунамийн гамшгийн үед ойролцоогоор 2,7 сая мал, амьтан хорогдсон баримт байдаг. (АГББТ, 2005)

1999-2001 онуудад Монгол оронд нүүрлэсэн зудын гамшигт хөдөө орон нутгийн иргэд, малчид амьжиргааны эх үүсвэр болсон мал сүргээ олноор алдаж, орон нутагт ядуурлын түвшин эрс нэмэгдсэн билээ. Энэхүү хохирлыг арилгахын тулд Засгийн газраас ч ихээхэн хүчин чармайлт гаргах шаардлага бий болсон юм. Малгүй болсон иргэд хот, суурин газар руу ажил, амьжиргааны өөр эх үүсвэр хайн олноор шилжин ирэх болсноор нийслэл Улаанбаатар хотын хүн амын тоо эрс нэмэгдэж, шилжилт хөдөлгөөнтэй холбоотой нийгмийн олон асуудлыг үүсгээд байгаа билээ. Жил бүр Улаанбаатар хотод 12 мянган орон нутгийн иргэд шилжин ирдэг гэсэн тоо бий. .

МХЗ № 2. Дэлхий нийтээр бүх нийтийн ерөнхий боловсролыг олгох

Бүх төрлийн гамшиг боловсрол олгох үйл явцыг ч хойш нь татаж байна. Энэтхэгийн далайн цунамийн үеэр боловсролын салбар 230 сая ам. долларын хохирол амсчээ. (АГББТ, 2005)

Сургуулийн барилга, анги танхимууд их хэмжээгээр эвдэрч, багш нар амь насаа алдсан байна.

Өнгөрсөн жил болсон үерийн үеэр бид байдаг бүхнээ алдсан. Амь зуухын тулд хот руу явж ажил хайсан. Одоо бид нар барилга дээр ажиллаж байна, миний 10 настай охин хүртэл надтай цуг ажилладаг. Бид охиноо сургуульд явуулж чадахгүй л байна... (Камбожийн үерийн хохирогчийн ярианаас)

2001 онд Энэтхэгийн Гужаратад болсон газар хөдлөлтийн үеэр орон нутгийн 1359 бага сургуулийн 5168 анги танхим, 992 сургуулийн 4179 анги нурж гэмтжээ. (Эх сурвалж: Дэлхий нийтийн боловсрол вэбсайт) Гамшигт өртөгдсөн гэр бүлийн хувьд хүүхдээ сургуульд явуулах нь хоёрдогч асуудал болдог. Амьдардаг газраасаа өөр газарт нүүж суурьшихаас өөр аргагүй нөхцөл байдалд хүрснээс хүүхдүүд сургуульдаа үргэлжлүүлэн суралцах боломжгүй болдог байна.

Монгол орны мал аж ахуй, байгаль орчны менежментэд сөрөг нөлөө үзүүлдэг ган, зудын аюул орон нутгийн хүүхдүүдийн сурч боловсроход ч дам нөлөөгөө үзүүлсээр байна.

Малгүй, орлогогүй болсон малчид хүүхдээ дунд сургуулиас завсардуулах, сургалтын төлбөрийг нь төлж чадахгүйгээс хүүхдүүд дээд боловсрол эзэмших боломж хязгаарлагдах зэрэг олон сөрөг үр дагаварт хүргэдэг.

МХЗ № 3. Жендэрийн тэгш байдлыг хангах, эмэгтэйчүүдийг хүчирхэгжүүлэх

Гамшгийн улмаас учирдаг олон сөрөг нөлөөлөлд эмэгтэйчүүд байнга өртөж байдаг. Гэр бүлийн хүрээнд хийдэг өдөр тутмын ажлын ачаалал гамшгийн үед улам ихээр нэмэгддэг. Эмэгтэйчүүд гадуурхагдаж, хүчирхийлэлд ихээр өртдөг.

Охид, хөвгүүд өөрийгөө болон гэр бүлээ тэжээхийн тулд сургуулиа орхиж, ажил хийхээс өөр аргагүй байдалд хүрдэг.

Нөхөр маань газар хөдлөлтийн үеэр нас барсан. Нөхрийн маань эцэг бүх нөхөн төлбөрийг авч, надад юу ч өгөөгүй. Одоо би хүүхдүүдээ тэжээхийн тулд ганцаараа ажиллаж байна. Би өглөө ажилдаа явахаасаа өмнө, их эрт босч хоол хийж, усанд явдаг. Харанхуйд явахад үнэхээр аймшигтай байдаг... (Пакистанд болсон газар хөдлөлтөнд хохирч үлдсэн эмэгтэйн ярианаас)

МХЗ № 4. Хүүхдийн эндэгдлийг бууруулах

Насанд хүрэгчидтэй харьцуулахад гамшгийн үед хүүхдүүд ихээр энддэж, амиа алддаг байна. 1971 онд Бангладешт болсон хар салхины үеэр 10 хүртэлх насны хүүхэд хүн амын 3/1 хувийг эзлэж байсан бол нийт нас барсан хүмүүсийн тал хувь нь хүүхдүүд байжээ.¹³

Сүүлийн жилүүдэд Вьетнамд Меконг мөрний үерт жил бүр олон зуун хүн амиа алдаж байгаагийн дийлэнх нь хүүхдүүд байна. 2000 онд 400 хүүхэд, 2001 онд 300 хүүхэд үерт амиа алджээ. 2002 онд тус мөрний нэг салаанд

106 хүн амиа алдсаны 99 нь хүүхдүүд байсан ба нас барсан ихэнх хүүхдүүд ядуу гэр бүлийн, 6 хүртэлх насныхан байжээ.

Гамшгийн дараах нүүлгэн шилжүүлэлтийн үед эхчүүд, хүүхдүүд хоол тэжээлийн дутагдал орох, бусдад гадуурхагдах, тусламжаас хоцрох гэх мэт шалтгаануудын улмаас эх, дөнгөж төрсөн нярай хүүхдийн аль аль эрсдэлд ордог байна. Цэвэр ус, бие засах газар хангалтгүйгээс халдварт өвчнөөр өвчлөх, амь насаа алдах эрсдэлийг улам нэмэгдүүлдэг.

МХЗ № 5. Эхчүүдийн эрүүл мэндийг сайжруулах, эндэгдлийг багасгах

Жирэмсэн болон залуу эхчүүд гамшигт өртөмтгий эмзэг бүлгийхэн юм. Пакистанд 2005 оны 10 сард болсон газар хөдлөлтийн бүсэд 40,000 жирэмсэн эмэгтэй амьдарч байжээ. (Эх сурвалж: “Эрүүл мэндийн мэдээлэл” орон нутгийн сониноос) Жирэмсэн эмэгтэйчүүд гамшгаас болж дутуу төрөх, бага жинтэй хүүхэд төрүүлэх, дөнгөж төрсөн хүүхдээ алдах, хүнд, аюултай, эрүүл ахуйн шаардлага хангаагүй орчинд хүүхдээ төрүүлэх гээд маш их эрсдэлтэй учирдаг байна.

Хар салхины үеэр болон дараа нь эмэгтэйчүүд тэднийг төрүүлсэн тухай ямар мэдээлэл, баримт үйлдэх боломжгүй нөхцөлд хүүхдээ төрүүлэх, эхчүүд алга болсон хүүхдээ эрж хайж, зарим эмэгтэйчүүд эмнэлэг рүү ирэх замдаа хүүхдээ төрүүлж байсан... (Катрина хар салхины тухай Вашингтон постын илтгэлээс)

МХЗ № 6. ДОХ/ХДХВ, хумхаа болон бусад халдварт өвчинтэй тэмцэх

Гамшгийн үед эмнэлэг, эрүүл мэндийн дэд бүтцэд ихээхэн хохирол учирдаг. Чичрэг, халуун хумхаа, суулгалт зэрэг халдварт өвчнүүд тархсанаас, хохирол улам нэмэгдэж тухайн гамшгийн улмаас нас барсантай тэнцэх хэмжээний хүн энддэг байна. 2004 онд Бангладешт болсон үерийн дараа гэдэсний халдварт өвчин гарч, 17,000 гаруй тохиолдол бүртгэгджээ. (ДЭМБ)

2005 онд Пакистаны Музафрабадад болсон газар хөдлөлтийн үед муу төлөвлөлттэй, наад захын хэрэгслээр хангагдаагүй түр зуурын сууцанд 1800 хүнийг байрлуулснаас болж усан суулга өвчин дэлгэрч, 750 хүнд халдварласан байна. (ДЭМБ)

Гамшигт өртөгдсөн газраас ажил хайж ирсэн эрэгтэйчүүд бэлгийн эмх замбараагүй амьдралд ордог, ядуурал эмэгтэйчүүдийг биеэ үнэлэхэд хүргэдэг зэрэг олон шалтгаанаас болж ДОХ-ын халдвар тархах явдал гамшгийн үеэр ихэсдэг байна.

Өмнөд Африк, Зүүн Тимор зэрэг онцгой нөхцөл байдалтай орнуудын жишээн дээрээс харахад ДОХ, ХДХВ зэрэг бэлгийн замаар халдварладаг өвчний тархалтанд гамшгийн нөхцөл байдал хэрхэн нөлөөлдгийг харж болохоор байдаг. Олон хүмүүс орон гэргүй болж, нийгмийн эмх замбараагүй байдал нэмэгдэн, орлогогүй болсноос үүдэн ядуурал газар авдаг. Гамшгийн дараах сэргээн босгох ажил хийхээр ирсэн барилгачид, ажилчид, цэргүүд, тээвэрчид зэрэг гаднаас ирсэн хүмүүс халдварт өвчнийг голчлон дамжуулагчид байдаг. (Яаник Гюган, НҮБ-ын ДОХ/ХДХВ-ийн тархалттай тэмцэх хөтөлбөрийн хүмүүнлэгийн асуудал хариуцсан хэлтсийн ажилтан)

МХЗ № 7. Байгаль орчны тогтвортой байдлыг хангах

2004 оны 7 сард Нагаландын Мао хотод томоохон хөрсний гулсалт болсон. 150 метрийн өргөн, 1100 метрийн урттай хөрс гулссанаас 80 гаруй байшинг нурааж, гол замууд дарагдаж, 1 сарын турш хаагдаж байжээ. Орон нутагт 38,600 нийтийн бие засах газар болон ялгадас зайлуулах байгууламж эвдэрч орчноо бохирдуулснаас халдварт өвчин тархах аюулыг мөн дагуулсан байна.

Энэтхэгийн далайн цунамийн гамшгийн үед 12 орны 1 сая гаруй хүн орон нутгаа орхиж дүрвэсэн байна. (НҮБ-ын Дүрвэгсдийн асуудал хариуцсан байгууллага)

Гамшиг бэлчээр, хөрс, ой мод, ус, ургамал амьтан байгалийн голлох нөөцүүдийг их хэмжээгээр сүйтгэж, бид цаашид ашиглах нөөцгүй болоход ойрхон болоод байна.

Байгаль орчны тогтвортой байдлыг хангах зорилтын хүрээнд дараах байгалийн гамшигт илүү анхаарлаа хандуулж, тэмцэх шаардлага урган гарч ирж байна. Үүнд: хүрээлэн буй орчны бохирдол, ойн хомсдол, цөлжилт, хортон шавьжийн тархалт, ой хээрийн түймэр орж байна.

Дээр дурдсан хүчин зүйлүүдээс хүрээлэн буй орчны бохирдол талаар доор дэлгэрүүлж тайлбарлая. Хөгжиж байгаа орнуудын хүн ам ядуу зүдүү, ихэнхдээ байгалаас шууд хамааралтай байдаг учир байгаль орчны доройтол маш эмзэг байдалтай байдаг.¹⁴

Агаарын бохирдол. Голлох бохирдуулагч нь хүхрийн давхар исэл (шингэн төрлийн түлшинд), түүхий нүүрс шатаах, азотын исэл, нүүрстөрөгчийн давхар исэл, хар тугалга зэрэг юм. Монгол орны томоохон хот суурин газруудын, ялангуяа Улаанбаатар агаарын бохирдол нь өвлийн цагт хүний эрүүл мэндэд ноцтойгоор нөлөөлөх хэмжээнд хүрээд байгаа билээ.

Цэвэр усны бохирдол. Хүний ялгадас, ахуйн болон үйлдвэрлэлийн хог хаягдал, бохир ус гол мөрний усанд шууд хаягдаж усыг бохирдуулдаг. ХАА-ын зориулалтаар газрыг цэвэрлэх, усжуулах, эрдэс бордоо болон пестицидыг¹⁵ хэрэглэх нь усны чанарт ноцтой нөлөө үзүүлдэг. Монгол орны хувьд зудад нэрвэгдсэн аймаг, сумдын нутаг дахь гол мөрний ус органик гаралтай бодисоор ихээхэн бохирддог. Малын сэг зэм, органик хог хаягдал усанд орсноор усыг бохирдуулж байна. Уул уурхайн үйлдвэрлэлттэй холбоотой мөнгөн усны бохирдлын тохиолдлууд нэмэгдсээр байна.

Озоны цоорхой. Озон нь гурван атомоос тогтдог хүчилтөрөгчийн ховор төрөл юм. Агаарт байгаа озоны ихэнх нь дэлхийн гадаргуугаас 11-24 км-ийн зайд байрладаг, нэг талаас нарны энерги озоныг тасралтгүй шинээр үйлдвэрлэж, нөгөө талаас устөрөгч, азот, хлор зэргийг агуулсан агаар мандлын зохицолдох тэнцвэрт үйл явц үргэлжилж байдаг. Нарны хэт ягаан туяанаас дэлхийг хамгаалж байдаг. Хэт ягаан туяа нь арьсны хорт хавдар, нүдэнд цагаа унах зэрэг өвчинд хүргэдэг. Хөргөх, хөлдөөх сууриудын ажил ба аэрозолын үйлдвэрлэлийн үед гардаг химийн бодис болох хлорфтортнүүрстөрөгчөөс болж озоны давхараа нимгэрч байна. 2002 онд Арктик дээрх озоны цоорхой 28 сая ам.км-т хүрч томорчээ.

Дэлхийн дулаарал. Дэлхийн дулаарлын нэг тайлбар нь “хүлэмжийн хийн нөлөөлөл” юм. Нүүрстөрөгчийн давхар исэл, метан болон усны уур зэрэг цацрагийг барьж байдаг агаар мандлын тодорхой хийнүүдийн үүргийг тайлбарлахад “хүлэмжийн хий” гэсэн нэр томъёог хэрэглэдэг. Хэт их үйлдвэржилт, ой модыг их хэмжээгээр огтлох, шатаах зэргээс болж агаарт ялгарах хүчилтөрөгчийн хэмжээ буурч байна. Дэлхийн дулаарлаас болж, цэвэр усны нөөц хомсдож, байгаль орчин олон ноцтой асуудлуудтай тулгараад байна.

Байгаль орчны доройтол нь хөрсний гулсалт, цунами, үер, ган, цаг агаарын өөрчлөлтийн нөлөө болон гамшгийн бусад эрсдэлийг ихэсгэдэг. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, байгаль орчныг хамгаалах нь нэг нь нэгтэйгээ уялдаатай, ихэнхдээ адил үйл ажиллагаа байдаг.

14 “Байгалийн болон технологийн үүдэлтэй аюул, ослын тухай ойлголт” УБ 2004

15 **Пестицид** нь газар тариалан, бэлчээрт сөрөг нөлөө үзүүлдэг олон төрлийн шавьж, шувуу болон хортон мэрэгчид зэргээс урьдчилан сэргийлэх, багасгах, устгах зорилгоор ХАА-н салбарт өргөн хэрэглэдэг бодис юм. Пестицид нь биологийн болон химийн найрлагатай байдаг.

Байгаль орчин эрүүл байх нь нийгмийн гамшигтай тэмцэх чадавхийг 2 замаар бэхжүүлнэ.¹⁶

1. Байгалийн болон хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй гамшгийн нөлөөг багасгана.
2. Аюулын эрсдэлийг байгалийн өөрийнх нь жам ёсны хувирлаар даван туулна.

МХЗ № 8. Хөгжлийн төлөө дэлхий нийтийг түншлэлийг хөгжүүлэх

Гамшгийн дараах сэргээн босгох үйл ажиллагаанд хандивлагчдаас үзүүлдэг хөгжлийн тусламжийн хөтөлбөрүүдийн ихэнх нөөц зарцуулагддаг. Хөгжиж буй, бага эдийн засагтай орнуудын хөгжилд энэ нь ихээхэн сөрөг нөлөө үзүүлэх нь ойлгомжтой юм. 1995 онд Луис хар салхины улмаас Антигуа улс ДНБ-ийхээ 66%-тай тэнцэх хэмжээний хөрөнгийг алдсан байна. Өрийн дарамт ихэсч, ажилгүйдэл нэмэгджээ.

Индонези, Шри Ланка, Энэтхэг, Тайланд, Малдив зэрэг орнууд цунамиин гамшгаас сэргээн босгох үйл ажиллагаанд зарцуулсан зээлийн эргэн төлөлтөнд Дэлхийн Банк, ОУВС зэрэг олон улсын байгууллагууд болон хөгжингүй орнуудад нэг жилд 23,1 тэрбум ам.доллар төлсөн байна. (Дэлхийн хөгжлийн хөдөлгөөн вэбсайт)

1991-1992 онд Зимбабвед их хэмжээний ган болж, газар тариалангийн салбарыг ихээхэн хүнд байдалд оруулсан бөгөөд улсын ДНБ 9%-иар, хүнсний бүтээгдэхүүний үнэ 72%-иар өссөн байна.

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах нь МХЗ-уудад хүрэхэд хэрхэн туслах вэ?¹⁷

1. Газрын зохистой ашиглалт, төлөвлөлт нь хүнсний хангамжийг нэмэгдүүлж, тогтвортой байдлыг нэмэгдүүлж чадна. (МХЗ-1/МХЗ-8)
2. Орлогыг төрөлжүүлэх чиглэлд хэрэгжиж буй төслүүд нь амьжиргааны эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэхэд туслана. (МХЗ-1)
3. ГЭБ үйл ажиллагаанд хөрөнгө оруулах нь хөгжлийн өөр боломжуудыг нээж өгдөг. (МХЗ-1/МХЗ-8)
4. Олон нийтэд зориулсан зарлан мэдээллийн систем нь мэдээлэл, харилцаа, технологийн шинэ хөгжлийг гамшигт өртөмтгий нутгийн иргэдэд авчирч, цаашид өргөждөг. (МХЗ-8)
5. Байгалийн гамшгийн үед нутгийн иргэдийг хоргодуулах, хамгаалахад зориулж барьсан байрыг тайван цагт сургууль, эмнэлгийн зориулалтаар ашиглаж болно. (МХЗ-2/4/5/6)
6. Гамшгийн аюулыг даван туулах, дасан зохицох чадварыг бэхжүүлэхэд болон сэргээн босгох үйл ажиллагаанд оруулж буй эмэгтэйчүүдийн хүчин чармайлт нь

16 “Ярианаас үйл ажиллагаанд” гарын авлага, 2008

17 “Гамшигт өртөхгүй МХЗ-ууд: гамшгийг багасгаж, хөгжилд хүрэх нь” танилцуулга НҮБ, АГББТ

- тэдний орон нутгийн иргэдийн дундах байр суурийг нэмэгдүүлнэ. (МХЗ-3)
7. Эмнэлгийн анхны тусламж болон гамшгийн үеийн бэлэн байдлын сургалтанд хамрагдаж, мэдлэгтэй болсон хүүхдүүд өөрсдийнхөө болон бусдын амь насыг аварч чадна. (МХЗ-4)
 8. Эрүүл мэндийн байгууллагуудын дэд бүтцийн чанарыг сайжруулснаар орон нутгийн иргэдийн дундах өвчлөлийг бууруулж, улмаар дундаж наслалтыг нэмэгдүүлнэ. (МХЗ-4/5/6)
 9. Дэд бүтэц, барилга байгууламжуудыг чанартай, зөв барьж байгуулснаар их хэмжээний хөрөнгийг хэмнэнэ. (МХЗ-7)
 10. ГЭБ төрөл бүрийн үйл ажиллагаа, хүчин чармайлтууд нь улс дамнасан түншлэлийн шинэ харилцааг бий болгож, хөгжлийн төлөөх нөөцийг дайчлах боломжийг бий болгодог. (МХЗ-8)
 11. Тогтмол давтамжтай тохиолдож байгаа хар салхи болон далайн шуурга нь арлын жижиг орнуудыг дэлхий нийтийн анхаарлын төвд аваачиж, тэдэнд хандсан олон талт үйл ажиллагаа явуулахад хүргэж байна. (МХЗ-8)

«Хиогогийн үйл ажиллагааны хүрээ: Улс үндэстэн, орон нутгийн гамшигтай тэмцэх чадавхийг бий болгох нь» баримт бичгийн тухай¹

Сүүлийн жилүүдэд байгалийн гамшигтай тэмцэх менежментийг сайжруулах, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагаанд анхаарлаа хандуулах зайлшгүй шаардлагатай болж байна. 2004 онд 250,000 гаруй хүний амь насыг авч одсон Энэтхэгийн далайн цунами, Пакистан, Индонезийн газар хөдлөлтүүд, Африкт тохиолддог байнгын ган гачиг, Европ дахь хэт халалт, гал түймэр, Төв Америк, АНУ-ыг нэрвэсэн хар салхи, Зүүн Өмнөд Азид болсон халуун орны хар салхинаас үүдэлтэй хөрсний гулсалт зэрэг нь гамшгийн аюулыг бууруулах дэлхий нийтийн стратеги зайлшгүй шаардлагатай байгааг харуулсан билээ.

2005 оны нэгдүгээр сард Япон Улсын Хиого мужийн Кобе хотод зохион байгуулагдсан “Гамшгийн аюулыг бууруулах дэлхийн 2 дугаар бага хурал”-д төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, шинжлэх ухааны судалгааны байгууллагууд, хувийн хэвшлийг төлөөлсөн 4000 гаруй төлөөлөгчид оролцож, “2005-2015 онд авч хэрэгжүүлэх Хиогогийн үйл ажиллагааны хүрээ (ХҮАХ): Улс үндэстэн, орон нутгийн гамшигтай тэмцэх чадавхийг бий болгох нь” баримт бичгийг 168 орны төр засгийн тэргүүнүүдийн оролцоотойгоор баталсан юм. Гарах үр дүн нь гамшгийн улмаас хүний амь нас, улс орон, орон нутгийн нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчинд учирах хохирол бодитой буурна гэж үзсэн бөгөөд 2015 он гэхэд энэхүү үр дүнд хүрэхийн тулд зайлшгүй авч хэрэгжүүлэх нэн чухал үйл ажиллагаануудыг төлөвлөжээ.

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах нь шинжлэх ухааны төрөл бүрийн салбарууд, хүмүүнлэгийн болон байгаль орчны салбарын сонирхлыг татахаас гадна энэ нь хөгжлийн бодлогын гол асуудал болохыг Хиогогийн үйл ажиллагааны хүрээнд цохон тэмдэглэсэн. Гамшгийн улмаас хүмүүс, улс үндэстэн ядуурч, хөгжлийн ололт амжилт сүйрдэг. Гамшгийн энэ хор, хохирлыг шийдвэрлэх талаар бодитой хүчин чармайлт тавихгүй бол Мянганы хөгжлийн зорилтод хүрэхэд улам ноцтой саад учрах болно.

ХҮАХ-г хэрэгжүүлснээр гарах үр дүнд дэмжлэг болох үйл ажиллагааны тэргүүлэх 5 чиглэлийг дараах байдлаар тодорхойлжээ. Үүнд:

1. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг нэн тэргүүнд тавих
2. Эрсдэлийн болон эрт зарлан мэдээллийг сайжруулах
3. Аюулгүй байх, тэмцэх соёлыг бий болгох
4. Гол салбаруудад эрсдэлийг бууруулах
5. Хор уршгийг арилгах бэлэн байдлыг дээшлүүлэх

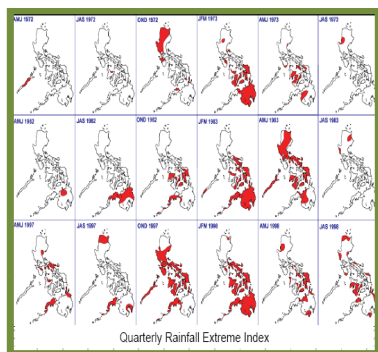
Засгийн газруудад зориулан ХҮАХ-г хэрэгжүүлэх “Ярианаас үйл ажиллагаанд” удирдамжийг боловсруулсан ба гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд удирдамж болгох үндсэн 9 зарчмыг баримтлахыг санал болгосон юм. Орон нутагт чиглэгдсэн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааны хувьд Гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад олон нийтийн оролцоо шаардлагатай гэсэн хэсэгт анхаарлаа хандуулах нь зүйтэй. Олон нийтийг үйл ажиллагааны бодлого төлөвлөлтөнд оруулснаар тэд эмзэг байдлыг бодитой ойлгож, гамшигт нэрвэгдсэн хүмүүсийн хэрэгцээ шаардлагыг сайн мэдэх болно. Ийнхүү ойлголт авч, үйл ажиллагаанд оролцсоноор аюулт үзэгдэл тохиолдоход хүндрэл, бэрхшээл, аюулын дараа дараагийн нөлөөллөөс өөрсдийгөө хамгаалж чадах юм. Нутгийн иргэдийн гамшигтай тэмцэх арга ухаантай хоршсон оролцооны хандлага илүү үр дүнтэй бөгөөд олон нийтийн мэдлэг, чадавхийг бэхжүүлэхэд үр дүнгээ өгнө.

¹ Ярианаас үйл ажиллагаанд: Хиогогийн үйл ажиллагааны хүрээг хэрэгжүүлэх удирдамж” гарын авлага. УБ, 2008 он

НИТГЭМ ОЛОН УЛСАД

Дэлхий нийтийн хэмжээнд сүүлийн жилүүдэд гамшиг, аюулт үзэгдлийн тоо нэмэгдэж, давтамж нь ойртон, сүйтгэл, хохирлын хэмжээ ч үлэмж нэмэгдэх болсон. Тэр дундаа байгалийн гаралтай гамшгийн тохиолдол, түүнд нэрвэгсдийн тоо, хохирлын хэмжээгээрээ Ази тив дэлхийд тэргүүлдэг. Хар салхи, газар хөдлөлт, үер, цунами, хүчтэй салхи шуурга, ойн түймэр зэрэг нь хөгжиж буй эдийн засагтай зүүн Азийн ихэнх орнуудын хөгжилд ихээхэн саад бэрхшээлийг учруулсаар байгаа нь дараах хүчин зүйлстэй холбоотой:

1. Газар зүйн байршил
2. Хүн амын тоо нэмэгдэж, нягтшил ихэссэн
3. Амьжиргааны түвшин доогуур, орлого багатай иргэдийн тоо их байх
5. Дэлхий нийтийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлт
6. Хүний буруутай үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй ослын тоо нэмэгдэх
7. Дэд бүтцийн сул хөгжил
8. Хязгаарлагдмал нөөцийн төлөө өрсөлдөөн
9. Байгаль, байгаль орчны доройтол
10. Аюулгүй амьдрах талаарх хүн амын мэдлэг мэдээлэл дутмаг байх
11. Улс орны эдийн засгийн хөгжлөөс шалтгаалан гамшгаас урьдчилан сэргийлэх эрсдэлийг бууруулах ажилд зарцуулах хөрөнгө дутагдах зэргийг авч үзэж болохоор байна.

Зураг2: Тайланд. Цаг агаарын мэдээллийг локальчлах буюу бүс нутгийн нарийлчлалтайгаар, орон нутгийн иргэдэд ойлгоход хялбар үг хэллэгтэйгээр хүргэх нь гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад хувь нэмрээ оруулж буй эрт зарлан мэдээллийн үр ашигтай хэлбэр юм.

Тухайн орон нутагт нэг төрлийн гамшиг байнга тохиолддог, эсвэл улирлын чанартай, нүүрлэх нь тодорхой байдаг гамшигт үзэгдлүүдийг хэрхэн даван туулах талаар мэдлэгийг хуримтлуулж, өөрсдийгөө хамгаалах, хохирол багатай даван туулахын тулд түүнд дасан зохицох төрөл бүрийн арга хэмжээнд амжилттай авч хэрэгжүүлдэг болжээ.

Жишээлбэл, Филиппиний төв Лузон гэдэг үерт их өртдөг нутгийн ард иргэд жил бүрийн борооны улирлын үеэр болдог үерийн байдалд дасан зохицож, харин ч өөрсдийн амьдралд ашигтайгаар эргүүлж чадсан байдаг. Бороо элбэгтэй байдаг болохоор нутгийн ард иргэд борооны усыг хуримтлуулан, жилийн турш ургац авдаг цагаан будааны тариалан болон усны аж ахуйд өргөнөөр ашиглах болсон байна. Ингэснээр төв Лузон эдийн засгийн хувьд нэлээд хөгжин, улсдаа ихээхэн дуулиан тарьсан муж болсон байна.

Урьдчилан мэдэх боломжгүй гамшгийн үед, жишээлбэл, газар хөдлөлтийн үед ч харилцан бие биендээ тусламж үзүүлэх чадварыг эзэмшиж чаджээ. 1995 онд Ханшин Аважигийн их газар хөдлөлтөд Японы Кобе хот болон Хиого мужийн бусад хэсгүүд өртөгдөж, хүний амь, эд хөрөнгийн асар их хохирол учирсан.

Газар хөдлөлтийн дараа олон хүмүүсийг хөршүүд, хамаатан садангууд нь нуранги дундаас гаргаж, амийг нь аварчээ. Статистикт мэдээлснээр, аврагдсан хүмүүсийн 85% нь өөрсийнхөө болон хөршүүдийнхээ тусламжтайгаар амьд гарсан байна. Филиппинд болсон гамшгийн үед бүтэн долоо хоногийн дараа аврах албаныхан ирсэн бөгөөд нутгийн иргэдийн бүлгийхэн 31 гэр бүлийг үерийн уснаас аварчээ.¹⁸

Дээрх жишээнүүдээс харахад орон нутгийн иргэд гамшгийн үед болон гамшгийн дараа бие биендээ харилцан туслалцаа үзүүлэх мэдлэг, чадварыг эзэмших, өөрийн орон нутгийн гамшгийн нөхцөл байдал, тохиолдох магадлалын талаар мэдлэгтэй болох, уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөллөөс үүдэлтэй гамшигт үзэгдлийг хохирол багатай даван туулахын тулд дасан зохицох олон талт ажлуудыг санаачилан хийх нь үр дүнд хүргэдэг байна.

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах ажилд хөрөнгө зарцуулах нь гамшгийн дараах хохирлыг үлэмж хэмжээгээр бууруулдаг болохыг гамшгийн менежерүүд хүлээн зөвшөөрдөг. Жишээлбэл, Вьетнамд далайн уснаас хамгаалах зориулалттай 110 км урт даланг эвдрэлээс хамгаалахын тулд 12,000 га газарт мангро гэдэг (далайн давсархаг усанд тэсвэртэй халуун орны мод) модыг Улаан Загалмайн Нийгэмлэгийн туслалцаатайгаар тарьжээ. Өртөг нь 1,1 сая ам.доллар болсон хэдий ч даланг засч сэлбэхэд жил бүр зарцуулах хөрөнгийг 7,3 саяар хэмнэж чаджээ.

НИТГЭМ-ийг тухайн орон нутагт голчлон тохиолддог эрсдэлүүдээр тухайлан бэлэн байдлын төлөвлөгөөг гаргадаг байна¹⁹. Жишээлбэл, нутгийн иргэдэд түшиглэсэн үерийн бэлэн байдлын төлөвлөгөөнд: 1.Үерийн төрлүүдийг тодорхойлох, 2.Үерийн улмаас тохиолдож болзошгүй аюулыг тодорхойлох, 3.Үерийн эрт зарлан мэдээллийг хэрхэн хүргэх вэ, 4.Үерийн аюулаас ард иргэдийг аврах арга хэлбэрүүдийг тодорхойлдог.

Зүүн Азийн орнуудын туршлагаас харахад НИТГЭМ тус бүс нутагт амжилттай, тогтвортой хөгжиж байгаад дараах хүчин зүйлс нөлөөлж байна гэж үзэж болохоор байна:

1. Суурин соёл иргэншилтэй, газар нутгийн хэмжээ жижиг учир орон нутгийн иргэд нутаг сэлгэн дураараа нүүх боломж хязгаарлагдмал байдгаас хөрштэйгөө зохицон амьдрах нөхцлийг бий болгосон;
2. Байгалийн хүчин зүйлсээс шалтгаалсан гамшиг, ялангуяа үер, хөрсний гулсалт, цунами, хүчтэй салхи шуурга, газар хөдлөлт зэрэг түргэн явцтай, хохирол ихээр учруулдаг гамшгийн аюул орон нутгийн иргэдийн амьжиргаанд хүчтэй нөлөөлж, давтамж нь ойртсоноос хамтран ажиллах хэрэгцээ шаардлага зайлшгүй тулгардаг;

Зураг 3. Зарлан мэдээлэл хүргэх үүрэгтэй орон нутгийн бүлгийн гишүүн хүчтэй шуурганы тухай мэдээлэл хүргэж байгаа нь. Индонез

18 Ражиб Шоо, Кенжи Оказаки “Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн тогтвортой менежмент (Ази тив) – Хэрэглэгчийн гарын авлага, аргачлал” 2004 он

19 НИТГМ ба хэвлэл мэдээлэл – Азийн Гамшгийн Бэлэн Байдлын Төвийн гарын авлага www.adpc.net

3. Гамшиг өдөр тутмын амьдралд нь шууд нөлөөлдөг учир бэлэн байдлаа хангахад анхаарлаа хандуулах хэрэгцээ, шаардлага өндөр байдаг;
4. Даган дуурайх, үлгэр жишээ авахуйц туршлагауд нэгэнт бий болсон;
5. Орон нутгийн иргэдийн нийгмийн сайн сайхны төлөөх, бусдад туслах сайн дурын сэтгэлгээ хөгжсөн зэргийг дурдаж болох юм.

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн эрт зарлан мэдээлэл. Гамшгийн менежментэд зарлан мэдээлэл ихээхэн чухал үүрэгтэй. Ялангуяа түргэн явцтай гамшгийн үед эрт зарлан мэдээлэл нь гамшгаас үүдэлтэй хохирлыг бууруулах, хүний амь насыг аврах зэрэг олон ач холбогдолтой.

Эрт зарлан мэдээлэл нь тухайн улсын хөгжил, орон нутгийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан янз бүрийн хэлбэрээр орон нутгийн иргэдэд хүрдэг. Гол үр дүн нь иргэдэд сэрэмжлүүлэг болж, хувийн бэлтгэлээ ханган, гамшгаас өөрийгөө болон бусдыг, эд хөрөнгөө хохиролгүй авч гарах явдал юм.

Орон нутгийн иргэдэд түшиглэсэн эрт зарлан мэдээлэл нь аюул, гамшиг болж болзошгүй газар, цаг хугацааг болон орон нутгийн иргэдийн авах хариу арга хэмжээг тодорхойлоход хэрэглэгддэг.

- Гамшиг болохоос өмнө, тайван цагт: 1) орон нутгийн мэдээлэл дамжуулах бүхий л харилцаа холбооны хэрэгслүүдийн (радио, телевиз, гар утас, дотуур холбоо гэх мэт) хүрэлцээ болон хэвийн ажиллагааг шалгах, 2) гамшгийн үед хоргодох байр байгаа эсэх, 3) эмнэлгийн анхны тусламж үзүүлэх болон аврах, эрэн хайх чадвартай хүмүүсийн тоо зэргийг нягталж үзэх нь ихээхэн чухал бөгөөд эрт зарлан мэдээлэл нь бэлэн байдлыг хангах чухал хэрэгсэл болохыг харуулж байна.
- Гамшгийн үед гамшигт өртөгсөд болон нүүлгэн шилжүүлж буй иргэдэд гамшгийн талаарх сүүлийн үеийн мэдээллийг цаг алдалгүй хүргэхэд хэрэглэгдэнэ.
- Гамшгийн дараа зарлан мэдээлэлд ямар нэгэн алдаа, доголдол гарсан эсэхэд үнэлгээ хийх нь дараачийн үйл ажиллагаанд үр дүнгээ өгч, дахин алдаа гарахаас сэрэмжлэх сайн талтай байдаг байна.

Зураг 4: Бангладешийн далайн эрэгт байрладаг тосгоны иргэдэд энэхүү шон далайн ус аюултай түвшинд хүрсэн эсэхийг мэдээлдэг байна. Ус шонгийн ногооноор будсан хэсэгт байвал аюулгүй, шараар будсан хэсэгт хүрвэл анхааралтай байх, улаан хэсэгт хүрвэл аюултай бөгөөд тосгоны иргэдийг усны түвшин багасах хүртэл гэрээсээ холдож аюулгүй газарт очихыг сануулж буй хэрэг юм.

Монгол орны хувьд байгалийн элдэв үзэгдлийг танин мэдэж, өөрсдийгөө болон мал сүргээ хамгаалдаг, бэлэн байдалд байлгадаг ардын уламжлалт арга ухааныг түгээн дэлгэрүүлэх, сурталчилах, хойч үедээ өвлүүлэх ажил чухал байна. Энэ нь орон нутгийн түвшинд тохирсон нэг төрлийн сэрэмжлүүлэг, урьдчилан сэргийлэлт болж чадна. Мөн малчид, орон нутгийн иргэд, зорчин явагчдад зориулж тэмдэгжүүлэлт хийх, газар орны нэр, ойролцоох газар хүртэлх хэмжээг заасан самбар зэргийг хийж байрлуулах нь салхи, шуурганд төөрч зам баримжаа алдагдсан хүмүүст ихээхэн чухал зүйл юм.

НИТГЭМ-ийг үр дүнтэй явуулахын тулд нутгийн иргэдийн бүлгүүдэд тавигддаг шалгуур үзүүлэлтүүд. Нутгийн иргэдийн түвшинд байгуулагдсан бүлгүүд гамшгийн менежментийг үр дүнтэй явуулахын тулд бүлгээрээ хамтран дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж ажиллахыг зөвлөдөг бөгөөд тухайн орон нутагт НИТГЭМ хэрэгжиж байгаагийн нэг шалгуур үзүүлэлт гэж үздэг байна²⁰:

1. Тухайн бүлэг гамшгийн эрсдэлийн бэлэн байдлын нөөц сантай байх;
2. Орон нутгийнхаа аюул, өөрсдийн эмзэг байдал, нөөц бололцоог харуулсан зураглалтай байх;
3. Эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөтэй байх;
4. Нутгийн иргэдийн бүлгийн гишүүдийг чадавхижуулах сургалтын хөтөлбөр болон сургалтын дараах дадлагажуулах хөтөлбөртэй байх;
5. Орон нутгийн нөхцөл байдал, нутгийн иргэдэд тохирсон эрт зарлан мэдээллийн системтэй байх зэрэг юм.

Зураг 5: Маянмарын орон нутгийн сайн дурынхан орон нутгийн гамшгийн менежментийн бүхий л шатанд бэлэн байдалд байдаг.

Эдгээр үзүүлэлтүүдээр орон нутагт ажиллаж буй бүлгүүд өөрсдийн үйл ажиллагааг үнэлж болох юм.

НИТГЭМ дэхь сайн дурынхны оролцоо. Гамшгийн менежментэд, ялангуяа орон нутгийн иргэдийн идэвхи санаачилга дээр тулгуурлан явуулдаг НИТГЭМ-д орон нутгийн сайн дурынхны оролцоо чухал үүрэгтэй байдаг.

1863онд Швейцарь улсад байгуулагдсан хүмүүнлэгийн тусламжийн байгууллага болох Улаан загалмайн нийгэмлэгээс сайн дурынхны замнал эхэлсэн түүхтэй. Сайн дурынхан нь нийгмийн сайн сайхны төлөө өөрийн хүсэл сонирхлоор цалин хөлс, шан харамж авахгүйгээр оюуны болон биеийн хөдөлмөрөө зориулж буй

²⁰ Ражиб Шоо, Кенжи Оказаки “Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн тогтвортой менежмент (Ази тив) – Хэрэглэгчийн гарын авлага, аргачлал” 2004 он

хувь хүмүүс болон бүлэг хүмүүс юм. Тэд бусдын сайн сайхны төлөө цаг зав, мэдлэг чадвараа зориулж байдаг.

Өндөр хөгжилтэй орнуудад бүхий л салбарт сайн дурынхан идэвхитэй ажилладаг нь иргэдийн ухамсар, боловсролоос гадна төрийн бодлогын түвшинд тухайн асуудлыг шийдвэрлэж өгсөнтэй ч холбоотой байдаг. Жишээлбэл, Канад улсад “Сайн дурынхны оролцооны тухай” хуулийг 2006 онд баталсан байх бөгөөд энэхүү хуулиар аливаа байгууллагын сайн дурынхныг авч ажиллуулах нөхцөл, журмыг нарийвчлан зааж өгчээ.

1972 онд Бангладешийн Улаан загалмайн нийгэмлэгийн дэргэд далайн хар салхинаас хүмүүсийг аврах зорилгоор сайн дурынхны бүлгийг байгуулсан байна. Сайн дурынхан нь гамшгийн өмнөх шатанд олон нийтэд чиглэгдсэн сургалт сурталчилгаа явуулах, орон нутгийн түвшинд хэрэгжиж буй төсөл хөтөлбөрийн үзэл санааг ойлгуулах, гамшгийн үед нүүлгэн шилжүүлэх, нэрвэгдэгсдэд эмнэлгийн анхан шатны тусламж үзүүлэх, зарлан мэдээлэл дамжуулах, гамшгийн дараах сэргээн босгох үйл ажиллагаанд ч ихээхэн үүрэгтэй оролцдог байна.

Японы “Асахи” сонины 1995 оны 2 дугаар сарын 16-ны өдрийн дугаарт дараах агуулгатай нийтлэл гарчээ.²¹ Японд 1 сая орчим (1995 оны байдлаар) сайн дурын гал сөнөөгч байдаг. Энэ нь мэргэжлийн гал сөнөөгчдөөс арав дахин их тоо юм. “... Сайн дурын байна гэдэг нь мэргэжлийн бус гэсэн үг биш. Биднийг хамгаалах хувцас хэрэглэл, шаардлагатай тоног төхөөрөмжөөр хангаж, сайн сургаж чадвал бид орон нутгийнхаа иргэдийн аюулгүй байдлыг хангахын төлөө хангалттай сайн ажиллаж чадна. Сайн дурын гал сөнөөгчидгүйгээр Японд гамшгаас хамгаалах менежмент үр дүнгүй болно...” гэж Японы Сайн Дурын Гал Сөнөөгчдийн Нийгэмлэгийн гишүүн Казутоши Уено гэдэг хүн бичсэн байна.

21 <http://www.g-web.com/JVFA/English.htm>

ГАМШГИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Гадаад орнуудын гамшгийн менежментийн эрх зүйн зохицуулалт. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх, хор уршгийг арилгах, сэргээн босгох зэрэг гамшгийн менежментийн цогц арга хэмжээг оновчтой явуулахын тулд тухайлсан хуулиуд, эрх зүйн актуудаар нарийвчилсан зохицуулалтуудыг хийдэг. Дэлхийн улс орнууд гамшгийн менежментийн чиглэлд суурь шинжтэй хуулиудыг (“Гамшгийн удирдлагын хууль” Шри Ланка, Өмнөд Африк, Энэтхэг г.м) батлан гаргахаас гадна газар зүйн байршил, түгээмэл тохиолддог гамшгийн эрсдэлтэй холбогдуулан (“Хур тунадастай холбоотой гамшгаас урьдчилан сэргийлэх тухай хууль” Япон, “Газар хөдлөлтөөс урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах тухай хууль” БНХАУ)²² тухайлсан хуулиудыг батлан гаргаж мөрддөг. Эдгээрт гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад гүйцэтгэх орон нутгийн иргэдийн үүрэг ямар байхыг тодорхой тусгаж өгдөг байна.

Шри-Ланкад Гамшгийн менежмент ба хүний эрхийн асуудал хариуцсан яам ажиллаж, гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, бэлэн байдлыг хангах болон гамшгийн дараах сэргээн босгох, хариу арга хэмжээ авах бүхий л үйл ажиллагааг хариуцан явуулдаг байна²³.

Монгол Улсын хувьд. Монгол Улсын Үндсэн Хуулийн (1992) 2 дугаар бүлгийн 16-р зүйлийн 16.2-т Монгол Улсын иргэн эрүүл аюулгүй аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй болохыг хуульчлан баталгаажуулсан. Энэ нь нэг талаас төрийн бодлого хөтөлбөр, үйл ажиллагаа нь иргэдийн аюулгүй байдлыг хангах баталгаа болох учиртайг харуулж буй хэрэг юм. Энэхүү бодлогын хүрээнд “Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал” (1994), “Төрөөс экологийн талаар баримтлах бодлого” (1997), “Байгалийн гамшгийн аюулыг бууруулах үндэсний хөтөлбөр” (1999), “Уур амьсгалийн өөрчлөлтийн үндэсний хөтөлбөр” (1999), “Цөлжилттэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр” (2003), “Ногоон хэрэм” (2005), “Төрөөс малчдын талаар баримтлах бодлого” (2009) зэрэг бодлогын баримт бичгүүдийг батлан гаргасан байна.

Гамшгаас хамгаалах чиглэлд үйлчилж буй хууль, эрх зүйн актуудын тухайд. 1970 онд анх батлагдаж, 1994 онд шинэчилэн найруулсан “Иргэний хамгаалалтын тухай” хууль гамшгаас хамгаалах салбарын анхдагч хууль юм. Анхны иргэний хамгаалалтын тухай хуульд байгалийн гамшгийн талаар заалт байхгүй байсан хэдий ч нийгмийн шаардлагаар гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаа нь байгалийн гамшиг, ослын аюулаас хүн ам, эд хөрөнгийг авран хамгаалах хүрээнд явагдаж байжээ.²⁴

1994 онд шинэчлэгдэн батлагдсан “Иргэний хамгаалалтын тухай” хуулиар дайны болон дайсны довтолгоо гэсэн ойлголтуудаас татгалзаж, иргэний хамгаалалт нь хөнөөх хэрэгслийн хөнөөл, байгалийн гамшиг, үйлдвэрлэлийн ослоос хүн ам, эд хөрөнгийг урьдчилан сэргийлэх,

22 www.adrc.or.jp/publications

23 www.dmhr.gov.lk

24 “Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийг хэрэгжүүлж, эрх зүйн шинэчлэлт хийх зорилт” Я.Жаргалсайхан нарын тайлан (хэвлэгдээгүй). 2004 он

хамгаалах, аврах, учирсан хор уршгийг арилгах, эдгээр үйл ажиллагаанд иргэдийг сургаж бэлтгэх цогцолбор ажиллагаа мөн гэж тодорхойлсон нь өмнөх хуулиас зарчмын томоохон өөрчлөлт хийсэн, гамшигтай холбоотой аливаа асуудлыг ерөнхийд нь зохицуулсан хууль байв. Шинэ үзэл баримтлалаар батлагдан одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж, гамшгаас хамгаалах салбарын харилцааг зохицуулж буй хууль бол 2003 онд батлагдсан “Гамшгаас хамгаалах тухай хууль” юм. Уг хууль нь МОН/08/305 төслийн II шатанд тус төслийн дэмжлэг, оролцоотойгоор боловсруулагдсан юм. Тус хууль батлагдсанаар батлан хамгаалах, зэвсэгт хүчин, байгаль орчныг хамгаалах салбарын холбогдох хуулиудад нэмэлт өөрчлөлт орсон.

Салбарын хүрээнд “Галын аюулгүй байдлын тухай хууль” (1999), “Ой, хээрийг түймрээс хамгаалах тухай хууль” (1996), “Улсын нөөцийн тухай хууль”(2007), “Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль”(2006) зэрэг хуулиудад гамшгийн менежментийг хэрэгжүүлэхэд төр, иргэд, аж ахуйн нэгж, албан байгууллагуудын хүлээх үүрэг, эдлэх эрхийн талаас болон байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалтыг хуульчлан тогтоосон байдаг.

Монгол Улсын шадар сайдын, Монгол Улсын (онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн) сайдын, ОБЕГ-ын даргын тушаалууд нь гамшгаас хамгаалах чиглэлд эрх зүйн актын хэмжээнд үйлчилж байна. Эдгээр дүрэм журмууд нь гамшгаас хамгаалах төрийн байгууллагын, өөрөөр хэлбэл онцгой байдлын байгууллагын ажилтнуудын эрх зүйн байдал, ажиллах нөхцөл журмыг тодорхойлсон шинжтэй Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн байгууллагад алба хаах журам, Албан тушаалын ангилал, зэрэглэл, цолны зэрэглэл батлах тухай, Онцгой байдлын албаны төрийн тусгай албан хаагчийн дүрэмт болон ажлын хувцас, хэрэгслэлийг өмсөх дүрэм, Онцгой байдлын байгууллагын төрийн тусгай алба хаагчдад мэргэжлийн зэрэг олгох журам гэх мэт, онцгой байдлын албан хаагчдын ажил үүргээ явуулах зааварчилгаа, удирдамж өгсөн шинжтэй ОБЕГ-ын бие бүрэлдэхүүний зарлан мэдээллийн дохиогоор ажиллах журам, Гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээлэл дамжуулах техник хэрэгсэл ашиглах заавар, Шуурхай ажиллагааг зохион байгуулах журам гэх мэт дүрэм журмууд мөрдөгдөж байна.

НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэх чиглэлд. Гамшгаас хамгаалах чиглэлд баримталж буй гол хуульд НИТГЭМ-ийг хөгжүүлэх талаар тухайлсан заалт байхгүй хэдий ч салбарын хэмжээний үндэсний хөтөлбөрүүдэд тодорхой зорилтуудыг тавьсан байна. Тухайлбал, “Байгалийн гамшгийн аюулыг бууруулах үндэсний хөтөлбөр”(1999)-ийг 3 үе шаттайгаар (нэг дэхь үеийг 1999-2000 онд, хоёр дахь үеийг 2001-2005 онд, гурав дахь үеийг 2006-2015 онд) хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн бөгөөд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд дараах зарчмыг баримтлана гэж заажээ:... төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж, нийт иргэдийг байгалийн гамшгаас сэргийлэх, түүний аюулыг бууруулах үйл ажиллагаанд өргөнөөр татан оролцуулах, иргэдийг өөрсдийгөө болон бусдыг, түүнчлэн эд хөрөнгөө хамгаалах дадлагатай, байгууллага, аж ахуйн нэгж бүрийг гамшгийн үед ажиллахад баримтлах чиглэлтэй болгож, нутгийн захиргааны байгууллагыг байгалийн гамшгаас сэргийлэх, гамшигтай тэмцэх, хор уршгийг арилгах бүхий л үйл ажиллагаанд бие даан ажиллах чадавхитай болгох²⁵-оор заасан. Энэхүү зарчмыг хэрэгжүүлэх нь орон нутгийн иргэдийн гамшгаас урьдчилан сэргийлэх чадавхиа нэмэгдүүлэх,

25 Байгалийн гамшгийн аюулыг бууруулах үндэсний хөтөлбөр, 1999 он. Байгаль орчны хууль, бодлого, хөтөлбөр, журам – Аймаг, сумдын ИТХ-ын дарга, Засаг дарга, байгаль орчны ажилтнуудад зориулсан гарын авлага, Улаанбаатар хот. 2006

аюулгүй байдлаа өөрсдөө хангаж чадна гэсэн итгэл үнэмшил, идэвхийг бий болгох доороос дээш чиглэсэн хандлагыг хөгжүүлэхэд чухал үүрэгтэй юм.

2004-2008 оны Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт Иргэд, олон нийтэд тулгуурласан гамшгаас хамгаалах менежментийг хөгжүүлнэ гэсэн заалт орсон хэдий ч дараачийн Засгийн газрын хөтөлбөрөөс дээрх агуулгатай заалт хасагдсан байна. 2008-2012 оны Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн Гамшгаас сэргийлэх, хор нөлөөг арилгах үндэсний чадавхи бэхжүүлэх бодлого нь Гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааны эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгон олон улсын жишигт хүргэж, хөрш зэргэлдээ орнуудын ижил чиг үүрэг бүхий байгууллагатай хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхэд чиглэгдэн²⁶ гэж заажээ.

Монгол Улсын гамшгийн менежментийн эрх зүйн зохицуулалт нь бүхэлдээ гамшгаас хамгаалах мэргэжлийн байгууллагын үйл ажиллагаа руу чиглэгдсэн шинжтэй байна. Гамшгаас хамгаалах тухай болон холбогдох хуулиудад иргэн, байгууллагыг үүрэгжүүлсэн шинжтэй цөөн зохицуулалтыг тусгаж өгсөн байдаг. Харин ард иргэд гамшгаас хамгаалах бэлэн байдлаа хэрхэн хангах, эрсдэлийг бууруулах чиглэлд хэрхэн зохион байгуулалттай ажиллах, төрөөс уг санаачилгуудыг хэрхэн дэмжих гэх мэт нарийвчилсан зохицуулалтууд дутагдалтай хэвээр байна.

1-р хэсгийн дүгнэлт

НИТГЭМ-ийн тулгуур үзэл санаанууд, олон улсын зарим туршлага болон дэлхий нийтийн хөгжлийн хөтөлбөр болсон МХЗ-ууд гамшгийн эрсдэлийг бууруулах цогц үйл ажиллагаатай хэрхэн уялддаг, гамшиг хөгжилд хэрхэн нөлөө үзүүлж байгаа талаар та бүхэнтэй хуваалцлаа. Ядуурлыг бууруулах, байгалийн нөөц баялагийг хамгаалах үйл ажиллагаа гамшгийн эрсдэлийг дам байдлаар бууруулдаг болохыг мөн танилцууллаа. Энэхүү туршлага, сургамжууд нь Монгол Улсад НИТГЭМ-ийн үйл ажиллагааг илүү тодорхой, тооцоо судалгаанд үндэслэн явуулах хэрэгцээ шаардлагыг бий болгож байгааг харуулж байгаа юм. Мөн орон нутаг дахь гамшгийн эрсдэлийг бууруулах түншлэлийг хөгжүүлэх, бэхжүүлэхэд мэргэжлийн холбогдох байгууллагууд, орон нутгийн засаг захиргаа, хувийн хэвшил, орон нутгийн ард иргэдийн идэвхи санаачилга, далайцтай үйл ажиллагаа үгүйлэгдэж байна. Ард иргэдийн гамшгаас хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх мэдлэгийг дээшлүүлэх, сургаж дадлагажуулах, сургалт сурталчилгааны ажлын хүртээмж, үр нөлөөг ч дээшлүүлэх шаардлагатай билээ.

Монгол Улсад НҮБ-ийн Хөгжлийн Хөтөлбөрийн санаачилга, дэмжлэгтэйгээр хэрэгжиж буй МОН/08/305 төслийн үйл ажиллагааны хүрээнд НИТГЭМ-ийн туршилтыг амжилттай хийсэн, хийж буй сумдын иргэд, малчдын бүлгүүдийн туршлагыг түгээн дэлгэрүүлэх олон талт ажлуудыг орон нутгийн удирдлага болон бүлгүүд санаачилан зохион байгуулж байх нь төслийн үр шимийг олон хүн хүртэх боломжийг нээж өгч байгаа юм. Мөн малчид, иргэдийн бүлэг, хамтлагуудын үйл ажиллагааг илүү далайцтай, тогтвортой явуулах арга зүйн болон санхүүгийн туслалцааг тодорхой хугацаанд тогтвортой үзүүлэх хэрэгцээ шаардлага ч оршсон хэвээр байгаа юм.

26 www.open-government.mn

ХОЁРДУГААР ХЭСЭГ.

НУТГИЙН ИРГЭДЭД ТУШИГЛЭСЭН ГАМШГИЙН
ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТУУД

Булган аймгийн Сэлэнгэ сумын
ТХАЗ-ийн сургалтын үеэр.
2009 оны 5-р сар

НУТГИЙН ИРГЭДЭД ТҮШИГЛЭСЭН ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТ

Монгол Улсад хийгдэж буй эрх зүйн шинэчлэл үргэлжилж байна. Гамшгийн менежментийн салбар ч энэхүү шинэчлэлийн хүрээнд улам боловсронгуй болж, олон нийт, орон нутгийн иргэдийн бүтээлч санаачилга, идэвхитэй үйл ажиллагаанд тулгуурласан НИТГЭМ-ийг хөгжүүлэх талаар тодорхой зохицуулалт бий болно гэдэгт итгэлтэй байна.

(НИТГЭМ)-ийг хэрэгжүүлэх үе шатууд

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийг хэрэгжүүлэхдээ тодорхой үе шатуудыг дамжин хэрэгжиж байж үр дүнд хүрдэг болохыг олон улсын туршлага харуулж байна. Нүүдлийн мал аж ахуй эрхлэн амьдардаг Монголчуудын хувьд орон нутгийн шийдвэр гаргагчид болон иргэд, малчид тухайн орон нутгийнхаа онцлогийг харгалзан үзэж, хөрсөндөө буулган хэрэгжүүлэх боломжтой гэж үзлээ. Азийн Гамшгийн Бэлэн Байдлын Төвөөс НИТГЭМ-ийг орон нутагт үр дүнтэй явуулахын тулд дараах үе шатуудыг хэрэгжүүлэхийг санал болгож байна²⁷:

1. НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэх орон нутаг болон хамтран ажиллах орон нутгийн иргэдийг сонгох;
2. Нутгийн иргэдийн бүлгүүдийн дунд итгэлцэл, ойлголцлыг бий болгох;
3. Хамтын оролцооны аргаар гамшгийн эрсдэлийг үнэлэх;
4. Хамтын оролцооны аргаар гамшгийн эрсдэлийн төлөвлөлт хийх ;
5. Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллагыг байгуулах болон сургах;
6. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг нутгийн иргэдийн оролцоотойгоор хэрэгжүүлэх;
7. Нутгийн иргэдийн хамтын оролцоотой мониторинг буюу хэрэгжилтийн үнэлгээг хийх

1.НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэх орон нутаг болон хамтран ажиллах орон нутгийн иргэдийг сонгох

Орон нутгийн иргэдийн үүсгэл санаачилга, идэвхитэй үйл ажиллагаанд тулгуурлан гамшгийн менежментийг хэрэгжүүлэхийн тулд НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэх тодорхой газар нутаг, хамтран ажиллах иргэд буюу иргэдийн бүлгийг сонгон ажиллах нь үр дүнтэй байх болно. Юуны түрүүнд тухайн аймаг, сумын гамшигт хамгийн их өртөмтгий газар, тухайн газар нутагт оршин суудаг ард иргэдэд үйл ажиллагаагаа чиглүүлэх нь зүйтэй. НҮБХХ-ийн МОН/08/305 төслийн зүгээс НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэхдээ дараах шалгуур үзүүлэлтүүдийг баримтлан төсөл хэрэгжүүлэх зорилтот газруудаа сонгож авсан юм. Үүнд:

- Газар зүйн хувьд бүх бүсийн төлөөлөл байх;
- Гамшигт өртөмтгий;
- Байгаль орчны доройтол ихтэй;

27 www.adpc.net. “НИТГЭМ – Хэрэгжүүлэгчийн гарын авлага” – Азийн Гамшгийн Бэлэн Байдлын Төв, 2004

- Ядуурлын түвшин өндөр;
- Бусад доноруудын төсөл хөтөлбөрт хамрагдах боломж хязгаарлагдмал байх;
- Орон нутагт ажиллахад зардал, хугацаа хэмнэх үүднээс хоорондоо ойролцоо байрладаг байх зэрэг болно²⁸.

Эдгээр шалгуур үзүүлэлтүүд нь орон нутаг дахь эрсдэл, эмзэг байдлыг бууруулах эдийн засгийн ач холбогдолтойгоос гадна хөрөнгийг үр ашигтай зарцуулах зорилготой уялдана. Хөгжлийн хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэхэд зарцуулах хөрөнгө ямагт хязгаарлагдмал байдаг. Иймд хөтөлбөрийн үр дүнг хэмжихүйц болгохын тулд тухайн орон нутгийн иргэдийн тодорхой хэсэгтэй ажиллах хэрэгтэй болдог. Харин тухайн орон нутгийн иргэд хөтөлбөртэй тогтмол, үр ашигтай хамтран ажиллахын тулд өөрсдийн санаачилгаар зохион байгуулалтанд орж, хамтран ажиллах сонирхлоо илэрхийлсэн байх нь зүйтэй.

Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгчдийн зүгээс (жишээлбэл, гамшгийн менежментийн чиглэлээр төсөл хэрэгжүүлэгч хандивлагч байгууллага/төсөл хөтөлбөр, эсвэл орон нутгийн засаг захиргаа) тухайн бүлэгт гамшигт өртөмтгий, эмзэг бүлгийн хүмүүс хэр хэмжээгээр хамрагдаж байгаа, хөтөлбөрийн үр шимийг хичнээн хүн хүртэх, тухайн бүлгийн иргэд хамтран ажиллах хэр хүсэл сонирхолтой байгаа болон хүрч ажиллах боломж, санхүүгийн нөөц зэрэгт үнэлгээ хийж, хамтран ажиллах стратеги боловсруулах нь зүйтэй.

2. Нутгийн иргэдийн бүлгүүдийн дунд итгэлцэл, ойлголцлыг бий болгох

Бүлгийн зохион байгуулалтанд орж, ажиллахаар тохиролцсон орон нутгийн иргэд хоорондоо болон хамтран ажиллах төсөл хэрэгжүүлэгчидтэйгээ харилцан ойлголцох, итгэлцэх гэдэг нь хамгийн чухал зүйл. Иймд харилцан үр ашигтай хамтран ажиллахын тулд НИТГЭМ-ийг орон нутагт хэрэгжүүлэгч талууд дор дурдсан зөвлөмжийг үйл ажиллагаандаа анхаарч ажиллах нь зүйтэй юм.

Хөтөлбөрийн хэрэгжүүлэгч талуудын зүгээс анхаарвал зохих зарим зүйлс:

- o Хөтөлбөрийнхөө зорилго, зорилт, хүрэх үр дүнгийн талаарх мэдээллийг эхнээсээ тодорхой, нээлттэйгээр, жигд хүртээмжтэйгээр хүргэх;
- o Шинээр байгуулагдаж буй бүлгийн гишүүдийн үүсгэл санаачилгыг урамшуулах, хамтран ажиллах идэвхийг нь дэмжих;
- o Бүлгийн гишүүнчлэлд хөтөлбөрт хамрагдвал зохих гамшигт өртөмтгий, орлого багатай иргэд хамрагдаж чадаж байгаа эсэхийг нягталж үзэх;
- o Бүлгийн гишүүдийг шаардлагатай чадавхижуулах сургалтуудад хамруулах, арга зүйн зөвлөмж өгөх, хөл дээрээ тогтоход нь санхүүгийн тодорхой хэмжээний тусламж үзүүлэх;
- o Орон нутгийн бүлгүүдийн зохион байгуулж буй соёл урлагийн арга хэмжээ зэрэг албан бус үйл ажиллагаанд идэвхитэй оролцох;
- o Орон нутгийн иргэдээс суралцах;
- o Тухайн орон нутгийн хэл, соёл, шашин, уламжлал, хүмүүсийн амьдралын хэв маяг зэрэг үнэт зүйлсэд хүндэтгэлтэй хандах гэх мэт.

28 МОН/08/305 төслийн баримт бичгээс

Орон нутгийн иргэд, иргэдийн бүлгүүдийн зүгээс анхаарвал зохих зарим зүйлс:

- Хөтөлбөрийн зорилго чиглэл, ажиллах хүрээ, хүрэхийг хүсч буй үр дүнгийн талаар эхнээсээ тодорхой ойлголттой болох;
- Орон нутгийн иргэд бүлэг дотроо хамтран ажиллах зорилго, зорилтоо сайтар ярилцаж, ингэж хамтарснаар ямар үр дүнд хүрч болох талаарх ойлголтыг бүлгийн гишүүн бүр сайтар ухамсарласан байх. Хоорондын үл ойлголцол, харилцан итгэлцэхгүй байх, бүлгийн гишүүдийн идэвхи санаачилгагүй байдал нь бүлгийн хөгжил болон хэрэгжиж буй хөтөлбөрийн үр дүнд сөрөг нөлөө үзүүлдэг гэдгийг анхаарах;
- Өөрсдийн сургалтын болон бусад хэрэгцээ шаардлагаа тогтмол илэрхийлж байх;
- Төсөл хэрэгжүүлэгчдийн болон тэдний орон нутагт томилон ажиллуулж буй хүний/багийн үйл ажиллагааг бүхий л талаар дэмжих, өөрсдийн бодит нөхцөл байдлын талаарх мэдээллийг нээлттэй өгдөг байх гэх мэт.

3. Хамтын оролцооны аргаар гамшгийн эрсдэлийг үнэлэх

НИТГЭМ-ийн талаар нутгийн иргэд өөрсдөө ойлголттой байх нь энэхүү менежментийг тогтвортой явуулах санаачилгыг төрүүлж өгдөг. Нутгийн иргэд энэ талаар ямар нэгэн мэдлэг, мэдээлэл байхгүй тохиолдолд хамтын оролцоот сургалтаар дамжуулан нутгийн иргэдэд түшиглэсэн, тэдний өөрсдийн зохион байгуулалт бүхий гамшгийг бууруулах үйл ажиллагаа ямар их ач холбогдолтой болохыг тэдэнд ойлгуулах нь зүйтэй. Юуны түрүүнд тухайн орон нутагт байгаа гамшгийн эрсдэлийг таньж мэдэх, үнэлэх ажлаас эхлэнэ. Эрсдэлийг үнэлэх, эрсдэлийг бууруулах төлөвлөгөөнд хамтын оролцооны аргаар нийгмийн бүх бүлгийн хүмүүсийг оролцуулж, тэдгээрийг энэ талын мэдээлэлтэй, юу хийхээ мэдэх анхан шатны чадвартай болгоно. Орон нутгийн гамшгийн эрсдэлийн төлөвлөлтөнд хамтын оролцооны аргыг хэрэглэж байна гэдэг нь шийдвэр гаргах үйл явцад хүмүүс оролцож байгааг батлаж байгаа хэрэг юм.

Хамтын оролцооны аргаар гамшгийн эрсдэлийг үнэлэх (ХОАГЭҮ) нь эрсдэлийг бууруулах үйл явц дахь орон нутгийн удирдлага, оролцогч бүх талууд (төрийн, иргэний нийгмийн байгууллагууд, иргэд, хувийн хэвшлийн байгууллагууд)-ын харилцан ярилцлага, зөвшилцөл дээр суурилдаг. Энэ нь өөрсдийн амьдрал ахуйд сөрөг нөлөө үзүүлж буй эрсдэлийг бууруулах, нөлөөллийг багасгахын тулд дээрх бүх талууд гамшгийн талаарх мэдээллийг цуглуулж, хэрэгжихүйц төлөвлөгөө боловсруулж, хэрэгжүүлэх үйл явц юм.

ХОАГЭҮ-ийн нэг гол суурь бол Оролцооны аргаар боловсруулах гамшгийн эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө юм. Энэхүү төлөвлөгөө нь орон нутгийн иргэдийн үйл ажиллагаа нь гамшгийн эрсдэлийг багасгаж, урьдчилан сэргийлснээр өөрсдийгөө хамгаалж, өөрсдөдөө туслаж чадна гэсэн итгэл дээр үндэслэгдэх учиртай.

ХОАГЭҮ нь 7 үе шаттай байдаг. Бүх үе шатуудыг гүйцээх албагүй. Гэхдээ эдгээр нь гамшгийн эрсдэлийг үнэлэх цогц үйл ажиллагаа болдог. Эрсдэлээ үнэлсэний дараа бүхий л оролцогч талууд дор дурдсан зорилго болон үр дүнг хэрэгжүүлэх боломжтой болох ёстой юм.

Хүснэгт 2. Гамшгийн эрсдэлийг үнэлэх загвар²⁹

	Зорилго	Гарах үр дүн/бүтээгдэхүүн
ЭРСДЭЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ	Ye шат 1	Орон нутгийнхаа гамшгийн аюулыг дүрслэх/тодорхойлох - Аюулын жагсаалт - Аюулын зураглал - Нөөцийн зураглал -Тоон үзүүлэлт бүхий зураглал
	Ye шат 2	Аюулын зураглал гаргах
	Ye шат 3	Орон нутгийн иргэдийн бүлгүүд дэхь эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн эмзэг байдал болон чадавхийг тодорхойлох Чадавхи болон Эмзэг байдлын Анализ
	Ye шат 4	Тохиолдож болзошгүй гамшгийн эрсдэлийг тодорхойлох Орон нутгийн иргэдэд тохиолдож байсан гамшгийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээлэл
	Ye шат 5	Гамшгийн эрсдэлийг эрэмбэлэх Эрсдэлийг аюулын зэрэглэлээр нь жагсаах
	Ye шат 6	Эрсдэлийн хүлцэж болохуйц түвшинг тогтоох Гэр бүл болон нутгийн иргэдийн бүлгийн хэмжээн дэхь аюулгүй байдлын зөвшөөрөгдөх эрсдэлийн түвшин
	Ye шат 7	Гамшгийн эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах, шилжин суурьших, эсвэл эрсдэлдээ дасан зохицож цуг амьдрах эсэхээ шийдэх Нутгийн иргэдийн хүлээн зөвшөөрсөн стратеги

Зураг... (Булган аймгийн Сэлэнгэ сумын аюулын зураглал, Оролцооны аргаар хийсэн сургалтын үеэр нутгийн иргэдийн хийсэн зураглал. 2008 оны 10 сар)

29 “НИТГЭМ-ийг орон нутагт хэрэгжүүлэгчийн гарын авлага” – Азийн Гамшгийн Бэлэн Байдлын Төв, 2004
www.adpc.net

Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээ

- Алхам 1. Орон нутгийн иргэдэд тохиолддог гамшгийн аюулыг тодорхойлох. Үүнд: гамшгийн давтамж, улирлын байдал, байршил, иргэдэд эрт зарлан мэдээлэх боломж болон нутгийн иргэдийн тухайн аюулын талаарх ерөнхий мэдлэг зэргийг жагсааж бичих;
- Алхам 2. Гамшгийн аюул, эмзэг байдал, байгалийн нөөц болон орон нутгийн иргэдийн гамшигтай тэмцэх багаж хэрэгслийн байдал мөн гамшгийн талаарх тоон мэдээлэл бүхий зураглалыг гаргах;
- Алхам 3. Орон нутгийн иргэдийн эмзэг байдал, чадавхийг үнэлэх, гэхдээ хүүхдүүд эмэгтэйчүүд болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээ шаардлагыг жендэрийн байдлаар ялгаатай үнэлэхийг анхаарах

Хөдөөгийн оролцооны үнэлгээ. Хөдөөгийн оролцооны үнэлгээ (ХОҮ) нь орон нутгийн түвшинд гамшгийн эрсдэлийг үнэлэх болон төлөвлөлт хийхэд хэрэглэгддэг арга хэрэгслийн нэг юм. ХОҮ-г орон нутгийн эрсдэлийг үнэлэхэд хэрэглэх нь нутгийн иргэдийн санаа бодлоо солилцох, мөн бусад оролцогч талуудтай зөвшилцөж шийдвэр гаргах зэргээр иргэдийн оролцоог шаарддаг.

ХОҮ-г 1980-аад оны үед Энэтхэг, Кени улсуудад НИТГЭМ болон хөгжлийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгчид хэрэглэж, хөгжүүлсэн байна. ХОАГЭҮ болон ХОҮ нь орон нутгийн иргэдийг эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагаанд оролцуулах, хариу арга хэмжээ авах, хэрэгжүүлэх үйл явцыг дэмжих зэргээр чадавхижуулах ижил зарчимтай байдаг.

Хамтын оролцооны аргаар явуулах сургалтыг чиглүүлэх. Хамтын оролцооны аргаар гамшгийн эрсдэлийг үнэлэхэд төсөл хэрэгжүүлэгчид болон сургалт явуулж буй бүлгийн гишүүд ХОҮ-ний аргуудыг хэрэглэж, харилцан ярилцлагыг чиглүүлдэг. Бүлэг бүрт бүлгийн ярилцлагыг чиглүүлж удирдах үүрэг бүхий чиглүүлэгч болон нутгийн иргэдийг ажиглах, ярилцлагыг тэмдэглэх үүрэг бүхий тэмдэглэл хөтлөгч хүмүүсийг томилж ажиллуулна. Чиглүүлэгч нар бүлгийн ажилд бүлгийн гишүүн бүр тэгш оролцож байгаа эсэхийг хянах, хэн нэгний үзэл бодол давамгайлахгүй байх нөхцлийг бүрдүүлэх үүрэгтэй. Сургалт явуулах ерөөний байрлал мөн чухал бөгөөд ширээг дугуй байдлаар засах нь бүлгийн гишүүн бүр чөлөөтэй харилцах боломжийг бүрдүүлнэ.

ХОҮ-нд хэрэглэгдэх зүйлс. ХОҮ-нд янз бүрийн хэмжээтэй чулуу, навч, тодосгогч, сургалтанд хэрэглэгдэх зориулалтын цаас (флип чарт), өнгийн цаас, өнгийн шохой, цавуу болон наадаг тууз хэрэглэгддэг. Оролцооны аргаар сургалт явуулдаг хэн бүхэн эдгээрийг багтаасан иж бүрдэл бүхий цүнхтэй болох нь зүйтэй.

Хамтын оролцоогоор хийсэн үнэлгээг баримтжуулах нь. ХОҮ хийж, багаар ажилласан нутгийн иргэдийн бүлгийн болон гишүүдийн нэрсийг үнэлгээ хийсэн цаас, эсвэл тэмдэглэл дээр бичнэ. Тэмдэглэл хөтлөгч дараах загварын дагуу бүлгийн ажлын тэмдэглэлийг хөтлөж болох юм:

Хүснэгт 3. ХОУ-ний бүлгийн ажлыг тэмдэглэх загвар

Үнэлгээ хийж буй газрын нэр:	Огноо:
Тэмдэглэл хөтлөгчийн нэр:	Нийт оролцогчдын тоо:
Чиглүүлэгчийн нэр:	Эрэгтэйчүүдийн тоо:
Хэрэглэсэн ХОУ-ний арга:	Эмэгтэйчүүдийн тоо:
Үр дүн: Гол асуулт/хариулт	
1. Гамшиг (жишээлбэл, үер, ган, ойн түймэр г.м) таны амьдралд ямар үр дагавар үзүүлсэн бэ? Гамшиг хүрээлэн байгаа орчинд ямар нөлөө үзүүлсэн бэ? 2. Тохиолдож байсан гамшгийн үр дагавар нь үргэлж ижил байсан уу? 3. Гамшгийн үр дагавар өмнөхөөсөө илүү ноцтой болж эхэлж байна уу, тийм бол түүнийг та хэзээ анзаарсан бэ? 4. Яагаад илүү ноцтой болж байна вэ? Нэмэлт мэдээлэл... Ажиглалт...	

Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээний загвар. Хамтын оролцооны аргаар хийх гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээнд бэлтгэхдээ чухам ямар тодорхой мэдээлэл, ямар аргачлалыг хэрэглэх вэ гэдгээ сонгох нь чухал юм. Үнэлгээ хийх багт нутгийн иргэд болон бусад оролцогч талуудын төлөөллийг оролцуулах нь үр дүнтэй байдгийг туршлага харуулж байна.

- Гамшигт хамгийн ихээр өртдөг бүс нутгийг сонгож судлах нь зүйтэй.
- Үнэлгээг хийх баг шаардлагатай бүхий л мэдээллээ олж авахын тулд голлох/түлхүүр асуултуудаа нарийвчлан гаргана.
- Үнэлгээний баг мэдээллээ хэрхэн олж авах аргачлалаа сонгоно. Жишээлбэл, ХОУ-ний аргууд, хоёрдогч материалууд, гол мэдээлэл өгсөн хүмүүстэй хийсэн харилцан ярилцлага г.м
- Ярилцлага авах гол хүмүүс нь сум/хороо, багийн Засаг дарга, багш нар, нутгийн иргэдийн бүлгийн гишүүд, ялангуяа тухайн орон нутагт олон жилийн турш амьдарч буй хүмүүс, орон нутгийн цагдаа, байгаль хамгаалагч зэрэг хүмүүс байж болох юм.

Хүснэгт 4. Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээний үлгэрчилсэн загвар

Судалгаа хийхээр сонгож авсан газар	Голлох/үлхүүр асуултууд	Аргачлал	Ярилцлага авах хүмүүс
А. Ерөнхий мэдээлэл			
1. Гамшгийн төрлүүд	Сүүлийн 10 жилийн хугацаанд танай орон нутаг болон гэр бүлд тохиолдсон гамшгийг дүрсэл. Яагаад гамшигт өртөж байгаагаа тайлбарла.	шаардлагатай мэдээлэл цуглуулах бичил аялал хийх ¹ , гамшгийн аюулыг эрэмбэлэх	Орон нутгийн иргэдийн бүлэг (ОНИБ)-ийн ахлагч нар
2. Гамшгийн эрсдэлүүд	Таны гэр бүл, нутгийн иргэдийн аюулгүй байдалд ямар зүйлс аюул учруулж байна вэ? - Эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүд, хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, ахмад настануудын амьдралд - Малд - Орон байранд - Гүүр, сургууль зэрэг дэд бүтцэд Ямар төрлийн эрсдэл/аюул хамгийн ноцтой нь байна вэ? ГЭБ-д нутгийн иргэдэд тулгарч буй хамгийн түгээмэл бэрхшээл юу вэ?	шаардлагатай мэдээлэл цуглуулах бичил аялал хийх, улирлын календарь хийх, гамшгийн аюулыг эрэмбэлэх	ОНИБ-ийн ахлагч нар, гишүүд
3. Жендэр	Эмэгтэйчүүд/охид болон эрэгтэйчүүд/хөвгүүдийн хооронд ямар онцлог ялгаа байна? Тэдний гэр бүлдээ, орон нутгийн түвшинд болон нийгэмд гүйцэтгэж буй үүрэг нь юу байна вэ?		ОНИБ-ийн ахлагч нар, гишүүд
4. Амьдралын чанар	ОНИБ-ийн дотор хэн нь баян, хэн нь ядуу болохыг тодорхойл. Хэн нь гамшгийн аюулаас өөрсдийгөө хамгаалж чадахгүй байна вэ? Гамшгийн дараа эргэж хэвийн амьдралдаа ороход хэнд илүү хэцүү байна вэ? Сарын орлого? Амьжиргааны түвшин?		ОНИБ-ийн ахлагч нар, гишүүд
Б. Бодит/материаллаг байдал			

1. *Transsect walk* – буюу мэдээлэл цуглуулах бичил аялал. Тухайн орон нутгийн (годорхой газрыг сонгон) нөхцөл байдал, тухайлбал амьтан, өвс ургамал, хөрс, ард иргэдийн ахуй амьдрал зэрэгтэй танилцаж, шаардлагатай мэдээллийг цуглуулах зорилгоор ажиглалт хийдэг оролцооны арга, ажиглалтыг дунджаар 2-3 цаг хийдэг.

Судалгаа хийхээр сонгож авсан газар	Голлох/үлхүүр асуултууд	Аргачлал	Ярилцлага авах хүмүүс
1. Орон нутгийн талаарх мэдээлэл	Тухайн орон нутгийн бүлгийн хэмжээ? Хэнтэй хиллэдэг вэ? ОНИБ-ийн хүнсний болон орлогын эх үүсвэр нь юу вэ? Газрын зураг дээр дүрсэл: - Гал унтраах усны цорго - Сургууль - Олон нийтийн барилга, байгууламж - Усны хоолой - Бохир ус зайлуулах систем - Хийн хоолой - Усан байгууламж - Нутгийн иргэдийн хувьд нэн хэрэгцээтэй дэд бүтэц - Нутгийн иргэдийн тарьж ургуулдаг үр тарианы болон хөрсний төрөл - Нутгийн иргэдийн малаа бэлчээдэг бэлчээрийн газар	шаардлагатай мэдээлэл цуглуулах бичил аялал хийх	ОНИБ-ийн ахлагч нар
2. Хүн ам зүйн мэдээлэл	Орон нутгийн иргэдийн хүн амын тоо, хэд нь эрэгтэй/эмэгтэй вэ? Хэд охид/хөвгүүд вэ? Хэдэн жирэмсэн болон хөхүүл эх байна вэ? Настайчуудын тоо? Хэдэн настай хүн ганцаараа амьдарч байна вэ? Хэдэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байна вэ? Хэдэн хөгжлийн бэрхшээлтэй, настай хүн ганцаараа амьдарч байна вэ? Газрын зураг дээр бүлгүүдийн онцгой хэрэгцээ шаардлагыг тэмдэглэ.	Тухайлсан бүлгийн ярилцлага	ОНИБ-ийн ахлагч нар, орон нутгийн иргэдэд үйлчилгээ үзүүлэх төв
3. Нөөцөд хүрэх болон хянах боломж	Гэр бүл болон орон нутгийн нөөцийг хэн ашиглаж, эзэмшиж, зарцуулж, хянаж байна вэ? (нөөц: орлого, бэлэн мөнгө гэх мэт) Эдгээр нөөцийг эзэмших, зарцуулахад эрэгтэйчүүд/эмэгтэйчүүд, охид/хөвгүүдийн үүрэг?	-Эрэмбэлэх -Тухайлсан бүлгийн ярилцлага	-эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүд -хүүхдүүд

Судалгаа хийхээр сонгож авсан газар	Голлох/түлхүүр асуултууд	Аргачлал	Ярилцлага авах хүмүүс
4. Байгалийн болон технологийн гаралтай гамшгийн аюулгүй байдал	Нутгийн иргэдийн хувьд сүүлийн 10 жилд тохиолдсон хамгийн их хохирол учруулсан гамшиг юу вэ? (хамгийн их хохирол учруулсан гэдэгт хүний амь, эд хөрөнгө, амьжиргааны эх үүсвэрүүд болон нутгийн иргэдийн хувьд нэн чухал хэрэгцээтэй барилга байгууламж устаж үгүй болсныг тооцно) Гамшигт өртөгдсөн хүний тоо, орон гэргүй болсон хүний тоо, орон гэргүй байсан хугацаа, орон гэргүй болсноос гэр бүл, орон нутгийн иргэдэд учирсан сөрөг нөлөөлөл? Сүүлийн 10 жилийн хугацаанд орон нутгийн иргэд гамшгийн өмнө, гамшгийн үед, гамшгийн дараа юу хийсэн бэ? Гэр бүлийн болон бүлгийн түвшинд ямар ажил хийгдсэн, ямар ажил хийгдээгүй байна вэ? Ирэх 10 жилийн хувьд тохиолдож болзошгүй өөр ямар гамшгийн эрсдэл байна вэ?	-шаардлагатай мэдээлэл цуглуулах бичил аялалыг хийхдээ тухайн орон нутагт тохиолдож байсан гамшгийн түүхийг судлаж үзэх -зураглал -улирлын календарь -эрэмбэлэх -бүлгийн ярилцлага	ОНИБ-ийн ахлагч нар
В. Нийгмийн/байгууллагын хүчин зүйлс 1. Нийгмийн суурь үйлчилгээний хүртээмж	Нутгийн иргэдийн хувьд авах боломжтой нийгмийн ямар суурь үйлчилгээнүүд байна вэ? эрүүл мэнд, боловсрол, ус ариун цэврийн байгууламж, тусламж үйлчилгээ, амьжиргаа дэмжих, аюулгүй байдлыг хангах болон эрх зүйн тусалцаа г.м	-ярилцлага, -винн диаграмм²	-Орон нутгийн бүлэг -Орон нутгийн хүмүүс
Бусад үйлчилгээнүүд: ТББ-удаас санал болгож буй үйлчилгээнүүд Бизнес, хувийн хэвшлээс санал болгож буй үйлчилгээнүүд:	Бусад байгууллагууд нутгийн иргэдэд чиглэсэн нийгмийн суурь үйлчилгээ явуулж байна уу? Нутгийн иргэд гамшгийн өмнө, гамшгийн үед болон гамшгийн дараа ямар үйлчилгээ авах боломжтой байдаг вэ? Засгийн газрын үзүүлдэг нийгмийн суурь үйлчилгээг хэн авдаг вэ? Тухайн орон нутагт нутгийн иргэдэд түшиглэсэн ямар нэгэн байгууллага байна уу?		

Судалгаа хийхээр сонгож авсан газар	Голлох/түлхүүр асуултууд	Аргачлал	Ярилцлага авах хүмүүс
2. Нутгийн иргэд болон гэр бүлийн харилцаа	Гэр бүлийн тухай ойлголт/гдорхойлолт? Нутгийн иргэдийн бүлгийн гишүүд үндэстэн, ястны хувьд хэн байна вэ? Нутгийн иргэдийн өөр өөр бүлгүүдийг ямар үйл ажиллагаа уулзуулж, бие биендээ туслах боломжийг олгодог вэ? Нийгмийн өөр өөр бүлгийнхэн гамшгийн өмнө/үеддараа бие биедээ яаж тусладаг вэ? Гамшиг тэдгээр бүлгийн гишүүдийн харилцаанд эерэг/сөргөөр хэрхэн нөлөөлдөг вэ? Орон нутагт байгуулагдсан зөвлөл (ахмадын зөвлөл гэх мэт) ямар үүрэгтэй байдаг вэ? Нутгийн иргэдийн дунд өөр ямар байгууллагууд байдаг вэ? Эдгээр байгууллагууд ОНИБ-уудад гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, бэлэн байдлыг хангах, хариу арга хэмжээ авах чадварыг нэмэгдүүлэх чиглэлд хэрхэн тусалцаа үзүүлдэг вэ?	-харилцан ярилцлага -холбогдох бичиг баримттай танилцах	холбогдох байгууллагууд, хүмүүс
Г.Хүмүүсийг идэвхижүүлэх/гэдний хандлагатай холбоотой хүчин зүйлс	1. Өөрчлөлт хийх болон үр ашигтай төлөвлөх чадвар Орон нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллагууд танай орон нутагт байна уу? Тэдгээрээс хэд нь гамшгийн менежменттэй холбоотой үйл ажиллагаа явуулдаг вэ? Эдгээр байгууллагуудад сайн дурын ажилтнууд байдаг уу?	Бүлгийн болон ганцаарчилсан ярилцлага	ОНИБ-ийн ахлагч болон тухайн орон нутгийн эрх баригчид
2. Гэмтэл бэртэл, аюултай нөхцөл байдлыг даван туулах чадвар	Өмнө нь тохиолдож байсан гамшгийн өмнө/үеддараа нь нутгийн хүмүүс ямар гэмтэл, бэртэл авч, ямар төрлийн аюулд ихээр өртсөн бэ? Тэд хэзээ, юу хийхээ мэдэж байсан уу? Нутгийн иргэд гамшгийн өмнө/үеддараа юу мэдэрч байсан бэ? Ямар арга хэмжээ авсан бэ?	Асуулга болон харилцан ярилцлага	ОНИБ-ийн ахлагч нар болон орон нутгийн оршин суугчид

Хүснэгт 5. Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээ хийхэд хамгийн түгээмэл ашиглагддаг хөдөөгийн оролцооны аргууд

Арга	Аргачлал	Зорилго	Загвар асуултууд	Бүлгийн ажлыг чиглүүлэх нь
Цаг хугацааны хүснэгт хийх	Цаг хугацааны хүснэгт хийх нь тухайн орон нутгийн иргэдэд тохиолдож байсан гамшгийн түүх болон чухал ач холбогдол бүхий мэдээллийг олж авах энгийн арга юм. Эхний баганад оныг, дараагийн багануудад болсон үйл явдал мөн газрыг жагсааж бичнэ.	Тухайн орон нутагт ямар томоохон гамшиг тохиолдож байсныг олж мэдэх	Загвар асуултууд Тухайн орон нутгийн иргэд ямар гамшиг өртөгдөж байсан болон өртөгдөж байна вэ? Хэзээ тохиолдсон бэ? Тохиолдож байсан хамгийн ноцтой гамшигийг нэрлэнэ үү? Хэзээ тохиолдсон бэ?	Бүлгийн гишүүдийг цугларч байх хооронд чиглүүлэгч багш нарын хэрэглэж болох зохимжтой арга юм. • Чиглүүлэгч багш нар эхлээд ирсэн бүлгийн гишүүдээс хэдэн онд ямар төрлийн гамшиг тэдний нутагт тохиолдсоныг асууж эхэлнэ. • Тэдний хэлсэн зүйлсийг оролцооны аргын сургалтанд хэрэглэдэг зориулалтын цаасан (флип чарт) дээр тэмдэглэнэ.
Аюул болон нөөцийн зураглал	Нутгийн иргэд ямар гамшгийн аюул тэдэнтэй тулгарахыг мэдэж байдаг. Аюулын зураглалыг нутгийн иргэд зөвхөн өөрсдийнхөө төлөө бус мөн ТББ-ын ажилтнууд зэрэг “гадныханд” зориулж хийдэг. Аюул болон нөөцийн зураглал нь нутгийн иргэдийн бүлгийнхэнд өөрийн бүлэг дэхь газар зүйн хувьд гамшигт өртөмтгий, нөөцийг тодорхойлох	Зорилго • Тодорхой төрлийн гамшиг тохиолддог газар болон нутгийн иргэдийн бүлэг доторх эмзэг гишүүдийг тодорхойлох • Гамшгийн эрсдэлийн менежментэд нутгийн иргэдийн бүлэгт хэрэглэгдэх боломжтой нөөцийг тодорхойлох	Загвар асуултууд • Нутгийн иргэдийг эрсдэлд оруулж буй ямар аюулууд байна вэ? Ямар газарт байгаа иргэд аюулд өртөж болзошгүй вэ? Ямар чухал барилга байгууламж, дэд бүтэц аюулд өртөх эрсдэлтэй вэ? Хэнд нэвтэрүүн туслах ёстой вэ? Нутгийн иргэд ямар төрлийн нөөц гаргах боломжтой вэ? Хэн нөөцөөр хамгийн их	Бүлгийн ажлыг чиглүүлэх нь Зураглал хийх нь бүлгийн бусад гишүүдийг ирэх хооронд хийж болох бас нэг ажил юм. Зураглалыг зориулалтын цаасан дээр зурсан бол хананд өлгөөд бүлгийн гишүүд хэзээ ч нэмж тэмдэглэж болно. Цаасан дээр зурах боломжгүй үед хүмүүс модон саваагаар газарт зурдаг. Ийм үед тэдэнд саад болохгүйгээр тэмдэглэл хөтлөгч зураглалыг өөрийнхөө тэмдэглэлд буулгаж авна. Чиглүүлэгч бүлгийн газар нутгийн тэмдэглэгээг хэрхэн хийх талаар бүлгийн гишүүдээс асууна. Чиглүүлэгч бүлгийн гишүүдээс газар нутгийнхаа хилийг зурахыг хүснэ.

Арга	Аргачлал эмвэг гишүүд, ялангуяа настайчууд болон хөгжлийн бэрхшээлтэй гишүүдийн амьдардаг газрын байршлыг тодорхойлох боломжийг олгодог хэрэгсэл юм. Мөн өөрсөдөө байгаа нөөц болон чадавхиа тодорхойлох боломжийг олгодог.	Зорилго	Загвар асуултууд дутагдаж болзошгүй вэ (гэр бүл, бүлгийн гишүүний хувьд)? Хэн нөөцөд хүрэх боломжтой, зарцуулах эрх мэдэлтэй байна вэ? Ямар төрлийн нөөц аюулд өртөж болзошгүй вэ? Яагаад аюулд өртөж болзошгүй вэ?	Бүлгийн ажлыг чиглүүлэх нь Байшин, чухал барилга байгууламжууд болон нөөцийн байрлалыг тэмдэглэх ёстой. Чиглүүлэгч орон нутгийн нөөцийг хэн мэдэж зарцуулж байгаа гэх зэрэг асуултуудыг тавьж болно. Бүлгийн гишүүд үер, цас их унадаг газар гэх мэт гамшгийн эрсдэлтэй газрыг тэмдэглэнэ. Үүний дараа багаар ажиллаж байгаа гишүүд бүлгийн гишүүдийн хэн нь амьдарч байгаа байршлаасаа болон нөөц багатайгаасаа болж бэлэн байдлаа хангаж чаддаггүй эмзэг байдалд байгааг тодорхойлно.
Арга	Аргачлал Улирлын календарь нь гамшгийн аюул, өвчний тархалт гэх мэт улиралтай холбоотой өөрчлөлтүүд, нутгийн иргэдийн үйл ажиллагаа, жилийн тодорхой саруудтай холбоотой бусад мэдээллийг агуулдаг.	Зорилго	Загвар асуултууд Жилийн аль улиралд нутгийн иргэдэд ямар төрлийн гамшиг/аюул тохиолддог вэ? Ямар үед хоол хүнсээр дутагддаг вэ? Зун болон өвлийн улиралд ямар төрлийн өвчин түгээмэл тохиолддог вэ?	Бүлгийн ажлыг чиглүүлэх нь Чиглүүлэгч багш сургалтанд хэрэглэх цаасан дээрээ календараа зурж бэлтгэсэн байна. Нутгийн иргэдээс аль сард бороо их ордог/цас их унадаг болон ургац хураах, малаа оторлох, хадлан авах хугацаа гэх зэргийг асууж болно. Нутаг нутгийн хүмүүс улирлын календарыг янз бүрээр хийдэг. Зарим нь шулуун шугамаар бороотой болон зуны улирлыг тэмдэглэдэг. Зарим нь (X) (✓) энгийн тэмдэглэгээгээр халуун хүйтэн саруудыг тэмдэглэдэг. Мөн нараар зуныг, тариан түрүүгээр ургац хурааж авах үеийг тэмдэглэж болдог. Өөрсдийгөө илэрхийлэх олон аргыг хүмүүс амархан олж чаддаг юм.

Арга	Аргачлал	Зорилго	Загвар асуултууд	Бүлгийн ажлыг чиглүүлэх нь
Эрэмбэлэх	Гамшгаас үүдэлтэй асуудлуудад анализ хийх, оновчтой шийдлийг олохын тулд асуудлуудыг эрэмбэлэх дасгалыг хийдэг. Том, жижиг хэмжээтэй навч, чулуу зэргээр тулгарч буй бэрхшээл, хэрэгцээ болон түүнээс гарах шийдэлүүдээ төлөөлүүлж тавина. Навч, чулуу зэрэгт мөнгө зарах шаардлагагүй, хөдөө хээр хаанаас ч олох боломжтой байдаг. Чухам аль асуудал нь илүү чухал вэ гэдгийг бүлгийн гишүүд шийдэхийн тулд асуудлаа эрэмбэлж жагсаахад багагүй хугацаа шаардагддаг. Энэхүү дасгалыг нутгийн иргэдийн бүлгийн гишүүдийн харилцан ярилцлага, зөвшилцөл дээр тулгуурлаж явуулах нь хамгийн чухал юм.	Нутгийн иргэдэд тулгардаг хамгийн ноцтой бэрхшээл болон бүлгийн гишүүдийн зайлшгүй хийх ажлыг ач холбогдлоор нь эрэмбэлэх	Ж нь: Нутгийн залуучууд яагаад согтууруулах ундаа хэрэглэж байна вэ? Бүхий л шалтгаануудыг эрэмбэлж байгаа бол тэдгээрээс залуу хүмүүсийн согтууруулах ундаа хэрэглэхэд хамгийн ихээр нөлөөлж байгаа шалтгаан юу байна вэ? Хоёрдогч, гуравдагч шалтгаануудыг нэрлэнэ үү?	Чиглүүлэгч багш бүлгийн гишүүд болон залуучуудаас, тэдний бодлоор нутгийн залуучууд яагаад архи уугаад байгааг асууна. Тэдний хэлсэн шалтгаануудыг чиглүүлэгч багш юмуу бүлгийн аль нэгэн гишүүн цаасан дээр ач холбогдлоор нь жагсааж бичнэ. Бүх шалтгаануудыг жагсааж бичсэний дараа чиглүүлэгч бүлгийн гишүүдээс залуучуудын архинд донтох болсоны шалтгааныг асууна. Чулуу болон навчийг эрэмбэлэх дасгалд хэрэглэхэд зохимжтой байдаг. Төрөл бүрийн хэмжээтэй өнгийн цаас байсан ч болно. Бүлгийн гишүүдийн ярилцлагын үр дүнд тэдгээрийг анх тавьсан газраас нь өөрчилж, илүү ач холбогдолтой гэж үзсэн газраа тавьж болдог.

Арга	Аргачлал	Зорилго	Загвар асуултууд	Бүлгийн ажлыг чиглүүлэх нь
Матрицаар эрэмбэлэх нь	Эрэмбэлэх нь аргууд нь гамшгийн эрсдэлийг учруулж болох аюул, хэрэгцээ, сонголтоор нь дугаарлахад хэрэглэгддэг. Эрэмбэлэх арга олон янз байдаг.	Нутгийн иргэдэд хамгийн их хохирол учруулдаг аюулыг тодорхойлох	Нутгийнханд тохиолддог гамшгийн ямар аюулууд байдаг вэ? Тэдгээр нь ямар нөлөө үзүүлдэг вэ? Төрөл тус бүрээр нэрлэх	Хэрэв бүлгийн гишүүд ямар шалгуур үзүүлэлтийн дагуу үнэлэх, чиглүүлж байгаа багшийн хэлж буй санааг ойлгохгүй байгаа тохиолдолд ийм дасгалыг чиглүүлэхэд хүндрэлтэй байж болох юм. Чиглүүлэгч багш, эсвэл бүлгийн хэн нэг гишүүн аюулуудыг жагсааж бичнэ. Уг жагсаалтыг улирлын календарь болон гамшгийн зураглал дээрх мэдээллээс бүрдүүлж болох юм. Чиглүүлэгч багш бүлгийн гишүүдээс гамшиг нутгийн иргэдийн амьдралд яаж нөлөөлж байгааг асууна. Амьдрал ахуй, хөрөнгө, усалгааны систем, олон нийтийн барилга байгууламж, хүрээлэн байгаа орчинд хэрхэн нөлөөлсөн бэ?
	Бүлгийн гишүүд аюулын зэрэглэлийг харуулахдаа жижиг чулууг ашиглаж болно.		Эдгээрээс хамгийн ихээр хохирол, хөнөөл тарьдаг аюул аль нь вэ?	Жишээлбэл, чиглүүлэгч "Сүүлд болсон үер танай байшинд/ гэрт яаж нөлөөлсөн бэ?" гэж асууж болно. Нэг төрлийн гамшгаас ганц ч болов нөлөөллийг нь мэдэж авах нь чухал. Нөлөөллийн жагсаалт нь шалгуур үзүүлэлтүүд маягаар хэрэглэгдэх ёстой. Шалгуур үзүүлэлтүүдийг хянаж үзэхийг бүлгийн гишүүдээс хүсэх хэрэгтэй.
	10 ширхэг чулуу бол зэрэглэлийг хувьд хамгийн өндөр, 1 ширхэг чулуу зэрэглэлийн хувьд хамгийн бага аюулыг илэрхийлэх жишээтэй.			

Зураг 6. Аюул/нөөцийн зураглалын жишээ. Дундговь аймгийн Баянжаргалан сумын аюулын зураглал, Хамтын оролцооны аргаар хийсэн сургалтын үеэр нутгийн иргэдийн хийсэн зураглал. 2008 оны 11 сар

Цуглуулсан мэдээллээ нэгтгэх. Үнэлгээ хийснийхээ дараа олж авсан мэдээллүүдээ нэгтгэж, нягталж байх нь зүйтэй. Бичихдээ анхааралтай байх хэрэгтэй: оролцооны аргаар явуулсан сургалтын үеэр тэмдэглэл хийсэн мэдээллүүдээ сайн хар. (1) Зарим тоон мэдээлэл давхардаж болно. Тэдгээрийг нэг хэсэг болгож ангилна. (2) Зарим мэдээллүүдийн агуулга нь бие биенээ үгүйсгэсэн байж болно. Тэдгээр мэдээлэлд хамаарах байгууллага болон хувь хүмүүсийнх нь хамаарлаар ялгаж бичнэ. (3) Зарим “мэдээлэл” зөвлөмжийн шинжтэй байдаг. Тэдгээрийг цуглуулж, бүлэг үйл ажиллагааны төлөвлөгөө хийхэд бэлэн болох хүртэл нь хадгална.

Зураг 7. Эрэмбэлэх дасгалын жишээ: Хөвсгөлаймгийн Эрдэнэбулган суманд оролцооны аргаар хийсэн сургалтын үеэр. 2008 оны 10 сар

Бүлгийн ярилцлага хийх замаар гамшгийн эрсдэлийг үнэлэх. НИТГЭМ-ийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгчид орон нутгийн бүлгийн гишүүдийн оролцоотойгоор тухайн орон нутагт түгээмэл тохиолддог гамшгийн эрсдэл, түүнд нөлөөлдөг хүчин зүйлсэд үнэлгээ хийж, энэ талаар мэдээлэлтэй болохоос гадна орон нутгийн янз бүрийн нас хүйс, мэргэжил боловсролтой бүлгийн гишүүдтэй бүлгийн ярилцлага хийж бас болох юм. Энэ нь тухайн орон нутагт амьдардаг бүхий л талуудын оролцоог эрсдэлийн үнэлгээнд авах, тэдгээрийн харилцан ялгаатай хэрэгцээ шаардлагыг төлөвлөлтдөө харгалзан үзэх, орон нутгийн гамшгийн эрсдэлийн талаар илүү дэлгэрэнгүй мэдээлэл олж авах ач холбогдолтой юм. Орон нутгийн нийт иргэдийг нас, хүйсээр нь бүлэглэн хувааж ярилцлага хийж болно.

Орон нутгийн «гол» хүмүүстэй хийх ярилцлага

Орон нутгийн удирдлага: тухайн орон нутгийн газарзүйн суурь мэдээлэл: газар нутгийн хэмжээ, үүнээс ой болон бэлчээр, усны нөөц гэх мэт, хүн амын тухай суурь мэдээлэл: хүн амын тоо, ядуурлын түвшин, ажил эрхлэлт, иргэдийн амьдралд гамшиг ямар байдлаар нөлөөлж байна вэ, орон нутгийн гамшигтай тэмцэх чадавхийн өнөөгийн байдал ямар байна вэ г.м;

Орон нутгийн иргэдийн/малчдын бүлгийн ахлагч нар: гамшгийн аюулууд; орон нутагт тохиолдож байсан гамшгийн түүх, ямар аюул, хэдийд гамшгийн хэмжээнд хүрч байна вэ, яагаад; хүмүүсийн амьдралд гамшгийн үзүүлж буй нөлөөлөл (эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүд, охид, хөвгүүд зэрэг нийгмийн ялгаатай бүлгүүдийн), ямар салбарт эрсдэлийг бууруулах нэн тэргүүний шаардлагатай г.м;

Дунд сургуулийн багш нар: нутгийн иргэдийн/малчдын бүлэгт байгаа хүмүүсийн боловсролын түвшин, дунд сургуульд хамрагдаж байгаа болон сургуулиас завсардсан хүүхдүүдийн тоо, сүүлийн 10 жилд тухайн нутагт болсон гамшгууд багш нарын амьдралд, сургуулийн сурагчдын боловсролд хэрхэн нөлөөлсөн бэ г.м

Эрүүл мэндийн салбарын ажилчид: жилийн улирлуудад түгээмэл тохиолддог өвчин, бэртэл гэмтэл болон тэдгээрийн шалтгаан, сүүлийн 10 жилд тухайн орон нутагт болсон гамшигт үзэгдлүүд, тэдгээрийн нөлөөлөл эрүүл мэндийн салбарынхан, 0-5 насны хүүхдүүд, ахмад настанууд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс зэрэг орон нутгийн иргэдэд хэрхэн туссан бэ? г.м

Ахмад настууд: тэдний амьдралд тохиолдсон хамгийн их сүйрэл авчирсан гамшиг юу вэ, хэзээ болсон, гамшиг амьдралд нь хэрхэн нөлөөлсөн бэ, эрсдэлийг бууруулдаг, цаг агаарыг таньж мэддэг ямар уламжлалт арга ухаан байна, залуу малчдад эзэмшүүлэхийн тулд юу хийх ёстой вэ, ус, ой, бэлчээрийн нөөцийг хамгаалах, зохистой ашиглахын тулд ямар арга хэмжээг нэн тэргүүнд авах шаардлагатай байна вэ?

Зураг 8,9. (Булган аймгийн Сэлэнгэ сум, Дундговь аймгийн Баянжаргалан сумдад хийсэн НИТГЭМ-ийн сургалтын үеэр. 2008 оны 7, 9-р сар)

ТББ-ууд болон орон нутагт хэрэгжиж буй төсөл хөтөлбөрүүд: тухайн орон нутгийн гамшиг, аюулын түүх, ямар төрлийн аюул гамшгийн хэмжээнд хүрч байна вэ, яагаад, орон нутагт тохиолдож буй гамшгийн аюул, эрсдэлийг бууруулахын тулд төсөл хөтөлбөрүүд хэрхэн ажиллавал зохистой вэ, ямар арга хэмжээг хамтран явуулах боломжтой, орон нутгийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах санд хөрөнгө оруулах боломжтой юу? г.м

Харилцан ярилцлага хийхдээ эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийг тэгш тоотойгоор оролцуулахыг эрмэлзэх, бүлгийн ярилцлагад жендэрийн мэдрэмжтэй хандах

Гамшгийн эрсдэлийг үнэлэхдээ жендэрийн ялгаатай байдлаар хандах нь зүйтэй. Сүүлийн 10 жилээр жишээ авч, энэ хугацаанд тохиолдсон гамшиг эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, хүүхдүүдэд хэрхэн нөлөөлж байсныг тодорхой асуулт тавих замаар тодруулах, эдгээр хүмүүсийн эрүүл мэнд, амьжиргаанд хэрхэн нөлөөлснийг мэдэж авах нь нийгмийн өөр өөр бүлгийнхний харилцан адилгүй хэрэгцээ шаардлагыг олж мэдэхэд тус дөхөмтэй байх болно.

Зураг 10,11. Булган аймгийн Сэлэнгэ, Хөвсгөл аймгийн Эрдэнэбулган сумдад оролцооны аргаар зохион байгуулсан сургалтын үеэр. 2008 оны 10-р сар

Хүүхдүүдтэй ярилцах

Хүүхдүүдээс мэдээлэл авахдаа насанд хүрэгчидтэй ярилцдагаас өөр, илүү энгийн, албан бус хэлбэрийг сонгох нь үр дүнтэй. Хүүхдүүд өөрсдийн амьдралд тохиолдсон гамшгийн шалтгаан, үр дагавар зэргийг нарийн ухамсарлаж, тодорхой мэдээлэл өгөх чадваргүй байж болно. Иймд эхлээд тэднээс, юуг гамшиг гэж нэрлэх вэ, жишээлбэл, үер болоход хамгийн түрүүнд хэнээс тусламж авах вэ, усанд сэлж чадах уу, үерийн тухай юу мэдэх вэ гэх мэтчилэн энгийн, хялбар асуултуудыг тавьж, тэдний хариултанд дэм өгч, харилцан ярилцах хэрэгтэй. Цаашид хүүхдүүдийн эрүүл мэнд, боловсролд гамшиг ямар нөлөө үзүүлж байгаа болон хүүхдүүд эрсдэлийг бууруулахад ямар хувь нэмэр оруулж чадах тухай асуулт, харилцан ярилцлагаар үргэлжлүүлж болно. Мөн тэднээр орон нутгийнхаа ирээдүйг гамшгийн аюулгүйгээр хэрхэн төсөөлж байгааг харуулсан гар зураг зуруулах даалгавар өгч болох юм. Энэ нь тэдний орон нутгийнхаа тухай болон гамшгийн эрсдэлийн талаарх ойлголтыг илүү бодигоор той илэрхийлэх боломжийг олгодог.

Зураг 12,13 (Орон нутаг дахь эрсдэлийг үнэлэх ажилд хүүхдүүдийг ч мөн оролцуулах хэрэгтэй. Хөвсгөл аймгийн Эрдэнэбулган суманд оролцооны аргаар хийсэн сургалтын үеэр. 2008 оны 10 сар)

Цуглуулсан мэдээлээ нэгтгэх

Бүх эх сурвалжаас авсан мэдээллүүдээ нэгтгэж, хооронд нь харьцуулж, нягталж үзэх хэрэгтэй. Давтагдсан, ижил утгатай, эсвэл үнэлгээнд ач холбогдолгүй мэдээллүүдийг ялгах шаардлагатай байдаг. Нэмэлт мэдээлэл хэрэгтэй, шаардлагатай мэдээлэл дутагдаж байгаа бол мэдээлэл цуглуулах аялал хийж болно.

GIS буюу Газар зүйн мэдээллийн системийг ашиглах

Хэрэв газар зүйн мэдээллийн системийг ашиглах боломжтой бол орон нутгийн талаарх дүрсжүүлсэн мэдээллийг цуглуулах, үндсэн мэдээлэл бүхий дижитал газрын зураг бэлтгэх, тэрхүү зурагтаа оролцооны аргаар хийсэн үнэлгээний мэдээллүүдээс оруулах, орон нутгийн бүлгийнхний аюул, эмзэг байдлын зураглалыг гаргахад туслалцаа үзүүлж болно.

Орон нутагт сургалт, уулзалт ярилцлага хийхэд анхаарвал зохих зохион байгуулалтын зарим асуудлууд

Хамтын оролцоотой гамшгийн үнэлгээ, төлөвлөлт хийх зэргээр орон нутагт олон хүнийг хамарсан сургалт явуулах үед зохион байгуулалтыг сайтар хангах нь чухал байдаг. Сургалтанд оролцогчдыг байрлуулах байр, хоол, унаа/унааны зардал, шаардлагатай/яаралтай үед хэрэглэгдэх унааг бэлтгэх зэрэг сургалтын зохион байгуулалтын “жигжиг” асуудлуудыг ч орхигдуулахгүй анхаарах нь зүйтэй. Оролцогчдын тоо, улирлын байдал, хийх ажлынхаа хэр хэмжээнээс шалтгаалан дээрх зүйлсийг зохион байгуулагчид урьдчилан бэлтгэсэн байвал зохино.

4. Хамтын оролцооны аргаар гамшгийн эрсдэлийн менежментийн төлөвлөлт

Төлөвлөлт нь одоогийн оршин байгаа аюултай (хүсэхээргүй) нөхцөл байдлыг өөрчлөх гэсэн хүсэл, эрмэлзлэлээр эхлэх ёстой. Гамшгийн эрсдэлийн менежментийг хэрэгжүүлэх төлөвлөлт

нь өөрийгөө, гэр бүлээ болон орчин тойрондоо байгаа хүмүүсийг хамгаалах сонирхол дээр тулгуурладаг.

Хамтын оролцооны аргаар гамшгийн эрсдэлийн менежментийн төлөвлөлт хийх нь бүхий л оролцогч талуудын хэрэгжүүлэхээр санал болгож буй эрсдэлийг бууруулах дор дурдсан цогц арга хэмжээн дээр үндэслэгдэнэ:

- нутгийн иргэд сэтгэлзүйн хувьд бэлтгэгдсэн байх, гамшигт хүргэж буй хүчин зүйлсд дасан зохицох, гамшгийн дараа хэвийн амьдралдаа түргэн эргэж орох чадвартай байх;
- хүлцэж болохуйц эрсдэлийн түвшинг тодорхойлох;
- тодорхойлсон эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах, эсвэл тухайн эрсдэлд дасан зохицож амьдрах эсэхийг шийдэх;
- нутгийн иргэд өөрсдөөсөө болон гадаад эх үүсвэрээс бүрдүүлж чадах нөөцийн хэмжээг тодорхойлох зэрэг болно.

Хамтын оролцоотойгоор хийсэн гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээнээс орон нутгийн иргэдийн хувьд нэн тэргүүнд хэрэгжүүлэх ёстой гэж үзсэн ажлуудыг жагсаан, эрсдэлийг бууруулах төлөвлөлтийг хийнэ. Дараах алхамуудыг хийж болно:

Дүрслэх. Багийн ажлыг чиглүүлж буй багш багийн гишүүдийн өөрсдийн аюулгүй ирээдүйн тухай төсөөллийг дүрсжүүлэхэд туслана. Багшийн зүгээс багийн гишүүдийн эрсдэлийн үнэлгээ хийхдээ тодорхойлсон гамшгийн эрсдэлүүдтэй холбон тэдний хүсч буй “аюулгүй орчин”-г дүрслэхийг зөвлөнө. Бүлгийн гишүүд өөрсдийн мөрөөдлөө дуу болгон дуулах, зурах, эсвэл дүр бүтээн тоглох зэргээр илэрхийлэх боломжтой. Дадлагыг удирдаж буй багш нар хүмүүсийн “аюулгүй орчин”-г илэрхийлсэн санаануудыг цаасан дээр жагсааж бичнэ.

Зураг 14. Хөвсгөл аймгийн Эрдэнэбулган суманд оролцооны аргаар хийсэн сургалтын үеэр дунд сургуулийн сурагчдын зурсан “Бидний аюулгүй ирээдүй” сэдэвт гар зураг. 2008 оны 10 сар

Харилцан ярилцлага. Дадлагын ажлыг удирдан явуулж буй багш нар орон нутгийн удирдлага болон бусад оролцогч талуудын дунд нутгийн иргэдийн зүгээс “аюулгүй орчин”-ийг хэрхэн дүрсэлсэн талаар харилцан ярилцлагыг өрнүүлж өгнө. Энэ нь нутгийн иргэд, орон нутгийн удирдлага болон бусад оролцогч талууд эрсдэлийг бууруулах чиглэлд юу хийх шаардлагатай, ямар үр дүнд хүрэхийг хүсч байгаагаа ярилцах, зөвшилцөх боломжийг олгоно. Хүрэхийг хүсч буй үр дүн нь тодорхой, хэмжигдэхүйц байх ёстой.

Шалгуур үзүүлэлтүүдийг гаргаж өгснөөр нутгийн иргэд болон бусад талууд тавьсан зорилгодоо хүрсэн эсэхийг хэмжихэд хялбар болно.

Эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээнүүдийг тодорхойлох. Дүрслэх дасгалыг хийсний дараа нутгийн иргэд өөрсдийн хүсч буй аюулгүй орчноо бий болгохын тулд юу хийхээ тодорхойлно. Хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн бүхий л үйл ажиллагаа нь он сар, хэрэгжиж дуусах тодорхой цаг хугацаатай байх ёстой.

Шаардлагатай нөөцийг тодорхойлох. Дадлагыг чиглүүлж буй багш нар эрсдэлийг бууруулах тухайн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд нутгийн иргэдэд ямар нөөц шаардлагатай болохыг асууна. Мөн өөрсдөдөө байгаа чадавхи болон эмзэг байдлыг давхар тодорхойлох нь зүйтэй. Материаллаг нөөцөөс гадна ажлын чадвартай, нарийн мэргэжил эзэмшсэн хүмүүс, орон нутгийн иргэдийн гамшгаас хамгаалах уламжлалт арга, ардын ухаан зэргийг өөрсдөдөө байгаа нөөц, чадавхи гэж үнэлж үзэх хэрэгтэй юм. Нутгийн иргэдийн хувьд материаллаг нөөц дутагдах, гамшиг тохиолдсон үед хэнд хандахаа мэдэхгүй байх, орлогоо нэмэгдүүлэх өөр эх үүсвэр байхгүй байх зэрэг нь эмзэг байдалд тооцогдоно.

5. Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллагыг байгуулах болон сургах

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах ажлыг тогтвортой явуулж, үр дүнд хүргэхийн тулд эрсдэлийн менежментийг гардан хэрэгжүүлэх нутгийн иргэдийн байгууллагыг байгуулж ажиллах нь зүйтэй юм. Байгууллагын хэлбэр нь тухайн орон нутгийн иргэдийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан янз бүр байж болно. (Орон нутагт малчдын бүлэг, суурин газарт өөрөө болон нөхөртөө туслах бүлэг, аврах бүлэг, анхны тусламжийн бүлэг гэх мэт) Тухайн байгууллага нь орон нутгийн бусад (бүлэгт элсэж ороогүй) иргэдтэй ойлголцож чаддаг байх нь хамгийн чухал. Хэрвээ тухайн орон нутагт нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежментийн байгууллага (НИТГЭМБ) байхгүй бол түүнийг санаачилан байгуулах хэрэгтэй.

НИТГЭМБ-ыг байгуулж ажиллахын гол зорилго нь орон нутгийн иргэд

1) тулгарч болзошгүй аливаа гамшигт бэлэн байх (өөрсдөө гамшгаас хамгаалах мэдлэгтэй болох, гамшгаас хамгаалах нөөц, шаардлагатай багаж хэрэгслийг бүрдүүлсэн байх гэх зэрэг), гамшиг тохиолдсон үед мэргэжлийн байгууллагыг хүрэлцэн ирэх хүртэл анхан шатны арга хэмжээг авч, гамшгийн аюулаас өөрийгөө болон бусдыг авран хамгаалах, аюул эрсдэлийг гамшгийн түвшинд хүргэхгүйгээр хариу арга хэмжээ авах, 2) удаан хугацааны туршид тогтвортой байж, гамшиг бий болгож буй байгалийн хүчин зүйлүүдэд (уур амьсгалын өөрчлөлт гэх мэт) дасан зохицох, 3) гамшгийн дараа өөрсдийн хэвийн амьдралд аль болох хурдан эргэж орох чадвартай болоход оршдог.

Ийм байгууллагаар дамжуулан орон нутгийн иргэд Гамшгийн эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөн дахь ажлуудаа хэрэгжүүлэх боломжтой.

Нутгийн иргэдийг түшиглэсэн байгууллагыг байгуулах үе шатууд

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллагыг байгуулах үе шатууд нь заавал тогтсон дарааллын дагуу байх албагүй. Энэ нь тухайн орон нутгийн нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн болон

гамшгийн нөхцөл байдлаас шалтгаалдаг. Энд толилуулж буй алхмууд нь ихэвчлэн нутгийн иргэдийн дунд ойлголцол, итгэлцлийг бий болгох, нөхцөл байдлын анализ хийх, нэн тэргүүнд анхаарвал зохих салбар болон НИТГЭМ-ийг манлайлан хэрэгжүүлэх хүнийг (бүлгийн ахлагч гэх мэт) тодорхойлох, эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэх төлөвлөлтийг чиглүүлж өгөхөд хэрэглэгддэг.

Хамтын оролцооны аргаар гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээ болон төлөвлөлт хийсний дараа нутгийн иргэдийн оролцоотой хэрэгжүүлэх тухай асуудал яригддаг. Энэ үед хэрвээ тухайн орон нутагт нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллага байхгүй бол тийм байгууллага эсвэл нутгийн иргэдийн зөвлөл байгуулах хэрэгцээтэй болно. Гамшгийн менежментийн төлөвлөгөөгөө хэрэгжүүлэхийн тулд энэ үе шатанд нутгийн иргэдийг ухуулах, ятгах шаардлага гарч болзошгүй. Нөгөө талаар нутгийн иргэд өөрсдөө үүний ач холбогдлыг ойлгосон, ямар нэгэн ухуулга, сурталчилгаа шаардлагагүй байж ч мэднэ. Ямар боловч нутгийн иргэдэд байгууллагаа хэрхэн байгуулах, яаж ажиллах тухай арга зүйн зааварчилгаа, зөвлөмж заавал хэрэгтэй болдог.

Нутгийн иргэдийн түшиглэсэн байгууллагын үйл ажиллагаа

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн менежментийн байгууллагын үйл ажиллагааг гамшгийн өмнө, гамшгийн үед болон гамшгийн дараа гэсэн гамшгийн менежментийн циклийн дагуу 3 ангилалд хуваан үзэж болно

Нутгийн иргэдийн байгууллагын үйл ажиллагаа явуулах үе шатууд

- Хамтын оролцооны аргаар хийсэн гамшгийн үнэлгээний дагуу хэрэгжүүлэх гамшгийн менежментийн төлөвлөгөөгөө орон нутгийн хүмүүст танилцуулах;
- Хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн үйл ажиллагаандаа нутгийн иргэдийг оролцуулахаар дайчлах;
- Орон нутгийн иргэдийн хөрөнгө, нөөцийг дайчлах;
- Гамшиг болоогүй үед гамшигтэмзэг орон нутгийн иргэдэд ухуулга, сурталчилгааны ажил хийх
- Гамшгийн бэлэн байдлыг хангах, гамшгаас хамгаалах сургалтыг нутгийн иргэдтэй хамт зохион байгуулах, үүнд мэргэжлийн байгууллагын туслалцаа шаардлагатай байдаг;

Зураг 15,16. Ховд аймгийн Булган суманд оролцооны аргаар хийсэн сургалтын үеэр. 2009 оны 10 сар

- Гамшгийн өмнө, гамшгийн үед болон гамшгийн дараа нутгийн иргэд юу хийх ёстой талаарх тэдний мэдлэгийг нэмэгдүүлэх;
- Гамшгийн аюулыг үнэлэх, сургуулилалт хийх, сурсан зүйлдээ тулгуурлан төлөвлөгөөгөө сайжруулах;
- Засгийн газрын гамшигтай тэмцэх мэргэжлийн байгууллагууд, ТББ-ууд болон орон нутгийн иргэдэд түшиглэсэн бусад байгууллагуудтай хамтран ажиллах, сүлжээ болж ажиллах;
- Орон нутгийн бүлгийн гамшгийн эрсдэлийн менежментийг дэмжихийн тулд гамшгийн менежмент болон хөгжил, дэвшилтэй холбоотой асуудлуудаар сурталчилгааны болон лобби үйл ажиллагаанд оролцох;
- Үйл ажиллагаандаа оролцох хүмүүсийн оролцоо болон гишүүнчлэлийг нэмэгдүүлэх;

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллагын яаралтай/онцгой үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүд

- Эрт зарлан мэдээлэл;
- Нүүлгэн шилжүүлэлт хийх;
- Нутгийн иргэдийн оролцоотойгоор эрэн хайх, аврах ажлыг зохион байгуулах;
- Эмнэлгийн анхны тусламж болон дараагийн шатны эмнэлгийн туслалцаа үзүүлэх;
- Гамшгийн үеэр гэмтсэн хүмүүсийн талаарх болон өөрсдийн авах боломжтой арга хэмжээ, боломжинд үнэлгээ хийх, аюулыг давж гарахад нэн шаардлагатай байгаа зүйлсээ бүртгэж, орон нутгийн засаг захиргаа болон гамшгийн менежментийн байгууллагад мэдээлэл өгч, тусламж хүсэх;
- Гамшгийн дараах сэргээн босгох төлөвлөх, зохицуулах, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд холбогдох байгууллагуудтай хамтран ажиллах;

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллагын хийх сэргээн босгох үйл ажиллагаа

- Нутгийн иргэдийн хэвийн амьдралдаа эргэн ороход шаардлагатай, байшин барилга, дэд бүтцийг дахин барих, эвдрэл гэмтлийг засварлах гэх ажилд манлайлж оролцох;
- Засгийн газрын байгууллагуудтай болон тусламжийн байгууллагуудтай хамтран тусламж хүлээн авах ажлыг зохицуулах;
- Гамшгийн дараах сэргээн босгох шатанд гамшгийн эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээнүүд ашиглагдаж байгаа эсэхийг нягталж үзэх;
- Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллагын чадавхи нь нутгийн иргэдийн аюулгүй амьдрахад нь дэмжлэг үзүүлж, ирээдүйд хэрэгжүүлэх шаардлагатай үйл ажиллагааг тодорхойлоход хувь нэмрээ оруулж чадаж байгаа эсэхэд үнэлгээ хийх;

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллагын үйл ажиллагаа

Хамтран ажиллахаар тохиролцож, байгууллагын зохион байгуулалтанд орсон нутгийн иргэд бүлэгт нэгдээгүй бусад иргэдээс дараах шинжүүдээрээ ялгарах ёстой юм.

- Нутгийн иргэдийн дунд болон урт хугацааны хөгжлийг хангахын тулд бүлгийн гишүүд нийтлэг зорилго, зорилтоо хэлэлцэж тогтох;
- Бүлгийн дотор гамшигт хамгийн эмзэг бүлгийнхний төлөөллийг оролцуулах;
- Гамшгийн эрсдэлийн менежментийг хэрэгжүүлэх зохион байгуулалттай хороо эсвэл сонгогдсон ажилтнуудтай байх;
- Бүлгийн гишүүд үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, бодлого, журмыг хэлэлцэж тогтох;
- Гамшгийн менежментийн үйл ажиллагаа явуулахад хэрэглэгдэх нөөцийг хэрхэн бүрдүүлэхийг хэлэлцэж тогтох;
- Санхүүгийн болон техник/арга зүйн туслалцаа авах байгууллагуудыг тодорхойлсон байх;
- Нутгийн иргэдийн амьдралд нөлөө үзүүлэх хөгжлийн асуудлуудын талаар сайтар мэдээлэлтэй байх;
- Төлөвлөгөөгөө хэрэгжүүлэхэд нутгийн иргэдийг татан оролцуулах, манлайлах, дайчлах;
- Бүлгийн гишүүд гамшгийн эрсдэлийн менежментийн хөтөлбөрийг боловсруулах, хэрэгжүүлэх талаар хангалттай мэдлэгтэй байх

Дээр дурдсан үйл ажиллагаануудыг бүлгийн бүх гишүүдийн хурал, сар тутмын хурлын үеэр хэлэлцэн тохирч, хэрэгжилтийн байдалд үнэлгээ өгч ажилладаг байх нь зүйтэй юм.

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллагыг зохион байгуулахад анхаарах зарчмын асуудлууд

Нутгийн иргэд өөрсдийн амьдарч байгаа нийгмийн амьдралд өөрчлөлт авчирч чадах гол хүмүүс гэдэг үзэл санааг дэмжиж өгөх нь хамгийн чухал зүйл байдаг. Иймд хүмүүсийн гүйцэтгэх үүрэг болон тэдний бүхий л санаачилгууд нэн тэргүүний ач холбогдолтой болохыг өөрсдөд нь ойлгуулах нь маш чухал юм. Өөрчлөлт хийхийг хүссэн гадны ямар нэгэн санаачилга, үйл ажиллагаа орон нутгийн иргэдийн оролцоогүйгээр хийгдсэн бол энэ нь магадгүй сөрөг үр дүнд хүргэхийг үгүйсгэхгүй.

Зохион байгуулах гэдэг нь цогц шийдэл биш: нутгийн иргэд хамтран ажиллахаар шийдэж байгууллагаа байгуулах нь зөвхөн эхлэл. Ийм байгууллагын гол зорилго нь нутгийн иргэдийг бие даан ажиллах чадавхитай болгоход оршиж байгаа юм. Үүний тулд нутгийн иргэдийн байгууллага шаардлагатай үйл ажиллагааг явуулах ёстой.

Энгийн эхлэл: нутгийн иргэдийн байгууллагыг энгийн бүтэцтэйгээр байгуулж, үйл ажиллагааны хүрээг нь бага хэмжээнд зохион байгуулах нь зүйтэй. Байгууллагаа явц дунд нь хөгжүүлж болно. Байгууллагад байх ёстой бүх бүтцийг анхнаас нь бий болгож ажиллах нь удирдаж зохион байгуулахад бэрхшээл үүсгэж болзошгүй.

Өөрчлөлтийг хүмүүсийн хамтын хүчээр хийдэг: энэ зарчим нь нутгийн иргэдийн дундах зөвшилцөл болон бүлгийн гишүүдийн тоог нэмэгдүүлэхэд ач холбогдолтой.

Байгууллагын бүтэц нь хүмүүсийн оролцоог нэмэгдүүлж, үйл ажиллагааны хяналтыг хэрэгжүүлэхэд хувь нэмрээ оруулдаг байх ёстой.

Бүлгийн гишүүдийн тоог нэмэгдүүлж, нэгтгэх: энэ зарчим нь нутгийн иргэдийн байгууллагын

гишүүнчлэлийг дэмжиж, гишүүдийн дундах тодорхой асуудлыг шийдвэрлэх замаар итгэлцлийг бий болгож, нягтруулдаг.

Нутгийн иргэдийн байгууллагыг сургах

Сургалтын гол зорилго нь тухайн нутгийн иргэдийн байгууллагыг бие даасан байгууллагын хэмжээнд эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээ авах, гамшгийн менежментийн төлөвлөгөөгөө амжилттай биелүүлэх чадавхитай болгох чадварийг бий болгох, хөгжүүлэхэд оршино. Сургалтыг, нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн менежментийн сургалт, байгууллагын хөгжил, менежментийн сургалт гэсэн үндсэн 2 чиглэлд сургалтыг явуулах шаардлагатай болдог.

Гамшгийн менежментийн сургалт нь гамшгийн бэлэн байдал болон хариу арга хэмжээ авах асуудал, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чадавхийг бэхжүүлэх асуудлуудад чиглэгдэх учиртай. Гамшгийн бэлэн байдал, хариу арга хэмжээ авах сургалтын хүрээнд:

- Аврах, эрэн хайх
- Эмнэлгийн анхны тусламж
- Тусламж хүргэх, тараах
- Яаралтай орон байр барих
- Нүүлгэн шилжүүлэх чиглэлийн сургалтууд,

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чадавхийг бэхжүүлэх сургалтын хүрээнд:

- Гамшгийг бууруулах талаар ойлголцотой болгох
- Эрсдэлийн үнэлгээ хийх
- Орон нутгийн түвшинд харилцаа холбоо, эрт зарлан мэдээллийг бий болгох
- Эрсдэлийг бууруулах бүтцийн арга хэмжээнүүд³⁰
- Нутгийн иргэдийн эмзэг байдлыг бууруулах талаар ухуулга, сурталчилгаа хийх
- Амьжиргааны эх үүсвэрийг тогтмолжуулах

Байгууллагын хөгжил, менежментийн сургалт нь нутгийн иргэдийн байгууллагын гишүүд, ажилтнуудыг эрсдэлийг бууруулах чиглэлд өөрсдийн хариуцсан үүрэгт ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх чадварыг эзэмшүүлэхэд чиглэгдэнэ. Дараах сэдвийг хамарна:

- Манлайлал
- Төлөвлөлт
- Зөвшилцөх, маргаан, зөрчлийг зохицуулах, шийдвэрлэх
- Нутгийн иргэдийг дайчлах
- Төсөв зохиох, санхүүгийн менежмент
- Санал боловсруулах болон тайлан бичих
- Уулзалт, сургалт зэрэг үйл ажиллагааг удирдах, чиглүүлэх
- Баримтжуулах

30 Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах бүтцийн арга хэмжээ – гамшгийн эрсдэлийг дам бус шууд бууруулахад чиглэгдсэн арга хэмжээнүүд

Нутгийн иргэдийн байгууллагын сургалтыг зохион байгуулах үе шат

Орон нутгийн иргэдэд түшиглэн байгуулсан байгууллагын гишүүдийг чадавхижуулах, бэхжүүлэх сургалт нь дараах үе шатуудыг дамжин зохион байгуулах нь зүйтэй. Үүнд:

- Сургалтын хэрэгцээг тодорхойлж үнэлэх
- Сургалтын материал бэлтгэх, туршиж үзэх
- Сургалтыг явуулах
- Сургалтыг үнэлэх, оролцогчидтой эргэж холбогдох
- Нягталж үзэх зэрэг болно.

6. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг нутгийн иргэдийн оролцоотойгоор хэрэгжүүлэх

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанууд

Хамтын оролцоотой үнэлгээ, төлөвлөлтийн үр дүнд гамшгийн эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө гардаг. Заримдаа энэхүү төлөвлөгөөнд цөөхөн, жижиг хэмжээний үйл ажиллагаануудыг төлөвлөсөн байж болно. Зарим бүлгүүд гамшгийн эрсдэлийн менежментийн цогц хөтөлбөр буюу төсөл хэрэгжүүлж байж болох юм.

Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгууллага нь төлөвлөгөө бүрдээ эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэх ёстой. Ийм байгууллагуудын үр дүнтэй үйл ажиллагаа нь төлөвлөсөн ажлаа цаг хугацаанд нь, байгаа нөөцийнхөө хэмжээнд хэрэгжүүлэх боломжийг хангаж өгдөг. Эдгээрт, бүлгийн ахлагчийн зүгээс бүлгийн гишүүдэд үүрэг өгч ажиллуулах; орон нутгийн нөөцийг дайчлах; чадавхи бэхжүүлэх; үнэлгээ мониторинг хийх болон зохицуулалт хийх зэрэг олон ажлуудыг багтааж ойлгоно.

Бүлгийн гишүүдэд үүрэг өгч ажиллуулах

Нутгийн иргэдийн байгууллага нь *эрсдэлийн харилцаа холбоог хариуцсан хороо, эрүүл мэндийн хороо, нүүлгэн шилжүүлэлт хариуцсан хороо, эрт зарлан мэдээлэл хариуцсан хороо, газар тариалангийн асуудал хариуцсан хороо* зэрэг эрсдэлийг бууруулах чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулах чиг үүрэг бүхий хороодоос бүрдэх ёстой. Энэ нь бэлчээрийн менежмент болон биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах чиглэлээр байгуулагдсан орон нутгийн бүлгүүдээс гамшгийн менежментийн чиглэлээр ажиллаж буй бүлгийн гол ялгарах шинж юм. Бүлгийн доторх хүн амын тоо, тухайн орон нутгийн гамшгийн нөхцөл байдал зэргээс шалтгаалан дээрх асуудал хариуцсан хороодын тоо, нэг хороонд байх хүний тоо зэргийг бүлгийн гишүүд хэлэлцэн тогтоож болно.

Энэхүү бүтцийг бүлгийн бүх гишүүдийн хурлаар эсвэл бүлгийн гишүүдийн оролцоотойгоор хийсэн аливаа хурал, цуглааны үеэр хэлэлцэн шийдвэрлэж, бүлгийн дотоод журам, дүрэмдээ тусган өгч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.

Бүлгийн доторх тодорхой асуудал хариуцсан хороодын үүрэг буюу хийх ажил үүрэг нь тодорхой байх ёстой бөгөөд шаардлагатай үед туслалцаа авах хүмүүстэй холбоотой байх нь зүйтэй.

Энэ нь бүлэгт элсэж ороогүй орон нутгийн бусад иргэдийн мэдлэг чадварыг бүлгийн үйл ажиллагаанд ашиглах, дайчлах нэг арга байж болох юм.

Нэмж хэлэхэд, бүлгийн зүгээс эрсдэлийг бууруулах төрөл бүрийн үйл ажиллагааг явуулахын тулд орон нутгийн иргэд болон тэдний нөөцийг дайчлах шаардлага зайлшгүй үүсдэг.

Хороод нь багаар бодоход нэг хүний бүрэлдэхүүнтэй байх ба дараах үүрэгтэй байна:

- Манлайлах үүрэгтэй байна (хорооныхоо явуулах ёстой бүхий л үйл ажиллагааг хариуцна)
- Удирдан зохион байгуулах үүрэгтэй байна (хэрэгжүүлэх боломжтой гэж үзсэн үйл ажиллагаануудын хэрэгжилтийг хариуцна)
- Арга зүйн үүрэгтэй байна (бүлгийн төлөвлөгөөний биелэлтэнд хувь нэмрээ оруулна)
- Санхүүгийн менежментийн үүрэгтэй байна (шаардлагатай санхүүгийн тооцоог хийнэ)
- Гүйцэтгэх үүрэгтэй байна (менежментэд туслалцаа үзүүлнэ)
- Олон нийтийг дайчлах үүрэгтэй байна (орон нутгийн нөөцийг дайчилна)

Чадавхийг бэхжүүлэх

Хороодын гишүүд болон асуудал хариуцсан хүмүүс өөрсдийн үүргийг, ажлын арга зүйгээ эзэмшсэн байх нь ихээхэн чухал юм. Хэрэв тэд чадавхигүй бол эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээ чанаргүй болох ба чадавхи бий болгох арга хэмжээг зайлшгүй авах хэрэгтэй болно. Орон нутгийн нөхцөл байдлаас хамааран тухайн нутагт нутгийн иргэдийн байгууллага ажилладаг ч бай, үгүй ч бай чадавхи бий болгох ажлыг хамтын оролцоотой эрсдэлийн үнэлгээ хийхийн өмнө болон төлөвлөлт, хэрэгжүүлэлтийн аль аль шатанд хийж болно. Нутгийн иргэдийн байгууллага нэгэнт байгуулагдсан л бол Засгийн газрын болон хамтран ажилладаг ТББ-уудаасаа өөрсдийнхөө ажилтнуудыг чадавхижуулах чиглэлээр туслалцаа авч чадна.

Нөөц дайчлах

НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлж буй орон нутагт ихэнхдээ иргэдийн амьжиргаа тийм ч сайн байдаггүй. Ийм болохоор орон нутгийн иргэдийн сайн сайхны төлөө хувиасаа хөрөнгө гаргах боломжтой олон хүнд байхгүй. Бүлгийн гишүүд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн үйл ажиллагаа санхүүжүүлэх, нөөц сан бүрдүүлэхийн тулд орон нутгаасаа нөөц, хөрөнгө дайчлах шаардлагатай зайлшгүй тулгарна. Нөөц нь материаллаг буюу мөнгөн ба мөнгөн бус хэлбэрээр, материаллаг бус өөрөөр хэлбэл мэдлэг боловсрол, хүний нөөц, ажиллах хүч гэсэн хэлбэрүүдтэй байж болно. МОН/08/305 төслийг хэрэгжүүлэх явцаас харахад орон нутгийн иргэд ажиллах хүч, мэдлэг чадвар, боловсролоо өөрсдөдөө байгаа нөөц гэж олж хардаггүй байдал ажиглагдсан. Тэд материаллаг, мөнгөн хөрөнгийг жинхэнэ нөөц гэж үнэлдэг.

Нөөц дайчлах ажлыг хамтын оролцоотой эрсдэлийн үнэлгээ хийх болон төлөвлөх шатнаас эхэлж хийнэ. Төлөвлөгөөгөө хэрэгжүүлэх явцад ч үүнийгээ үргэлжлүүлэх хэрэгтэй бөгөөд

шаардлагатай нөөц байгаа эсэхэд байнга анхаарлаа хандуулж байх нь зүйтэй. Хөрөнгө нөөц хэрхэн дайчлах талаар бүлгийн гишүүдийн мэдлэг хангалтгүй байгаа бол хамтран ажилладаг төрийн, ТББ-ууд, хувийн хэвшлийн байгууллагууд зэрэг бусад оролцогч талууддаа хүсэлт тавьж хамтран ажиллаж болно.

Хянах

Нутгийн иргэдийн байгууллага нь хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн эрсдэл бууруулах арга хэмжээнийхээ хэрэгжилтийн байдалд оролцооны аргаар хяналт тавьдаг байх ёстой. Хяналт нь үйл ажиллагааны явц, цаг хугацаа, санхүү, шалгуур үзүүлэлтүүд, үр дүн, зорилго болон эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээний нөлөөлөл зэргийг хамрах ёстой. Хамтын оролцоотой хяналтыг явуулахдаа бусад оролцогч талуудын ялгаатай хэрэгцээг анхааран үзэж оролцуулах нь зүйтэй. Хянах явц нь мэдээлэл цуглуулах, дүгнэх уулзалтууд болон тайлангаас бүрдэнэ.

Дэлгэрэнгүй тайланг дараах байдлаар бэлтгэж болно:

- Тайланг бэлтгэсэн огноо
- Тайланг бэлтгэсэн байгууллагын нэр
- Тайлангийн хамрах хугацаа
- Хийгдэж буй ажлын явц байдал
- Шалгуур үзүүлэлтүүдэд хүрч буй байдал
- Зорилгодоо хүрч буй байдал
- Тулгарч буй бэрхшээлүүд
- Бэрхшээлийг шийдвэрлэхийн тулд авсан арга хэмжээ
- Санал зөвлөмж
- Санхүүгийн тайлан

Нөөц дайчлах ажлыг удирдан чиглүүлэх

Нутгийн иргэдийн байгууллагын зүгээс хамтран ажилладаг талуудтайгаа уулзалт зохион байгуулж хөрөнгө дайчлахад бусад байгууллагуудын зүгээс оруулах хувь нэмэр, тэдэнд байгаа боломжит нөөц болон тэдэнд шаардлагатай байгаа нөөцийг тодорхойлох хэрэгтэй. Уулзалт үеэр ямар нөөц шаардагдахыг тодорхойлох; гаднаас болон дотоодын эх үүсвэрээс дайчилахаар тодорхойлсон нөөцийг чухам хаанаас, хэрхэн бүрдүүлэхийг тодорхой болгох зэрэг асуудлуудаар харилцан ярилцлагыг чиглүүлэх хэрэгтэй. Дотоодын эх үүсвэрт нутгийн иргэдийн байгууллагын гишүүд, айл өрхүүд, орон нутгийн иргэд болон орон нутгийн сонгуульт ажил эрхэлдэг албан хаагчид, гадаад эх үүсвэрт төрийн байгууллагууд, ТББ-ууд, хувийн хэвшлийн болон буяны байгууллагуудыг оруулж болох юм.

Жендэрийн нөөцийн зураглал, амьжиргааны байдлын анализ зэрэг аргуудаар орон нутгийн түвшинд байгаа нөөцийг тодорхойлж болдог. Хүний болон байгалийн нөөц байгаа тохиолдолд шууд авч хэрэглэж болдог. Харин байгалийн болон хүний нөөц дутагдалтай ч санхүүгийн нөөц байгаа тохиолдолд дээрх гурван төрлийн нөөцийг бүгдийг бүрдүүлэх боломжтой гэдгийг ойлгох хэрэгтэй.

Төлөвлөгөө, тавьсан зорилгоо хэрэгжүүлж байгаа эсэхээ байнга хянаж байх

Эрсдэлийг бууруулах олон талт ажлыг хамтран хийж байгаа оролцогч талууд тогтмол хугацаанд (хоёр долоо хоног, сар, эсвэл улирал тутамд) уулзаж, ажлынхаа явц байдал, шалгуур үзүүлэлтүүд, зорилго, гарч буй үр дүнгийн талаар дүнгэлт хийдэг байх нь зүйтэй. Явцынхаа үнэлгээг дараах асуултуудад хариулт өгөх байдлаар хийж болох юм.

- Ажил төлөвлөсний дагуу явагдаж байна уу? Тавьсан зорилготойгоо нийцэж байна уу?
- Бидний явуулж буй үйл ажиллагаа тавьсан зорилтыг биелүүлэхэд ямар хувь нэмэр оруулж байна вэ?
- Бидний явуулж буй үйл ажиллагаа хүмүүсийн ойлголт, зан байдал, хандлага, материаллаг болон нийгмийн сайн сайхан, чадавхижих зэрэг хүссэн үр дүнг авчирч чадаж байна уу?
- Зорилгодоо хүрэхийн тулд ямар шинэ ажлуудыг хийх шаардлагатай вэ? Хийсэн ажлын үр нөлөөг үнэлэхийн тулд ямар шалгуур үзүүлэлтүүд хэрэгтэй байна вэ?
- Хэн нэгэн хүн болон бүлэг хүмүүст сөрөг нөлөө үзүүлсэн эсэх? Орхигдсон хүмүүс байгаа эсэх? Тийм бол яагаад?
- Одоогийн зорилтууд маань болж байна уу, эсвэл өөрчлөх хэрэгтэй юу? Ямар шинэ зорилтуудыг тавих шаардлагатай байна вэ?
- Шинэ зорилтуудад хүрэхийн тулд ямар үйл ажиллагаа явуулах шаардлагатай вэ?
- Одоогийн байгаа нөөц шинээр төлөвлөсөн ажлуудыг хийхэд хангалттай хүрэлцэх үү, эсвэл бидэнд нэмэлт нөөц хэрэгтэй юу?
- Ямар төрлийн, хэр хэмжээний нэмэлт нөөц бидэнд хэрэгтэй байна вэ?
- Эдгээр нөөцийг бид бүлгийн/орон нутгийн иргэдийн хэмжээнд бүрдүүлж чадах уу? Хэнд эдгээр нөөц байна вэ?
- Гаднаас нөөц дайчлах шаардлага бидэнд бий юу? Хэрэв тийм бол хэрхэн, яаж, хэр хэмжээгээр, хэнээс?

Хамтын оролцоотой үнэлгээ хийхэд баримтлах зарчмууд

Хамтын оролцоотой хэрэгжүүлэлт нь бүхий л оролцогч талуудыг нутгийн иргэдийн түвшинд нэгтгэж өгдөг. Эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг тодорхойлоход бүх талууд идэвхитэй оролцсоны үр дүнд амжилт гаргах, тогтвортой байдал бий болно гэдэг итгэлийг бий болгодог. Хамтын оролцоотой хэрэгжүүлэлт доороос дээш чиглэсэн төлөвлөлтийн үйл явцыг идэвхижүүлж өгдөг. Дор дурдсан 8 зарчмыг баримтлахыг зөвлөж байна. Эдгээр зарчмуудыг Азийн Бүтээмжийн Байгууллагын 31 хамтын оролцоотой төслийн менежментэд хэрэглэсэн байна.

1. Бүхий л талуудын оролцоо: хувь хүмүүс, нийгмийн бүлгүүд, байгууллагууд болон төслийн төлөвлөлтийн шатнаас оролцсон бусад оролцогчдын идэвхитэй оролцоог дэмжих;
2. Харилцан яриа бүхий харилцаа: хоорондоо ялгаатай үзэл бодолд хүндэтгэлтэй хандах. Харилцан адилгүй соёл, ёс жаяг, нийгэм, эдийн засгийн анги бүлэгт

хамаарагдах хүмүүстэй санаа бодлоо байнга солилцсоноор тулгарч буй бэрхшээлийг шийдвэрлэх арга замыг олохын тулд хамтран ажиллаж чадна.

3. Тасралтгүй үйл явц: нөхцөл байдлыг үнэлэхийн тулд өөр хоорондоо харилцан уялдаа, систем бүхий төрөл бүрийн арга барил, хэлбэрийг туршиж үзэх, тухайн бэрхшээлтэй асуудлын тухай тодорхой ойлголтыг бий болгох, нутгийн иргэдийн зөв сайхан алсын харааг бий болгох;
4. Дахин давтагдах/эргэн холбоо бүхий үйл явц: өмнөх туршлагадаа үндэслэн төслийн үйл ажиллагааг улам сайжруулахын тулд эргэх холбоо бүхий хэд хэдэн үйл ажиллагааг явуулснаар төлөвлөлтийг дахин давтагдах хэлбэрээр явуулах;
5. Дэс дараалсан/зохион байгуулалттай анализ: тухайн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх явцад нөлөөлөх дотоод, гадаад нөлөөлөлд дүн шинжилгээ хийх;
6. Олон янзын соёлд мэдрэмжтэй хандах: нутгийн иргэдийн дундах (соёл, уламжлал, хэлний ялгаа бүхий) жижиг бүлгүүдэд хэрэглэж болохуйц арга барилыг хэрэглэх. Үйл ажиллагаа нь шаардлагатай нөхцөлд өөрчлөгдөх боломжтой уян хатан байх;
7. Ил тод байдал: гарсан шийдвэрүүдийн үр дүнг баталгаажуулж оролцогч талуудтай байнгын эргэх холбоотой байх, тэдний дундах нээлттэй харилцаа холбоог дэмжих;
8. Зөвшилцөлд суурилсан чиг хандлага: хамтын оролцоотой төлөвлөлт хийх явцад хүмүүсийн ялгаатай санаа бодол, сонирхлоос шалтгаалан иж бүрэн тохиролцоонд хүрч чадахгүй байж болно. Энэ нь бүх нөхцөлд хамгийн шилдэг зөвшилцөлд хүргэж чадна.

7. Нутгийн иргэдийн хамтын оролцоотой мониторинг буюу хэрэгжилтийн үнэлгээг хийх

Хамтын оролцоотой мониторинг үнэлгээ (ХОМУ) нь нутгийн иргэд, хөгжлийн байгууллагууд, донорууд, бусад оролцогч талууд үнэлгээг хэрхэн хийх болон энэхүү дүн шинжилгээг хийсний үр дүнд ямар арга хэмжээ авах вэ гэдгээ хамтдаа шийдэх боломжийг олгодог. Энэ нь бүхий л хамаарах талуудад төслийг хэрэгжүүлэхэд гаргасан хүчин чармайлт хичнээн үр дүнтэй болсныг ойлгуулна. Энэ үйл явц нь түвэгтэй байж магадгүй ч зайлшгүй хийх ёстой зүйл юм.

Хамтын оролцоотой мониторинг үнэлгээ хийхэд баримтлах зарчим

ХОМУ хийхэд дараах үндсэн 4 зарчмыг баримтална:

- Оролцоо

ХОМУ хийхэд маш олон талууд оролцдог. Үүнд төслийн үр шимийг хүртэгчид, төсөл хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж буй байгууллагын бүхий л түвшний ажилтнууд, судлаачид, Засгийн газрын байгууллагууд болон донорууд ч орж болох юм.

- **Суралцах үйл явц**

Энэхүү үйл ажиллагаа нь практик амьдрал дээр хэрэгжиж байгаа учир олон зүйлийг сурч, туршлага суух боломжийг бүрдүүлнэ. Үнэлгээнд оролцогчдын төлөвлөх, бэрхшээлтэй асуудлыг шийдвэрлэх, шийдвэр гаргах зэрэг ур чадвар нь нэмэгддэг. Мөн хэрэгжүүлсэн төсөлдөө нөлөөлсөн хүчин зүйлсүүд, амжилт болон алдааны шалтгаан зэргийн талаарх сайтар ойлголцолд хүрнэ.

- **Харилцан тохиролцох**

ХОМУ нь хэрэгцээ шаардлага, төсөөлөл, хүсэл эрмэлзлэл, зорилгоороо ялгаатай хүмүүсийн дундах харилцан ойлголцох, тохиролцох нийгмийн үйл явц болдог.

- **Уян хатан байдал**

Төслийн онцгой нөхцөл байдал, хэрэгцээ шаардлагатай холбоотойгоор ХОМУ хийхэд уян хатан, аливаа асуудалд дасан зохицох чадвартай байхаас өөр аргагүй юм.

Мониторинг хийх

Мониторинг гэдэг нь аливаа үйл ажиллагааны бүхий л түвшинд тухайн ажил хуваарь, төлөвлөгөөний дагуу, үр дүнтэй хэрэгжиж байгаа эсэхэд байнгын буюу тодорхой хугацаанд хийгддэг хяналт юм. Төслийн үйл ажиллагаа цаг хугацаандаа явагдаж байгаа эсэхэд хяналт тавих, ажлын гүйцэтгэлийг төлөвлөгөө хуваарийн дагуу явагдаж байгаад итгэлтэй байхын тулд шаардлагатай арга хэмжээг авах, шийдвэр гаргах зэрэг холбогдох мэдээллээр оролцогч талуудыг хангах боломжийг олгодог.

Явцын мониторинг

Үүгээр хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын оруулж буй хувь нэмэр, ажлын явц болон ажлаа ямар арга замаар, арга барилаар хийж байгаа зэрэг мэдээллүүдийг цуглуулна. Үйл ажиллагааны үр ашиг (бага зардлаар, богино хугацаанд аль болох үр дүнтэй ажиллах), үр дүн, ач холбогдолд анхаарлаа хандуулж, үүнийг яагаад хийх болсон бэ гэдгийг тодруулахыг зорьдог. Явцын мониторингийг хэрхэн хийснийг баримтжуулах хэрэгтэй. Явцын мониторинг хийснээр дараах үр дүн гарна:

- Зөрүүтэй ойлголтыг өөрчлөх;
- Хийсэн зүйлээсээ суралцах;
- Нэн тэргүүнд авах шаардлагатай арга хэмжээ болон бэрхшээлийг тодорхойлох;
- Үйл ажиллагаа төлөвлөж байснаас өөрөөр явагдаж байгаа эсэхийг шалгах;
- Ил тод байдлыг дэмжих;

Мониторингийн үр нөлөө

Мониторинг хийсний үр нөлөөгөөр тавьсан зорилтдоо хүрэхийн тулд хийж байгаа үйл ажиллагаануудын талаар болон тухайн зорилттой холбоотой ямар үр дүн гарч байгаа талаар мэдээлэлтэй болно. Мониторинг нь тогтмол хийгддэг өөрийн үнэлгээний нэг хэлбэр юм. Хэрвээ үүнийг сайн хийж чадвал албан ёсны мониторингийг олон хийх шаардлагагүй, албан ёсны мониторинг хэрэв хийгдсэн бол төслийг хэрэгжүүлж буй хүмүүс зорилттойгоо холбоотой өөрсдийн хийж буй ажлаа илүү сайн мэддэг болно.

Үнэлгээ хийх

Үнэлгээ хийснээр хэрэгжүүлж буй төслийнхөө аливаа үйл ажиллагааны үр дүн, үр нөлөөг болон тавьсан зорилтоо чухам ямар хэмжээнд биелүүлж байна вэ гэдгийг тодорхойлох боломжтой болдог. Төсөл хэрэгжиж дууссаны дараа тухайн төсөл амжилттай хэрэгжсэн үү, үгүй юу гэдгийг олж мэдэхэд үнэлгээ тусалдаг. Хэрэв амжилттай болж чадаагүй бол чухам яагаад гэдгийг тодорхойлох ёстой, магадгүй төслийг цааш нь үргэлжлүүлэх, эсвэл хүссэн үр дүндээ хүрэхийн тулд зарим өөрчлөлтүүдийг оруулж болох юм. Үнэлгээ хийх нь явагдаж буй үйл ажиллагааг улам сайжруулах, ирээдүйн төлөвлөлт болон шийдвэр гаргахад туслалцаа үзүүлэх зорилготой, байгууллагын үйл явц юм.

Үнэлгээ хийх үе шатууд

Төсөл хэрэгжихээс өмнө үнэлгээний үндэслэл болгож суурь судалгаа (хамтын оролцоотой гамшиг эрсдэлийн менежмент) хийсэн байна. Үнэлгээ хийхдээ төслийн зорилтуудыг тодорхойлох үед боловсруулсан шалгуур үзүүлэлтүүдийг ашиглан мэдээллүүдийг цуглуулна. Ингээд суурь үнэлгээ болон төсөл хэрэгжиж дууссаны дараах нөхцөл байдлуудыг харьцуулж үзээд дүн шинжилгээ хийх хэрэгтэй.

Үнэлгээг дараах үе шатны дагуу төлөвлөж, хэрэгжүүлнэ:

1. Үнэлгээ хийж байгаа зорилгоо тодорхойлох:

- Яагаад үнэлгээ хийх болсон бэ?
- Хэн хийхийг хүсч байна вэ?
- Үр шимийг нь хэн хүртэх вэ?
- Ямар шийдвэр гаргахын тулд?
- Гарсан үр дүн нь хэрхэн ашиглагдах вэ?

2. Шалгуур үзүүлэлтүүдийг бий болгох

Шалгуур үзүүлэлтүүд нь ихэнх мониторинг үнэлгээ хийх ажлын гол цөм нь байдаг. Шалгуур үзүүлэлтүүдийг сонгохдоо бид юу мэдэхийг хүсч байгаа, ямар өөрчлөлт хийхийг хүсч байгаа болон гарсан өөрчлөлтүүдийг яаж үнэлэх вэ гэдгээ тодорхой болгох хэрэгтэй. Энэ нь бид ямар мэдээлэл цуглуулах хэрэгтэйгээ мэдэхэд туслана. Нутгийн иргэд өөр өөр шалгуур үзүүлэлтүүдийг сонгосон байлаа ч гэсэн бүхий л оролцогч талууд хэрэглэх шалгуур үзүүлэлтүүд дээрээ санал нэгдэж, зөвшөөрөх хэрэгтэй. Шалгуур үзүүлэлтүүд нь төсөл хэрэгжүүлэх явцад (оруулсан хувь нэмэр болон хийсэн ажлын хэр хэмжээ), эсвэл төслийн гол утга учир (үр дүн) зэрэгт чиглэгдсэн төрөл бүрийн зорилготой байж болно. Явц болон үр ашгийн шалгуур үзүүлэлтүүд нь тоологдохуйц мөн чанарын тодорхой үзүүлэлттэй байх ёстой.

Шилдэг шалгуур үзүүлэлтүүд нь (С.Шаат, 2003, Азийн Гамшгийн Бэлэн Байдлын Төв):

- Тодорхой
- Төслийн үр дүнтэй шууд уялдсан байх
- Нягталж болохуйц

- Хэмжиж болохуйц
- Цаг хугацааны явцад өөрчлөгдөж болохуйц хангалттай уян хатан
- Хүлээж буй үр дүн нь цаг хугацаандаа гарахуйц
- Холбогдох мэдээллээр хангагдсан байх

3. Үнэлгээгээ чухам хааш нь чиглүүлэх вэ гэдгээ тодорхойлох:

- Гол асуудлууд нь юу вэ?
- Тавьж болох хамгийн тодорхой, тохиромжтой асуултууд юу байх вэ?
- Ямар мэдээллийг олох, хайх шаардлагатай байна вэ?
- Мэдээллийн эх сурвалжаа хаанаас, хэнээс авах вэ?
- Гүйцэтгэл болон хүрсэн амжилтуудаа үнэлэхийн тулд ямар шалгуур үзүүлэлтүүдийг хэрэглэх вэ?

4. Үнэлгээ хийх арга зүйгээ тодорхойлох:

- Шаардлагатай мэдээллийг цуглуулахын тулд ямар аргачлалыг ашиглах вэ?
- Үнэлгээ хийхэд хэн хэн оролцох вэ?
- Хэзээ мэдээлэл цугларч дуусах вэ?

5. Үнэлгээний үр дүнд анализ хийхэд хэрэглэгдэх аргачлалаа тодорхойлох:

- Цуглуулсан мэдээлэлдээ хэрхэн дүн шинжилгээ хийх вэ?
- Хэнд, ямар мэдээлэл хэрэгтэй вэ?
- Ямар хэлбэрээр?
- Үр дүнг хэн, хэрхэн баталгаажуулах вэ?

6. Үнэлгээ хийсэн тайланг хэрхэн бичих вэ?:

- Тайланд тусгах гол санаанууд юу байх вэ?
- Үнэлгээнээс гарах гол үр дүн: сургамж, зөвлөмж гэх мэт
- Тайланг хэн бичих вэ?
- Үнэлгээгээр гарсан үр дүнг хэн, хэрхэн ашиглах вэ?

7. Үнэлгээний тайланг нэгтгэж дуусгах:

- Үнэлгээ явуулах төлөвлөгөөгөө хийх
- Үнэлгээ хийхэд шаардагдах төсвөө зохиох
- Үнэлгээнд оролцох хүмүүсийн хийх ажил, үүргийг тодорхойлж өгөх
- Хүмүүст юу хийх ёстойг нь мэдэгдэж, хийхийг зөвшөөрч байгаа эсэхийг нь нягталж үзэх

Хүснэгт 9. Оксфам²² байгууллагын гамшгийн менежментийн хөтөлбөр (Филиппин)

Шалгуур үзүүлэлтүүд		
Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Үр дүн	Үр нөлөө
6 сарын хугацаанд гамшгийн менежментийн сургалтанд сууж мэргэшсэн 10 сайн дурын ажилтаныг тосгон бүрт бэлтгэх	Аливаа гамшиг болсноос хойш 2 хоногийн дараа орон нутгийн иргэд тосгоны гамшгийн бэлэн байдлын сангаас тусламж авах боломжтой болно.	Гэмтсэн, нас барсан хүний тоо, өмч хөрөнгийн эвдрэл гэмтэл 50%-иар багасна.
12 сарын хугацаанд 10 тосгонд НИТГЭМ-ийн бүтцийг байгуулах	Нутгийн иргэдийн мэдлэг, мэдээлэл болон өөрсдийн нөөц, байгаа чадавхидаа итгэх итгэл нэмэгдэнэ.	НИТГЭМ-ийн бүтцэд орж идэвхитэй ажилласны үр дүнд эмэгтэйчүүдийн байр суурь дээшилнэ.
12 сарын хугацаанд нийт 10 тосгонд хамтын оролцооны аргаар гамшгийн бэлэн байдлын төлөвлөгөөг боловсруулна.	Нутгийн иргэд ГЭБ арга хэмжээг цаг хугацаанд нь төлөвлөх, гүйцэтгэх, хяналт үнэлгээ хийх боломжтой болсон байна.	
5 тосгоны иргэдийг ундны цэвэр усаар хангахын тулд 20 худгийг 6 сарын хугацаанд гаргана.	5 тосгоны 1000 өрх ундны хангалттай, цэвэр усны эх үүсвэртэй болно. Эмэгтэйчүүдийн ундны усандаа явахад зарцуулах хугацаа 50%-иар багасна.	Нутгийн иргэдийн дунд усаар дамжин халдварладаг өвчний тохиолдол 50%-иар багасна.
Иргэдийн эрүүл ахуйн мэдлэг боловсролыг сайжруулахын тулд 10 эмэгтэйг орон нутгийн эрүүл мэндийн асуудлаарх сайн дурын ажилтнаар сургаж бэлтгэнэ.	Орон нутгийн иргэдийн талаарх эрүүл мэндийн асуудал хариуцсан сайн дурын ажилтнуудын ойлголт нэмэгдэнэ. Идэвхитэй сайн дурынхан гамшгийн өмнөх болон гамшгийн үед хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаануудад идэвхитэй оролцоно.	Тосгоны иргэдийн хувьд чухал шаардлагатай эд хөрөнгийн аюулгүй байдал сайжирна. Халдварт өвчний тохиолдол 50%-иар багасна.

2-р хэсгийн дүгнэлт

Орон нутгийн иргэдийн оролцоо, санаачилгад тулгуурласан байгууллагыг хэрхэн байгуулах, сургах, үйл ажиллагааны төлөвлөлт, хэрэгжүүлэлт, мониторинг үнэлгээг хэрхэн хийх тухай онолын ойлголтуудыг нэгтгэсэн 2-р хэсэг дуусч байна.

Орон нутгийн иргэд, ялангуяа малчид олон янзын төлөвлөлт, тайлан, үнэлгээ хийх зэрэг “цаасны ажил”-аас төвөгшөөдөг тал байдаг ч НИТГЭМ нь олон нийтийн оролцоо, байгууллагын хэмжээний үйл ажиллагаа гэдгийг мартаж болохгүй юм. Дээр дурдагдсан цогц, зохион байгуулалттай, хариуцлага шаардсан үйл ажиллагаанууд нь орон нутгийн иргэд, малчдын бүлгийг бүлэгт нэгдээгүй иргэд, малчдаас ялгах гол шинж болох учиртай. Энэхүү хэсэгт дурьдагдсан олон улсын туршлага нь НИТГЭМ-ийг амжилттай хэрэгжүүлэх чиглэлд өгч буй зөвлөмж гэдгийг санах хэрэгтэй. Эдгээрээс орон нутгийн онцлогт тохируулан, өөрсдийн үйл ажиллагаанд шаардлагатай гэсэн хэсгүүдийг сонгон авч хэрэглэх боломж бий юм. Гэхдээ бүгдийг хэт энгийнчлэх нь бүлгийн үйл ажиллагааны чанарт сөргөөр нөлөөлөхийг ч мөн үгүйсгэхгүй.

НИТГЭМ-ийг орон нутагт хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай бүхий л үйл ажиллагаанд дан ганц орон нутгийн иргэдийн бүлэг, эсвэл асуудал хариуцсан ганц хоёр хүн хичнээн идэвхитэй ажиллаад үр дүнд хүрэхгүй нь тодорхой. Энд мөн л орон нутгийн удирдлага, мэргэжлийн байгууллагууд, хамгийн гол нь тухайн орон нутгийн бүхий л иргэдийн идэвхи чармайлт нэн чухал гэдгийг ойлгуулж чадсан бол энэхүү гарын авлагыг бэлтгэн гаргасны нэг зорилго биелэгдэж буй хэрэг юм.

Дараачийн буюу 3-р хэсэгт Монголын түвшинд НИТГЭМ-ийн байгууллагыг хэрхэн байгуулан ажиллах тухай аргачлалыг өгүүлэх бөгөөд энэ нь МОН/08/305 төслийн зорилтот газруудад хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагаанд тулгуурлагдсан болно.

ГУРАВДУГААР ХЭСЭГ. ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХ ЧИГЛЭЛЭЭР МАЛЧДЫН/ӨӨРТӨӨ БОЛОН НӨХӨРТӨӨ ТУСЛАХ БҮЛЭГ БАЙГУУЛЖ АЖИЛЛАХ НЬ

(МОН/08/305 төслийн дэмжлэгтэйгаар ажиллаж буй орон нутгийн
бүлгүүдийн туршлага дээр үндэслэж бэлтгэв)

Булган аймгийн Тэшиг сумын Ар булаг
малчдын бүлгийн гишүүд. 2009 оны 9-р сар.

1. НИТГЭМ-ИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХЭЭР СОНГОЖ АВСАН ОРОН НУТАГТ НЭН ТЭРГҮҮНД ХИЙХ АЖЛУУД

НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэхээр сонгож авсан аймаг, сум, хороодын түвшинд тухайн төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгчдийн зүгээс дараах үйл ажиллагааг нэн тэргүүнд хийх шаардлагатай болдог. Үүнд:

1. Орон нутгийн удирдлагыг мэдээллээр хангах

Тухайн орон нутгийн Засаг дарга, Тамгын газрын дарга зэрэг удирдлагуудад төслийн үйл ажиллагаа, хамрах хүрээ, зорилго, зорилт, хүрэхийг хүсч буй үр дүн, хэрэгжилтэнд оролцох ёстой талууд, тэдгээрийн үүрэг, оруулах хувь нэмэр, орон нутагт төслийн зүгээс оруулах хөрөнгө оруулалтын төрөл, хэмжээ зэргийн талаар нарийвчилсан мэдээллийг өгөх нь төсөл, хөтөлбөрийг орон нутагт хэрэгжүүлэхэд ихээхэн үр дүнтэй байдаг. Эхнээсээ зөв, бодит мэдээлэлтэй болсон хүмүүстэй хамтран ажиллахад үл ойлголцох байдал бага гардаг. Энэхүү ажлыг эхлэлийн семинар хэлбэрээр зохион байгуулах нь үр дүнтэй, цаг хугацаа хэмнэдэг.

2. Төслийн орон нутгийн ажилтныг сонгон шалгаруулах

Орон нутагт хэрэгжиж буй аливаа төсөл, хөтөлбөрийг гардан хэрэгжүүлэх хүн зайлшгүй хэрэгтэй болдог. Хандивлагчдын хөрөнгө оруулалт, техникийн туслалцаа бүхий төсөл, хөтөлбөрүүд ихэвчлэн Улаанбаатар хотод, цөөн тохиолдолд аймгийн төвүүдэд суурин байрлаж, үйл ажиллагаагаа явуулдаг. НИТГЭМ-ийг үр ашигтай хэрэгжүүлэхийн тулд сум, баг, хотын нөхцөлд хороо, хэсгийн түвшинд хүрч ажиллах шаардлагатай байдаг. Ингэж ажиллах хүнийг орон нутгийн иргэдийн дотроос сонгон шалгаруулах нь эхний хийх ёстой, маш чухал ажлын нэг юм. Тухайн хүн төслийг төлөөлж орон нутагт хэрэгжих бүхий л үйл ажиллагааг гардан хариуцах үүрэг хүлээх учиртай. Нэг үгээр хэлэхэд тухайн сум, хороонд төсөл хэр амжилттай хэрэгжих вэ гэдэг нь ямар хүнийг орон нутгийн ажилтнаар сонгон шалгаруулж авснаас шууд хамаардаг. Ажилд авах үйл явц дараах дэс дарааллын дагуу явагдах нь зүйтэй.

А. Төсөл хэрэгжих сум, хорооны удирдлагад төслийн ажилтан сонгон шалгаруулах тухай албан бичгийг илгээх. Албан бичигт төслийн ажилтанд тавигдах шалгуур үзүүлэлтүүд, ажлын байрны тодорхойлт зэргийг хавсаргана. Албан бичгийг ажилтныг шалгаруулж авахаас багаар бодоход 3 долоо хоногоос 1 сарын өмнө илгээнэ. Орон нутгийн удирдлага ажлын байрны зарыг хүмүүст хүргэх, аль болох олон хүнд тухайн ажлын байранд өрсөлдөх боломжийг олгох үүрэгтэй.

Б. Орон нутгийн удирдлага материалыг хүлээн авах, нэгтгэх. Ажилд орохыг хүссэн хүмүүс өргөдөл, өөрийн дэлгэрэнгүй анкет, боловсролын үнэмлэх, дипломын хуулбар зэргийг бүрдүүлж орон нутгийн удирдлагад хүлээлгэн өгнө. Орон нутгийн удирдлага дээр дурдсан материалууд бүрэн бүрдсэн эсэхийг хянаж үзээд, ажилтны ажлын байрны тодорхойлолтыг уншиж танилцуулна. Энэ нь тухайн хүн орохыг хүсч буй ажлынхаа талаар анхан шатны ойлголттой болоход туслах зорилготой юм.

В. Ажилтныг сонгон шалгаруулах ярилцлага хийх. Орон нутгийн удирдлага багаар бодоход 4-5 хүний материалыг хүлээн авсаны дараа төсөл хэрэгжүүлэгчдийн зүгээс ажилд сонгон шалгаруулах баг тухайн сум, хороонд очиж, сонгон шалгаруулалтыг хийнэ. Сонгон шалгаруулалт ихэвчлэн ярилцлага хэлбэрээр явагдах бөгөөд ярилцлагын үеэр тухайн хүний ажлын туршлага, харилцааны ур чадвар, ерөнхий мэдлэг зэрэгт тулгуурлан тодорхой оноогоор дүгнэнэ. Ажилтныг сонгон шалгаруулахад орон нутгийн удирдлагын саналыг харгалзан үзэж болох ч шалгаруулах комиссын нийт гишүүдийн гаргасан дүнгээр эцсийн шийдвэрийг гаргах нь зүйтэй.

Г. Ажилтан сонгон шалгаруулж авах. Сонгон шалгаруулалтанд тэнцсэн хүнд ажлын анхан шатны зааварчилгаа өгч, 3 сарын хугацаатай туршилтын гэрээ байгуулж ажиллаж болно. Энэ хугацаанд тухайн ажилтан ажилтайгаа танилцаж, ажлын байрандаа тохирох сайн ажилтан байж чадах эсэхээ харуулах ёстой. Ингэж чадвал гэрээг үргэлжлүүлэн сунгана. Шинээр ажилд орсон хүнийг ажлын удирдамж, төслийн үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээллээр тогтмол хангаж өгөх нь ажилтаны ажлын гүйцэтгэлд ихээхэн чухал нөлөөтэй байдаг.

Орон нутгийн иргэдтэй ажиллах нь төслийн ажилтнаар орсон хүний зүгээс ихээхэн идэвхи зүтгэл, харилцааны ур чадвар, бүтээлч санаачилгыг шаарддаг. Төлөвлөсөн ажлаа хэрэгжүүлэхэд орон нутагт тохиолддог олон бэрхшээлийг даван туулах шаардлага тулгардаг.

Тухайн орон нутагт байнга оршин суудаг хүнийг төслийн ажилтнаар авах нь илүү үр дүнтэй. Нутгийн хүн нутгийнхаа бэрхшээлтэй асуудлыг сайн мэдэхээс гадна орон нутгийн иргэд, малчид, газар усаа сайн мэддэг. Нөгөөтэйгүүр орон нутагт нэг боловч шинэ ажлын байр бий болгож буй сайн талтай юм.

Орон нутгийн удирдлагын зүгээс төслийн ажилтныг ажиллах байраар хангах үүрэг хүлээдэг. Мөн төслийн ажилтны ажилд хяналт тавих, шаардлагатай мэдээллээр хангах, сум, хорооны хэмжээний гамшгийн менежментийн үйл ажиллагаанд оролцуулах, ажлын гүйцэтгэлд нь үнэлгээ өгөх зэргээр хамтран ажиллах нь ажлын гүйцэтгэл, төсөл хөтөлбөрийн хэрэгжилт, гарах үр дүнд ихээхэн нөлөө үзүүлдэг.

Д. Төслийн орон нутгийн ажилтны хариуцаж хийх гол ажлууд. МОН/08/305 төслийн жишээн дээр авч үзвэл төслийн орон нутгийн ажилтан өөрийн ажил үүргийн хуваарьт заасны дагуу орон нутагт иргэдийн сайн дурын байгууллага үүсч байгуулагдах явцыг идэвхижүүлэх, тэднийг мэдээллээр хангах, хэрэгцээтэй сургалтыг явуулах, ГЭБТХАЗ (Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах түншлэл хамтын ажиллагааны зөвлөл)-ийн нарийн бичгийн даргын үүргийг гүйцэтгэх, орон нутгийн эрсдэлийг бууруулах санд хөрөнгө дайчлах гэх мэт төслийн орон нутагт хэрэгжиж буй бүхий л үйл ажиллагааг гардан хэрэгжүүлэх үүргийг хүлээдэг. Орон нутгийн ажилтнууд ажлынхаа үр дүнд орон нутагтаа танигдаж, өөрөө чадавхжсанаар цаашид орон нутгийн удирдах албан тушаалд дэвшин ажиллах өргөн боломжтой болох нь ч харагдсан юм.

3. Орон нутгийн иргэдийн дунд мэдээлэл, сурталчилгааны ажлыг хийх

Төсөл, хөтөлбөрийн талаарх мэдээллийг НИТГЭМ-ийг гардан хэрэгжүүлэгчид болох орон нутгийн иргэдэд хүргэх нь хамгийн чухал байдаг. Энэхүү ажлыг төслийн ажилтныг сонгон шалгаруулж авахын өмнө болон дараа хэдийд ч хийж болно.

Орон нутгийн иргэдийн санаачилга, оролцоонд тулгуурлан явуулах аливаа үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхийн өмнө тухайн үйл ажиллагааны зорилго, зарчим, хүрэх үр дүнгийн талаар нутгийн иргэдэд энгийн, ойлгомжтой хэлбэрээр ойлгуулах нь чухал юм. НИТГЭМ-ийн хувьд нутгийн иргэд, малчдын дунд ухуулга сурталчилгааны ажлыг дараах хэлбэрүүдээр явуулж болно:

• **Харилцан яриа өрнүүлэх**

Харилцан ярилцлагыг тухайн орон нутгийн удирдлага, албан хаагчид, малчид, иргэд гээд бүхий л талуудтай хийж болно. Орон нутгийн удирдлагуудаас тухайн орон нутгийн тухай ерөнхий статистик мэдээллийг авах боломжтой байдаг. Энэ нь НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах суурь мэдээллийн эхлэл тавигдаж байна гэсэн үг юм. Албан хаагчид, иргэд, малчид газар орны нөхцөл байдал, байгалийн нөөц, тухайн нутагт тохиолдож байсан гамшиг, аюулт үзэгдлийн талаарх мэдээллийг өгч чадна. Орон нутгийн иргэд, малчидтай харилцан ярилцаж нүүр хагарахын тулд эхлээд зуншлага, намаржаа, бэлчээр, газрын гарц, мал сүрэг, малчдын амьдрал ахуйн талаар энгийн яриа өрнүүлж, харилцан ярилцах сэдлийг бий болгох хэрэгтэй. Ингэж “халаалт” хийсний дараа өөрсдийн зорилгыг танилцуулж, орон нутагт зохион байгуулалттайгаар ажиллаж буй бүлэг хамтлагууд байгаа эсэх, хэрэгжиж буй бусад төсөл хөтөлбөрүүдийн талаар сонирхох нь зүйтэй. Эдгээр нь тухайн нутгийн иргэд малчдын бүлэг, хөдөлмөрөө хоршиж, хамтран ажиллах талаарх ямар ойлголттой байгааг мэдэхэд тус болно.

Ярилцлагыг өөрсдийн авахыг хүссэн мэдээлэл болон хэлж таниулахыг хүсч буй сэдвийнхээ хүрээнд чиглүүлэх нь үр дүнтэй бөгөөд цаг дэмий гарздахаас сэргийлнэ. Ярилцлагын дунд шатанд бусад газруудад бүлэг байгуулж, амжилттай ажиллаж байгаа малчдын туршлагаас ярьж өгөх, та бүхэнд ч ийм боломж, ажиллах нөөц, чадвар байгаа гэдгийг ойлгуулж, ажиллах урам зориг, итгэл өгөх хэрэгтэй. Энэ нь тэдний зохион байгуулалтанд орж ажиллах сэдлийг төрүүлж өгнө.

• **Тодорхой асуулга бүхий бичил судалгаа авч, нутгийн иргэдийн хандлагыг тандах**

Орон нутгийн иргэдийн НИТГЭМ-ийн талаарх мэдлэгийг урьдчилан бэлтгэсэн асуулга бүхий судалгаагаар авч болно. Судалгааны асуултууд нь энгийн, ойлгомжтой томъёологдсон,

Зураг 17,18. Орон нутгийн иргэдийн дунд мэдээлэл сурталчилгааг энгийн харилцан ярилцлагын хэлбэрээр явуулж болно. Булган аймгийн Сэлэнгэ сумын иргэдийн дунд хийсэн чөлөөт ярилцлагын үеэр. 2008 оны 7 сар

шинжлэх ухааны нэр томъёо, гадаад үг хэллэг болон зөвхөн байгууллагын хүрээнд хэрэглэгддэг тогтсон үг хэллэг (жаргон) ороогүй, орсон бол түүнийг тайлбарласан байвал зохино. Иймэрхүү судалгаа нь аливаа төсөл хэрэгжүүлэгчид болон НИТГЭМ-ийг орон нутагт хэрэгжүүлэх зорилго бүхий бусад талууд, орон нутгийн удирдлагуудын хувьд суурь мэдээлэл болох сайн талтай. Судалгааг нэгтгэж, дүгнэлт хийдэг тул багаар бодоход 50 хүнээс авах шаардлагатай. Орон нутагт ийм тооны хүмүүсийг нэг дор цуглуулахад хугацаа шаардагддаг, амаргүй тул аливаа сургалт, семинар, эсвэл багийн хурал зэрэг орон нутгийн иргэд нэг доор цугларсан үеийг ашиглан судалгаагаа авч болох юм.

• **Баримтат кино, бичлэг үзүүлэх, сурталчилгааны материал тараах**

Кино, зурагт хуудас зэрэг сурталчилгааны материалууд нь зарим тохиолдолд ярианаас илүүтэйгээр хүмүүст хүрч, хүссэн үр дүнд хүрэх боломжийг нэмэгдүүлдэг. Мянга сонсохоор нэг үз гэдэг. Ялангуяа малчдад, орон нутгийн иргэд, жирийн малчны яриа хүрэхдээ ойрхон, ойлгоход хялбар байдаг. Жишээлбэл, МОН/08/305 төслийн II шатанд хийсэн Ховд аймгийн Мөнххайрхан сумын малчдын бүлгүүдийн үйл ажиллагаа, тэргүүн туршлагыг харуулсан баримтат кино малчдад ихээхэн таалагдаж, хамтран ажиллах урам зориг, сэдлийг төрүүлж чаддаг болох нь харагдсан.

• **НИТГЭМ-ийн талаар сургалт зохион байгуулах**

Төслийн зорилго зорилт, НИТГЭМ-ийн талаарх суурь ойлголтууд, гадаад орнуудын туршлага, хэрэгжүүлэхэд оролцогч талуудын тухай онолын ойлголтыг өгөх зорилгоор орон нутгийн удирдлага болон иргэдийн төлөөллийг оролцуулсан сургалтыг зохион байгуулах нь малчид, иргэдэд цэгцтэй ойлголт өгөх хамгийн тохиромжтой, үр дүнтэй арга юм. Сургалтыг аль болохоор энгийн, лекцийн бус, оролцооны хэлбэрээр явуулбал сонирхолтой, үр дүнтэй байх болно.

Зураг 19,20. Орон нутгийн иргэдийн оролцоотой сургалт, сурталчилгааны ажлыг хийх нь чухал. Булган аймгийн Сэлэнгэ суманд хийсэн сургалтын үеэр. 2008 оны 7 сар

Сурталчилгаа, мэдээллийн ажил хийгдсэний дараа орон нутгийн иргэд хамтран ажиллах эсэхээ, өөрөөр хэлбэл бүлэг байгуулж ажиллах ямар хэрэгцээ шаардлага байгаад үнэлгээ хийх нь ихээхэн чухал алхам юм. Үүнийг орон нутгийн иргэд өөрсдийн хэрэгцээ шаардлагыг ярилцах хэлбэрээр хийж болно. Эсвэл төсөл хэрэгжүүлэгчдийн зүгээс хамтын оролцооны аргуудыг ашиглан, хэрэгцээний үнэлгээг хийж, тэдний ажилд туслалцаа үзүүлж болох юм.

(оролцооны аргаар эрсдэлийн үнэлгээ хэрхэн хийх тухай дэлгэрэнгүйг 2-р хэсгээс үзнэ үү) Дээр дурдсан арга хэлбэрүүдийг бүгдийг болон зарим нэгийг хэрэглэх эсэхээ орон нутгийн иргэдтэй ажиллаж буй хүн өөрөө шийдэж болно. Газар нутаг, цаг улирлын байдал, төсөл хэрэгжүүлэх цаг хугацаа зэргээс хамааран эдгээрийн аль тохирох аргачлалыг сонгон ухуулга сурталчилгааны ажлыг орон нутагт хийж болно.

Дээр дурьдсан аргачлалуудыг ашиглан орон нутгийн иргэдэд зохион байгуулалттайгаар ажиллахын ач холбогдлыг ойлгуулсны дараа тэднийг дотооддоо харилцан ярилцах, өөрсдийн санаачилгаар зохион байгуулалтанд орж, бүлэг болох хугацааг гаргаж өгөх хэрэгтэй. Туршлагаас харахад сургалт, сурталчилгааны ажлыг хийснээс 3-6 сарын дараа орон нутгийн иргэд ямар нэгэн байдлаар зохион байгуулалтанд орж, хамтран ажиллах хүсэлтээ илэрхийлдэг. Энэ хугацаа нь тухайн орон нутгийн иргэдийн идэвхи санаачилга, хандлага, төслийн орон нутгийн ажилтны иргэдтэй хэрхэн хамтран ажилласан болон орон нутгийн удирдлагын санаачилгаас ихээхэн хамаардаг болох нь харагдсан юм. Зарим тохиолдолд иргэдийн зохион байгуулалтанд орж ажиллах идэвхи сул, хамтран ажиллахын үр нөлөөг төдийлөн ойшоож үзээгүйгээс бүлэг байгуулагдах ажил хэт удааширалтай явагдаж болно. Ийм тохиолдолд сум, багийн Засаг дарга нар, тухайн төслийг орон нутагт хэрэгжүүлэх ажлыг хариуцаж буй ажилтан нар дахин энэ чиглэлээр санаачилга гарган ажиллах нь зүйтэй. Үүний дараа тухайн орон нутагт цөөн боловч бүлэг, хамтлаг байгуулагдаж ажиллана гэдэгт итгэлтэй байж болно.

Орон нутгийн иргэдтэй хийж буй аливаа уулзалт ярилцлага, сургалт сурталчилгааны ажилд орон нутгийн иргэдийн бүх төлөөлөл жигд хамрагдаж байгаа эсэхийг анхаарч үзэх хэрэгтэй. Жишээлбэл, үндэсний цөөнх, эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ахмад настанууд мэдээллээс хоцорч болзошгүй байдаг тул эдгээрийн оролцоог хангахад анхаарлаа хандуулах нь зүйтэй.

Хэрэгжүүлэх гэж буй үйл ажиллагааныхаа талаар орон нутгийн иргэд, малчдад тодорхой, ойлголт өгөхөд анхаарах, буруу ойлголт өгөх, төөрөгдөлд оруулахаас зайлсхийх нь зүйтэй. Тухайн хөтөлбөр, үйл ажиллагааны талаар иргэд эхнээсээ зөв, тодорхой ойлголттой байх нь цаашдын ажилд эерэг нөлөөтэй байдаг.

2. МАЛЧДЫН БҮЛГИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН АСУУДЛУУД

Энэхүү гарын авлагын 2-р хэсэгт бид орон нутгийн иргэдийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр хийх үйл ажиллагаа ямар үе шатаар явагдах талаарх онолын ойлголт буюу НИТГЭМ хөгжсөн гадаадын орнуудын санал болгож буй загварчлалтай танилцсан билээ. Тэгвэл Монгол орны хувьд ямар онцлог байдгийг авч үзье.

Монголчууд эрт дээр үеэс нэг голынхон, нэг хот айлын зарчмаар нэг нэгэндээ туслаж, ажиллаж амьдарч ирсэн уламжлалтай. Хот айлынхан хонио хүртэл өдөр өдрөөр ээлжлэн хариулж, тэр өдөр хонь хариулж байгаа хүнийг “хонины хишигтэй” гэж нэрлэдэг. Хонь хяргах, эсгий хийх, хадлан хадах, малын хашаа хороо барих, отор нүүдэл хийх зэрэг олон хүний хүч шаарддаг ажлыг хамтран хийж, хүн бүл багатай нэгэндээ тусладаг. Аль ч нутагт албан бус зохион байгуулалтаар нэг нэгэндээ тусладаг ахан дүүс, төрөл садан, найз нөхдийн ийм харилцаа холбоо байдаг. Үүнд суурилан иймэрхүү албан бус харилцааг албан ёсны хэлбэрт шилжүүлэн, хэлэлцсэн, хийхээр төлөвлөсөн ажлаа хоорондоо яриад өнгөрөх биш цаасан дээр бичиж тэмдэглэдэг, хийсэн ажлынхаа үр дүн, алдаа оноог ярилцдаг болоход малчдын бүлгийн эхний зорилт чиглэгдэх учиртай. Ийм хялбар маягаар эхлэх нь малчдын хувьд энгийн, ойлгомжтой, цаашид бүлгээ хөгжүүлэх явцад арай илүү нарийвчилсан менежмент рүү орох бололцоотой болно.

Хөдөө орон нутагт малчдын хамтлаг байгуулагдах эсэх нь зарчмын хувьд тухайн орон нутгийн иргэдийн сонголтын асуудал юм. Өөрөөр хэлбэл бүлэг нь иргэдийн өөрсдийн үүсгэл санаачилга дээр үндэслэгдэн байгуулагдах учиртай бөгөөд төсөл хэрэгжүүлэгчид болон орон нутгийн удирдлагын зүгээс шууд удирдах замаар байгуулж болохгүй. Бүлгийн дотоод зохион байгуулалт, бүтэц, бүлэгт байх гишүүдийн тоо зэргийг хатуу заах шаардлагагүй бөгөөд эдгээрийг бүлгийн гишүүд өөрсдөө тогтоох нь зүйтэй байдаг. Дээрээс нь албадах маягаар зохион байгуулах нь үр дүн багатай бөгөөд орон нутгийн иргэд өөрсдөө хүсээгүй учир бүлгийн үйл ажиллагаанд идэвхи султай оролцдог, улмаар тухайн бүлэг сарниж үгүй болдог талтай.

Монгол орны хувьд НИТГЭМ-ийг хэрхэн хэрэгжүүлэх талаар нэгдсэн ойлголт, жишигт хараахан хүрээгүй, хэрэгжүүлэхэд оролцогч талуудын мэдлэг, мэдээлэл ч төдийлөн хангалтгүй байна. МОН/08/305 төслийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж буй туршлага дээр буюу сайн ажиллаж буй бүлгүүдийн практикт хэрэгжүүлж буй жишээн дээр үндэслэн хэлэхэд манай орны хувьд орон нутгийн бүлгүүдийг байгуулах, хөгжүүлэхэд дараах дэс дарааллын дагуу ажиллаж болох юм.

Бүлгийн анхны хурлыг зохион байгуулах, хурлаар хэлэлцэх асуудлууд

Бүлэг байгуулж хамтран ажиллахаар санал нийлсэн хүмүүс эхний удаад хэрхэн ажиллах, ямар дүрэмтэй байх, хэн ахлагч байх вэ, бүлэгтээ ямар нэр өгөх вэ гэдгийг хэлэлцэж ярилцах хэрэг гарах нь тодорхой. Хурлыг аль мэдээлэл сайтай хүн, эсвэл бүлэг байгуулж ажиллах санаачилгыг гаргасан хүн удирдаж, харилцан ярилцлага өрнүүлэн, хүмүүст байгаа мэдээллийн зөрүүг арилгах хэрэгтэй. Энэ нь бүх хүмүүс адилхан ойлголттой байгаа эсэхийг нягталж буй хэрэг юм. Эхний хурлаар бүлэгт хэдэн хүн/хэдэн өрх айл гишүүн болж элсэх хүсэлтээ гаргаад байгаа, тэдгээрийн төлөөлөл хуралд цөм ирсэн эсэхийг нягталсаны дараа ирц хангалттай байгаа

тохиолдолд бүлгийн дүрмээ ярилцаж, дотоод бүтцэд ажиллах хүмүүсийг батлах хэрэгтэй. Бүлгийн дүрэм нь бүлгийн үйл ажиллагаанд мөрдөгдөх хуульчилсан шинжтэй баримт бичиг учир нэлээд нухацтай ярилцаж, хамаарах бүхий л асуудлыг нарийвчлан тусгаж өгөх нь зүйтэй. Энэ нь бүлгийн ажиллах явцад гарах элдэв асуудлыг шийдвэрлэхэд дөхөмтэй бөгөөд “хийдэл” гарахаас сэргийлж чадна. Бүлгийн дүрмийг эхний байдлаар гаргахад хүндрэлтэй байвал төсөл хэрэгжүүлэгч талаас, эсвэл орон нутгийн удирдлага, бусад малчдын бүлэг зэрэг бусдаас тусламж хүсч болно. Бүлгийн дүрэм нь өөрчлөгдөшгүй зүйл биш бөгөөд бүлгийн үйл ажиллагааны явцад шаардлагатай нэмэлт, өөрчлөлтүүдийг тусган боловсронгуй болгох бүрэн боломжтой юм.

Бүлгийн дүрэм, бүлгийн Удирдах болон Хяналтын зөвлөлийг сонгосны дараа бүлгийн ахлагчийг сонгоно. Бүлгийн ахлагч ямар хүн байхаас тухайн бүлгийн хувь заяа шийдвэрлэгддэг гэж хэлэхэд хилс болохгүй. Өөрөөр хэлбэл бүлгийн ахлагч бол байгууллагын дарга гэсэн үг юм. Орон нутагтаа нэр хүндтэй, хүмүүс үгийг нь сонсдог, ажлын дадлага туршлагатай, манлайлагч хүмүүс аль ч нутагт байдаг. Туршлагаас харахад бүлгийн ахлагч нар ихэвчлэн ахмад настай, эрэгтэйчүүд байна. Зарим тохиолдолд залуучуудыг ахлагчаар сонгож, бүлгийн ахмад хүнийг бүлгийн зөвлөгчөөр томилж ажиллуулдаг туршлага ч бас байна. Нутгийн хүмүүс хэн нь хэн бэ гэдгээ өөрсдөө сайн мэддэг учир хэнийг ахлагчаар сонгож ажиллуулах нь бүлгийн гишүүдийн сонголт бөгөөд эрхийн асуудал юм. Гагцхүү бүлгийн ахлагч ажилдаа хариуцлагатай ханддаг, аливаа асуудлыг бүлгийн гишүүдтэй зөвшилцөж, хамтын зарчмаар шийдвэрлэдэг, бусаддаа урам зориг, итгэл өгч чаддаг хүн байх ёстой.

Бүлгийн анхны хурлаар дээр дурьдсан асуудлуудыг хэлэлцэн шийдвэрлэж, хурлын тэмдэглэл хөтөлж, хуралд оролцсон гишүүд гарын үсгээ зурж баталгаажуулна. Энэхүү хурлын тэмдэглэл нь бүлэг анх ямар бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулагдаж байсан, бүлгийн гишүүд ямар ойлголт мэдлэгтэй байсан болон бүлгийн удирдлагыг хэрхэн сонгосон тухай чухал мэдээллийг агуулж буй тул бүлгийн ахлагчийн томилсон нарийн бичгийн дарга хариуцлагатай хөтөлж, бүлгийн ажил хэргийн хавтсанд хадгалах нь зүйтэй.

Үүний дараагаар өөрийн оршин суугаа сум/хорооны ИТХ-д хүсэлтээ гарган бүлгээ албан ёсоор байгуулагдсанд тооцож болно³³. Энэ үйл ажиллагаанд тухайн төсөл, хөтөлбөрийг орон нутагт хариуцсан хэрэгжүүлж байгаа төслийн ажилтан болон орон нутгийн засаг захиргаанаас дэмжлэг авч болно.

Бүлгийн дотоод зохион байгуулалт

Бүлгийн зохион байгуулалт буюу ажиллах бүтцийг бүлгийн бүх гишүүдийн хурлаар хэлэлцэж баталсан бүлгийн дүрмийн дагуу хийх ёстой. Анх байгуулагдаж буй бүлгийн хувьд менежмент хийхэд хүндрэлтэй, бүлгийн ахлагч болон гишүүд бүлгээ хэрхэн зохион байгуулж ажиллах талаар хангалттай мэдлэгтэй болж чадаагүй байгаа бол бүлгийг: ахлагч, нарийн бичиг, санхүүч, бусад гишүүд гэсэн цомхон бүтэцтэйгээр байгуулж, цаашид бүлэгт байх бусад шаардлагатай бүтцүүдийг нэмж бий болгох хэрэгтэй. Энэ нь шинээр байгуулагдаж буй, гишүүд нь чадавхижиж амжаагүй байгаа бүлгийн хувьд яригдах асуудал юм.

³³ Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлд байгуулагдаж байгаа иргэдийн бүлгийн үйл ажиллагааг зохицуулсан эрх зүйн акт одоогоор байхгүй тул төсөл хэрэгжүүлж буй практикаар бол орон нутагт байгуулагдсан бүлгүүдийг сум/хорооны ИТХ-ын тогтоолоор байгуулагдсанд тооцож байгаа юм.

Бүлгийн жишиг бүтцийг харуулсан схем

Санал болгож буй бүлгийн дүрмийн дагуу бүлгийн удирдлагад 1)Бүх гишүүдийн хурал; 2)Удирдах зөвлөл; 3) Хяналтын зөвлөл; 4) Ахлагч гэсэн бүтэц зайлшгүй байх шаардлагатай бөгөөд эдгээр талуудын эрх, үүргийн бүлгийн дүрэмд тусгаж баталгаажуулах нь зүйтэй. (хавсралтаас бүлгийн дүрмийн загварыг үзнэ үү)

Бүлгийн дундын сангийн менежмент

Бүлгийн анхны хурлаар хэлэлцэх бас нэг чухал зүйл бол бүлгийн үйл ажиллагааг хэрхэн санхүүжүүлэх вэ гэдгээ ярилцах явдал юм. Бүлгийн гишүүдийн дундын сангийн хөрөнгө нь бүлгийн гишүүдийн хамтарсан үйл ажиллагаанд зарцуулагдахаас гадна аливаа гамшгийн аюул болсон үед хэрэглэгдэх нөөц болох учиртай юм.

Бүлгийн дундын сангийн менежмент нь түүнийг шинээр үүсгэн байгуулах, нэмж арвижуулах, өөрчлөн байгуулах, захиран зарцуулах, бүртгэх, хяналт тавих, эрсдэлээс хамгаалахтай холбогдсон цогц асуудлыг өөртөө багтаадаг.

• Дундын сангийн ач холбогдол

Орон нутгийн иргэдийн бүлгийн дундын сан нь хамт олноороо хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны санхүүжилт болохоос гадна хамт олны итгэлцлийг бэхжүүлэх, гишүүдийн идэвхижүүлэх нэг гол эх сурвалж болдог. Дундын санг бүрдүүлснээр:

- Байгалийн болон хүний хүчин зүйлээс үүдэлтэй аливаа эрсдэл, гамшиг тохиолдсон үед өөрсдийгөө хамгаалах нөөц хөрөнгө бүрдүүлэх;
- Хамтаараа хийх аливаа үйл ажиллагаанд зарцуулах хөрөнгийн эх үүсвэр болох;
- Амьжиргаагаа тэтгэх аливаа бизнесийн үйл ажиллагаа, үйлдвэрлэлээ өргөтгөх, шинэ үйлдвэрлэл, үйлчилгээ нээн ажиллуулахад хөрөнгө оруулалт хийх;
- Бүлгийн орлого багатай гишүүд, өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийн амьжиргааг тэтгэх, туслах;
- Тулгамдсан аливаа асуудлыг хамтран шийдвэрлэх;
- Сайн ажиллаж буй бүлгийн гишүүдийг шагнаж урамшуулах;
- Баяр ёслол, тэмдэглэлт үйл явдлыг хамтран тэмдэглэх;
- Хамтын үйл ажиллагааны давуу талыг бүлгийн гадна байгаа бусад хүмүүст ойлгуулж, бүлгийн хүрээг өргөтгөх гэх зэрэг олон боломжуудыг нээж өгдөг.

• **Дундын санг эхлэн бүрдүүлэх, арвижуулах**

Дундын санг бүрдүүлэх нь бүлгийн үйл ажиллагааг тогтмол, үр дүнтэй явуулах, бүлгийн гишүүдийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэх нэг гол хүчин зүйлийн нэг юм. Дундын сан нь иргэдийн хувийн өмч, хөрөнгөнөөс бүрдэж буй тул зарцуулалтанд ч хүмүүс анхааралтай ханддаг. Иймд хөрөнгө бүрдүүлэх ажилд хариуцлагатай хандах нь зүйтэй. Дундын санг бүлгийн гишүүдийн санал санаачилгаар зөвхөн сайн дурын үндсэн дээр тэдний оруулсан хандив, хамтын хөдөлмөрөөр бий болсон хөрөнгө, төрийн болон олон улсын байгууллага, бусад иргэд, төсөл хэрэгжүүлэгчдээс олгосон хөрөнгө, хандив, хуульд харшлахгүйгээр, бүлгийн зорилгын дагуу гүйцэтгэсэн аливаа үйл ажиллагаанаас олсон орлогоор бүрдүүлнэ. Дундын санг байгуулахдаа гишүүдийн амьжиргааны түвшин, орлого, эрхэлж буй аж ахуйг харгалзан олонхийн саналыг харгалзана. Үүнд:

1. Дундын сангийн журам болон бүлгийн анхны хурлаас тогтсон анхны эх үүсвэр; болгон нэг гишүүн/гишүүн өрх айлаас оруулахаар тохирсон хөрөнгө;
2. Дундын сангаас гишүүдэд олгосон зээлийн хүүгийн орлого;
3. Бүлгийн гишүүдээс дундын санд сайн дураараа өгсөн бэлэг, хандив;
4. Гадаад, дотоодын байгууллагуудаас өгсөн хандив, тусламжийн хөрөнгө;
5. Хамт олноороо хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагаанаас олсон орлого ба түүний тодорхой хэсэг;
6. Хамт олны хөрөнгө, дэмжлэгээр суралцаж, мэдлэг чадвар эзэмшсэн гишүүний тухайн чадвараа ашиглан явуулсан үйл ажиллагааны орлогоос дундын санд хуваарилсан хөрөнгө;
7. Бүлгийн бизнесийн ашгаас дундын санд хуваарилсан хөрөнгө;
8. Бүлгийн өмчлөл дэхь бусад хөрөнгө зэрэг байж болно.

Бүлгийн дундын санг эхлэн бүрдүүлэхийн тулд гишүүн өрхүүдээс бүрдүүлэх эх үүсвэрийг эхэлж тогтох нь зүйтэй. Бүлэг эхэлж байгуулагдах шатанд малчдын хувьд мал буюу малын гаралтай түүхий эдээр дундын санг эхэлж бүрдүүлэх тохиолдол байдаг. Энэ нь ихэнх тохиолдолд малчдад бэлэн мөнгө байдаггүйтэй холбоотой.

Туршлагаас харахад малчид дундын санг бүрдүүлэх малаа хэнийд, хаана цуглуулж маллах вэ гэдэг дээр санал зөрөлдөх, дундын санд оруулах ёстой малаа тогтсон хугацаандаа

нийлүүлэхгүй байх зэрэг дутагдлуудаас болж дундын сан бүрэн бүрддэггүй байдал гардаг байна.

Бүлэгт элсэж ажиллах сонирхолтой орлого багатай, малгүй, дундын санд хөрөнгө нийлүүлэх боломжгүй иргэдийн хувьд дундын санд оруулах хувь хэмжээг багаар тогтоох эсвэл хөдөлмөрөөр хувь нийлүүлэх нөхцөлтэйгөөр бүлэгтээ элсүүлж болно.

• Дундын сангийн төрөл

Бүлгийн дундын сан нь бүлгийг үүсгэн байгуулсан зорилго, зохион байгуулалтаас шалтгаалан олон хэлбэртэй байж болно. Дундын сангийн хөрөнгө нь мөнгөн болон биет хэлбэрээр байж болно. Биет эд хөрөнгө нь зах зээлд түргэн борлогдох хөрвөх чадвартай байна. Дундын сан нь дараах төрлүүдтэй байж болно:

- Гишүүдээс нийлүүлсэн мөнгөн хөрөнгө, үүнийг банкинд данс нээлгэж байршуулна.
- Мал
- Малын гаралтай түүхий эд (арьс шир, ноос ноолуур г.м)
- Өвс хадлан, малын тэжээл
- Эм тариа
- Техник, тоног төхөөрөмж (трактор, машин, хадлангийн хэрэгсэл г.м)
- Дундын сангийн хөрөнгөөр бүлгийн үйл ажиллагаа явуулахад зориулж байршсан орон сууц, гэр
- Банкны зээл

• Дундын сангийн зарцуулалт

Дундын сангийн хөрөнгийн зарцуулалтыг бүлгийн дүрэм, бүх гишүүдийн хурлаар хэлэлцэн баталсан дотоод журамд үндэслэн явуулна. Дундын сангийн хөрөнгийг зарцуулахдаа дараах зарчмыг баримтлах нь зүйтэй:

1. Дундын сангийн хөрөнгийг бүлгийн болон бүлгийн гишүүдийн эрх ашигт нийцүүлэн зарцуулна.
2. Бүлгийн гишүүн дундын санд оруулсан хөрөнгөө дур мэдэн зарцуулах, худалдах, зээлийн барьцаанд тавихыг хориглоно.
3. Хийхээр төлөвлөж буй үйл ажиллагаанд зориулж дундын сангаас оруулах хувь хэмжээ нь нийт хөрөнгийн 2/3-оос илүүгүй байна.
4. Дундын сангийн өдөр тутмын үйл ажиллагааг бүлгийн ахлагчаас гадна бүлгийн санхүүч удирдан явуулах нь зүйтэй.
5. Дундын сангийн хөрөнгийг бүлгийн гишүүдийн олонхид үр ашиг нь хүртэх үйл ажиллагаанд зарцуулах ёстой.
6. Тодорхой ашиг олж, санг арвижуулах үйл ажиллагаанд зарцуулна.
7. Бүлгийн аль нэг гишүүнд зайлшгүй тусламж шаардлагатай болсон үед буцалтгүй тусламж эсвэл зээл олгоход зарцуулж болно.
8. Сангийн зарцуулалтанд Хяналтын зөвлөл хяналт тавьж ажиллана. *(дундын сангийн журмын загварыг хавсралтаас үзнэ үү)*

Бүлгийн үйл ажиллагаанд хэрэглэгдэх баримт бичгүүд

Малчдын бүлэг нь өөрөө хуулийн этгээдийн эрхгүй, албан бус байгууллага боловч бүлгийн үйл ажиллагаанд зайлшгүй хэрэглэгдэх дараах дүрэм, журмуудыг боловсруулж мөрдөх нь бүлгийн тогтмол, хэвийн үйл ажиллагааг хангахад ихээхэн чухал үүрэгтэй байдаг.

1. Бүлгийн дүрэм бол тухайн бүлгийн нийт гишүүдийн үйл ажиллагаандаа баримтлах хамгийн суурь баримт бичиг юм. Бүлгийн дүрмийг бүх гишүүдийн хурлаар баталж, нэмэлт өөрчлөлт оруулна. Бүлгийн дүрмийг тухайн бүлэг өөрсдийн үйл ажиллагааны онцлогт тааруулан янз бүрийн хэлбэрээр хийж болох ч дараах заалтуудыг зайлшгүй оруулсан байх ёстой:
 - Бүлгийн нэр, засаг захиргааны харьяалал
 - Бүлгийн үйл ажиллагааны чиглэл, зарчим
 - Бүлгийн удирдлага, эрх үүрэг, тэдгээрийг сонгох, чөлөөлөх
 - Бүлгийн гишүүн, эрх үүрэг, тэдгээрийг элсүүлэх, хасах
 - Бүлгийн үйл ажиллагааны санхүүжилтийн хэлбэр
 - Бүлгийг өөрчлөн байгуулах болон татан буулгах тухай

Бүлгийн ахлагч хүчин төгөлдөр үйлчилж буй бүлгийн дүрмийг бүлгийн гишүүн тус бүрт хувилж өгөх нь зүйтэй бөгөөд энэ нь нийт гишүүд дүрмийнхээ дагуу өөрсдийн эрх, үүргийг мэдэх, дүрмээ хэрэгжүүлж ажиллахад тустай байх болно. (хавсралтаас бүлгийн дүрмийн загварыг үзнэ үү)

2. Бүлгийн бүх гишүүдийн дэлгэрэнгүй бүртгэлийг бүлгийн ахлагч нарийн бичгийн хамт бүрдүүлэх бөгөөд бүртгэл нь тухайн гишүүн/өрхийн талаарх суурь мэдээллийг өгөх зорилготойгоор хийгддэг. Бүлгийн гишүүдийн бүртгэлийг бүлгийн ахлагч жил бүр шинэчилж байвал зохино.
3. Бүлгийн дундын сангийн дотоод журам, дундын сангийн хөрөнгийн бүртгэлийг бүлгийн ахлагч нарийн бичиг, санхүүчийн тусламжтайгаар хөтлөнө. Дундын сангийн дотоод журмыг бүлгийн дүрмийн нэгэн адил бүх гишүүдийн хурлаар баталж, хэрэгжилтэнд нь Хяналтын зөвлөл хяналт тавих үүрэгтэй.
4. Бүлгийн гишүүдийн жил бүрийн нийгэм, эдийн засгийн судалгаа. Энэхүү судалгаа бүлгийн гишүүдийн амьжиргаанд гарч буй дэвшил, хүн амын талаарх мэдээллийг өгөх зорилготой. Мөн шинээр байгуулагдсан бүлгийн хувьд бүлэг болох үедээ ямар гараанаас эхэлсэнийг илтгэх суурь мэдээлэл болох ач холбогдолтой. Энэхүү судалгааг жил бүр шинэчилснээр бүлгийн ажлын ахиц, дэвшил, эсвэл доголдлыг илрүүлэхэд дөхөмтэй байдаг.
5. Бүлгийн гамшгийн бэлэн байдлын төлөвлөгөө. Гамшгаас хамгаалах чиглэлээр нэгдсэн бүлгүүд гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөг зайлшгүй боловсруулж мөрдөх шаардлагатай. Уг төлөвлөгөө нь гамшгийн үеийн зарлан мэдээллийг бүлгийн гишүүн өрхүүдэд хүргэх систем, бүлгийн гамшгийн эмзэг байдлын болон нөөцийн зураглал, бүлгийн гамшгаас хамгаалах хүч хэрэгслийн жагсаалт (гамшигтай тэмцэх хүний болон техникийн нөөц) зэргийг багтаасан байна. Мөн тухайн орон нутагт түгээмэл тохиолддог гамшгийн

төрлүүдээр дагнан гамшаас хамгаалах төлөвлөгөөг хийж болдог. Жишээлбэл, бүлгийн ой хээрийн түймрээс хамгаалах төлөвлөгөө, үерийн гамшгийн бэлэн байдлын төлөвлөгөө гэх мэт.

6. Хурлын тэмдэглэлүүд. Хурлын тэмдэглэлүүд нь бүлгийн ажил хугацаандаа явагдаж байгааг илтгэх нэг үзүүлэлт болдог. Хурлын тэмдэглэл хөтлөх ажлыг бүлгийн нарийн бичгийн дарга хариуцах бөгөөд хуралд оролцсон гишүүдийн гарын үсгээр баталгаажсан байвал зохино. Тэмдэглэлийг товч, тодорхой хөтөлж, хурлаас гарсан шийдвэрүүдийг тодорхой тусгана. Энэ нь бүлгийн ахлагч гишүүдэд өгсөн үүрэг даалгавраа дүгнэх, ажлын явц байдлыг ярилцах зэрэг олон зүйлд хэрэг болдог.
7. Бүлгийн жилийн, улирлын ажлын төлөвлөгөө, тайлан. Жил, улирлын ажлын төлөвлөгөө, тайлангуудыг нэгтгэн цэгцлэх ажилд бүлгийн ахлагчид нарийн бичгийн даргаас гадна Удирдах зөвлөлийн гишүүд туслалцаа үзүүлж ажиллах ёстой. Эдгээр баримт бичгүүд нь тухайн бүлгийг байгууллагын зохион байгуулалтаар ажиллаж байгаа эсэхийг харуулах хамгийн том шалгуур үзүүлэлт болдог гэдгийг анхаарах нь зүйтэй.
8. Бүлгийн дундын сангийн мөнгөн хөрөнгийг банкинд байршуулсан дансны дугаар, гарын үсгийн баталгаа. Дундын сангийн дотоод журамд заасны дагуу бүлгийн ахлагч дундын сангийн мөнгөн хөрөнгийг банкинд байршуулах үүрэгтэй. Энэхүү банкны данс болон гарын үсгийн баталгаа нь бүлгийн гишүүдийн хувь оролцоо бүхий бүлгийн хөрөнгийн менежментийг бүлгийн ахлагч дүрмийн дагуу явуулж байгаагийн баталгаа болох учиртай.

3. БҮЛГИЙН АЖЛЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Эрсдэл, эмзэг байдлын үнэлгээ

Бүлгийн ажлын төлөвлөгөө хийхийн өмнө тухайн бүлгийн чадавхи болон тухайн орон нутагт түгээмэл тохиолддог эрсдэлийг үнэлж, тодорхойлох нь төлөвлөлт хийхэд чухал ач холбогдолтой байдаг. Энэхүү үнэлгээнд бүлгийн бүх гишүүдийн тэгш оролцоог хангахын тулд оролцооны аргуудыг ашиглаж болно. Жишээлбэл,

Орон нутгийн гамшгийн эрсдэлийг үнэлэх. Бүлгийн гишүүдийн тооноос хамаарч оролцогчдыг 3-4 бүлэг болгож хуваана. Бүлгийн гишүүн бүр өөрийн орон нутагт түгээмэл тохиолддог, тохиолдож байсан, мөн болзошгүй байгалийн болон хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй гамшгийн эрсдэлийг нэрлэх учиртай. Жижиг хувааж бэлтгэсэн 3-4 цаасыг оролцогч бүрт өгнө. Нэг цаасан дээр зөвхөн нэг төрлийн гамшгийн аюулыг бичнэ. Энэ нь бүлгийн гишүүн нэг бүрийг үнэлгээнд оролцуулах, мөн нэг буюу хэсэг хүний үзэл бодол давамгайлахаас сэргийлж буй хэрэг юм. Үнэлгээг удирдан явуулж буй хүн оролцогчдоос аюулыг үнэлж бичсэн цааснуудыг цуглуулж аваад тоолно. Жишээлбэл, үер 20, ойн түймэр 15, малын халдварт өвчин 13 гэх мэтчилэн тухайн гамшгийн аюул хэр олон хүний санал авсан байдлаар нь эрэмбэлээд хамгийн их санал авсан 3 гамшгийн эрсдэлийг хэрхэн бууруулах вэ гэдэг талаар хэлэлцэж, төлөвлөгөөгөө боловсруулж болно. Мөн газарзүйн байршлаар гамшигт хамгийн их өртөгддөг, эмзэг газрыг эмзэг байдлын зураглалаар хийж болно. (дэлгэрэнгүй *аргачлалыг тус номын 2-р хэсгээс үзнэ үү*)

Бүлгийн чадавхийг үнэлэх. Энд оролцооны аргуудыг хэрэглэж болохоос гадна түгээмэл ашиглагддаг CBOT үнэлгээний аргыг ашиглаж болох юм. Энэ нь байгууллагын нөхцөл байдалд хийдэг үнэлгээ бөгөөд CBOT гэдэг нь давуу тал, сул тал, боломж, аюул занал гэсэн утгатай англи үгсийн товчлол юм.

Өөрийн бүлгийн:

S – Strengths	давуу талууд
W – Weakness	сул талууд
O – Opportunities	боломжууд
T – Threats	аюул заналуудыг

тодорхойлсноор бүлгийн хүний нөөц, хөрөнгө санхүү, гишүүдийн чадавхи зэрэг олон хүчин зүйлийг тодорхойлж болохоос гадна жилийн ажлын төлөвлөгөөний Бүлгийн хөгжил гэсэн 4 дэхь чиглэлд хийх ажлууд илүү тодорхой болж ирнэ.

Бүлгийн ажлыг төлөвлөх. Бүлэг болж хамтарч ажиллана гэдэг нь байгууллагын зохион байгуулалтанд орж, ажлын төлөвлөгөө гаргаж, түүнийгээ биелүүлэхийн тулд ажиллана гэсэн үг. Аль ч төлөвлөлтөнд баримталдаг нийтлэг зарчмууд байдаг. Тэдгээрийн хамгийн түгээмэл нь болох СМАРТ зарчмыг танилцуулья³⁴.

34 www.naa.org/uk - National Assessment Agency

S – Specific	хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа тодорхой томъёологдсон байх, өөрөөр хэлбэл тухайн үйл ажиллагаагаар ямар үр дүнд хүрэх нь тодорхой байх ёстой.
M – Measurable	гарах үр дүн нь хэмжигдэхүйц байх, энэ нь хэрэгжилтийн явцад болон дараа нь ажлын үр дүнгээ дүгнэхэд хялбар байдаг.
A – Actions	ямар үйл ажиллагаа хийхээ тодорхойлно.
R – Resources	тухайн ажлыг хийхэд шаардагдах нөөцийг тодорхойлно. Үүнд санхүүгийн болон хүний нөөцийг аль алиныг оруулж тооцох нь зүйтэй.
T – Time	ямар цаг хугацаанд хийж гүйцэтгэх вэ гэдгээ тодорхойлно.

Төлөвлөгөө хийх, хийсэн ажилдаа үнэлгээ хийх болон тайлагнах ажлыг бүлгийн бүх гишүүдийн оролцоотойгоор хийх ёстой. Бүлгийн ажлын төлөвлөгөөг жилээр төлөвлөж, жилийн ажлын төлөвлөгөөгөө улирлаар нарийвчлан гаргаж болно.

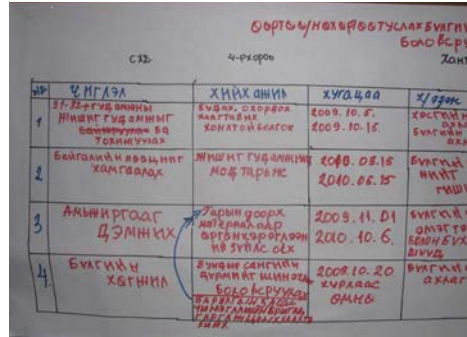
Бүлгийн жилийн ажлын төлөвлөгөө. Жилийн ажлын төлөвлөгөөг жилийн сүүл буюу 12 сард, эсвэл жилийн эхэнд буюу 1 сард бүх гишүүдийн хурал хийх үедээ хэлэлцэн батлана. Бүлгийн ахлагч бүлгийн 11 сарын буюу сүүлийн хурал дээрээ жилийн ажлын төлөвлөгөөний саналыг гишүүдээс авч бэлтгэсэн байх ба төлөвлөгөө хэлэлцэх хуралд бэлэн ноорогтой ирэх ёстой. Урьдчилан бэлтгэсэн ноорог дээр гишүүд саналаа өгч, бүлгийн дүрэмд заасан журам ёсоор төлөвлөгөөгөө батална. Бэлчээр, усны хангамж, ирэх жилийн ерөнхий төлөв, хүний нөөц, бүлгийн санхүүжилтийн байдал зэрэг олон хүчин зүйлсийг төлөвлөлт хийхдээ анхаарах ёстой.

Орон нутгийн иргэд өөрсдийн газар орноо сайн мэддэг, бүлгийнхээ хэрэгцээг өөрсдөө тодорхойлох чадвартай байдаг тул жилийн ажлын төлөвлөгөө хийх ерөнхий аргачлалыг мэдэж байгаа нөхцөлд тэд хамгийн оновчтой төлөвлөлтийг хийж чаддаг. Гэхдээ орон нутагт хамтран ажилладаг талуудын ажлын ерөнхий төлөвлөлтийг харж, ажлаа төлөвлөх нь зүйтэй. Эдгээрт сум/хорооны Засаг даргын мөрийн хөтөлбөр, Гамшгаас хамгаалах болон байгаль хамгаалах төлөвлөгөө, тухайн малчдын бүлэгтэй хамтран ажиллаж буй аливаа төсөл хөтөлбөр байгаа бол тухайн асуудал хариуцсан ажилтны ажлын төлөвлөгөөтэй уялдуулах хэрэгтэй. Энэ нь бүлгийн ажлын төлөвлөгөөний биелэлтэнд эерэгээр нөлөөлж, ажлын үр дүнг нэмэгдүүлдэг. Туршлагаас харахад малчдын бүлгүүд дотоод ажил, орлогоо нэмэгдүүлэхэд чиглэгдсэн бизнесийн үйл ажиллагаа, цаг үеийн бусад ажлуудаа ялгахгүйгээр, нэлээд системгүй байдлаар төлөвлөдөг байдал ажиглагдсан. Бид малчдын бүлгүүдийг чадавхижуулах сургалтын үеэр жилийн ажлын төлөвлөгөөгөө дараах чиглэлүүдийн дагуу хийхийг зөвлөсөн юм.

1. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, бэлэн байдлыг хангахад чиглэсэн үйл ажиллагаа
2. Амьжиргаа дэмжих, ядуурлыг бууруулахад чиглэгдсэн үйл ажиллагаа
3. Байгалийн нөөц баялгийг хамгаалахад чиглэгдсэн үйл ажиллагаа
4. Бүлгийн хөгжил гэсэн үндсэн чиглэлүүдээр жилийн ажлын төлөвлөлтийг хийх нь цэгцтэй бөгөөд ажлаа дүгнэхэд хялбар болох юм.

Зураг 20-24. Орон нутагт 2009 онд хийсэн малчдын бүлгийн менежментийн сургалтуудын үеэр малчдын бүлгийнхний хийсэн жилийн ажлын төлөвлөгөө

Эдгээрээс гадна бүлгийн гишүүдийн санаачилгаар өөр бусад чиглэлийг ч нэмэгдүүлж болох юм. МОН/08/305 төслийн төв нэгжээс Булган аймгийн Тэшиг суманд оролцооны аргаар явуулсан сургалтын үеэр *Бөхөн шар* малчдын бүлгийн гишүүд *Шинэ санаачилга* гэсэн чиглэлийг шинээр оруулж, үүний хүрээнд сумын түвшинд байгуулагдсан нийт малчдын бүлгийн гишүүдийн хүчээр өвлийн улиралд цас орж явах боломжгүй болдог нутгийнхаа давааны замыг засах санаачилгыг гаргаж байсан юм. Энэ мэтчилэн олон ажлуудыг санаачилан хийх боломжтой байдаг.

Жилийн ажлын төлөвлөгөө нь:

1. Хийх ажлын үндсэн чиглэл
2. Тухайн чиглэлийн хүрээнд явуулах үйл ажиллагаа
3. Хугацаа
4. Тухайн үйл ажиллагааг хариуцан хийх этгээд буюу хариуцах эзэн
5. Санхүүжилт
6. Хүрэхийг хүсч буй үр дүн гэсэн ерөнхий загвартай байна.

(хавсралтаас бүлгийн жилийн ажлын төлөвлөгөө хийх загварыг үзнэ үү)

Жилийн ажлын төлөвлөгөөнд тусгагдах үйл ажиллагаанууд нь олон хүний хүч хөдөлмөр, тодорхой хэмжээний хөрөнгө, цаг хугацаа шаардсан, далайцтай ажлууд байвал зохино. Нэгэнт бүлгийн ажлын төлөвлөгөө учир өрх айлын хэмжээнд өдөр тутамдаа хийдэг жижиг

ажлуудыг төлөвлөгөөнд оруулах шаардлагагүй. Гэхдээ ажлын төлөвлөгөөнд хэт олон ажил оруулах хэрэггүй бөгөөд төлөвлөсөн ажлуудыг хийж гүйцэтгэх хүний нөөц болон хөрөнгө, санхүүжилтээ нарийвчлан тооцох хэрэгтэй.

Жилийн ажлын төлөвлөгөө нь цаг, улирлын байдалд нийцүүлсэн ерөнхий маягаар хийгдэж болох бөгөөд үүнд тусгагдах ажлуудыг улирлын төлөвлөгөөгөөр нарийвчилж болдог. Бүлгийн сар тутмын хурлаар бүлгийн ажлын төлөвлөгөөнд тусгагдаагүй шинэ ажлуудыг ч нэмж оруулж болно.

Хийх ажлын үндсэн чиглэл. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр ажиллаж буй орон нутгийн бүлгүүдийн үйл ажиллагааны хүрээ, хамрах салбарын хүрээнд тодорхойлогдсон. Орон нутгийн иргэдийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, байгаль хамгаалах, ядуурлыг бууруулах үйл ажиллагаанууд нь цогц шинжтэй, хоорондоо нягт уялдаатай, эдгээр нь дам байдлаар эрсдэлийг бууруулж байдаг тул эдгээр үндсэн чиглэлүүдийг жилийн ажлын төлөвлөгөө боловсруулах загварт оруулсан юм.

➤ **Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, бэлэн байдлаа хангахад** чиглэгдсэн ажлуудыг хамгийн эхэнд тавих хэрэгтэй. Энэ нь бүлгийн байгуулагдан ажиллаж байгаа зорилгыг тодорхойлохоос гадна бүлгийн гишүүдийн нэн тэргүүнд анхаарлаа хандуулах чиглэл болохыг сануулж буй хэрэг юм. Энэ чиглэлд малчдын бүлгийнхэн нэн тэргүүнд малын дулаан хашаа хороо барих, малын үүлдэр угсааг сайжруулах, хадлан тэжээл бэлтгэх, гал түймэр унтраах энгийн багаж хэрэгсэл бэлтгэх, гамшгийн үеийн холбоо зарлан мэдээллийг сайжруулах гэх мэтчилэн олон ажлуудыг төлөвлөж хэрэгжүүлдэг.

Малчдын хувьд мал сүргийн чанарыг сайжруулах, өвлийн бэлтгэл хангах чиглэлд хийх ажил нь зуднаас урьдчилан сэргийлэх гол ажил болдог. МОН/08/305 төслийн санхүүгийн дэмжлэг болон өөрсдийн дундын сангийн хөрөнгөөр сайн үүлдрийн хуц, ухна худалдан авч сүргийн бүтцийг сайжруулах, мал угаалгын ванн, малын дулаан өвөлжөө барих зэрэг ажлуудыг мал сүргийг эрсдэлээс хамгаалах ажлын хүрээнд хийдэг. Жишээлбэл, мал угаалгын ванныг Ховд аймгийн Булган сум, Хэнтий аймгийн Биндэр сумын малчдын бүлгүүд барьж, ажиллуулж байна.

Нэгдэл задарч, мал угаах ажил зохион байгуулалттайгаар хийгдэхээ больсноос мал элдэв төрлийн празитад баригдах, хамуу, догол, цэцэг зэрэг өвчнөөр өвчлөн тарга хүчээ алдсанаас өвлийн улиралд ихээр хорогдох, арьсны чанар муудсанаас түүхий эд үнэд хүрэхгүй байх зэрэг олон бэрхшээл бий болсон. Малчдын бүлгүүд жижиг төслийн санхүүжилтээр барьсан мал угаах ваннандаа өөрийн бүлгийн гишүүн малчдын малыг хөнгөлттэй үнээр, бусад бүлгийн малчид болон сумын бусад малчдын малыг төлбөртэйгээр угааж, дундын сангийн хөрөнгөө арвижуулж байгаа туршлага байна. Энэ ажлыг сумын малын эмчийн мэргэжлийн тусалцаатайгаар явуулдаг.

Хэнтий аймгийн Биндэр сумын *Мандалхаан* хамтлагийн барьсан мал угаах ванн нь 5-6 тонн орчим ус, ариутгах бодис хийх багтаамжтай нэг удаагийн угаалтаар 1000 орчим бог малыг угаах хүчин чадалтай.

Жишээ 1. мал угаалгын ванныг Ховд аймгийн Булган сум, Хэнтий аймгийн Биндэр сумын малчдын бүлгүүд барьж, ажиллуулж байна. Хэнтий аймгийн Биндэр сумын Мандалхаан хамтлагийн барьсан мал угаах ванн нь 5-6 тонн орчим ус, ариутгах бодис хийх багтаамжтай нэг удаагийн угаалтаар 1000 орчим бог малыг угаах хүчин чадалтай.

Жишээ 2. Гамшгийн өмнөх шатанд эрт зарлан мэдээллийг орон нутгийн иргэд, малчдад хүргэх нь эрсдэлийг бууруулахад ихээхэн чухал зүйл юм. Хэнтий аймгийн Биндэр суманд хэрэгжүүлсэн “Шуурхай холбоо” төслийн үр дүнд тус сумын хамтлагийн гишүүдэд гамшгийн мэдээллийг 5-10 минутын дотор дамжуулж, зохион байгуулалтанд орж тэмцэж эхлэн хугацааг 200 дахин багасгаж чадсан байна. 2009 оны 2-3 сард цаг агаарын онц аюултай үзэгдлийн тухай мэдээллийг мэдээлэл авах бололцоогүй алслагдсан багийн иргэдэд хүргэж, бэлэн байдлаа хангаснаар аюулыг ямар нэгэн хохиролгүй даван туулж чадсан байна. Төсөл хэрэгжсэнээр сумын орон нутгийн зохицуулагч, малчдын бүлгийн ахлагч нар, ТХАЗ-ийн гишүүд 12 000 га газрын хэмжээнд гамшгийн зарлан мэдээллийг дамжуулах, харилцах боломжтой болжээ³⁵.

Жишээ 3. Биндэр сум нь ойн арвин нөөцтэй бөгөөд ойн түймэр түгээмэл тохиолдох эрсдэлтэй сум юм. Малчдын хамтлагууд ой хээрийн түймэртэй тэмцэх ажлын төлөвлөгөөг сумын ГХШ, ТХАЗ-тэй хамтран хэрэгжүүлж ажилласны үр дүнд сүүлийн 2 жил хамтлагуудын эзэмшил нутагт ойн түймэр гараагүй байна. Хамтлагуудын ой хээрийн түймэртэй тэмцэх ажлын төлөвлөгөө нь ой хээрийн түймэртэй тэмцэх цурам тавих зураглал, хамтлагуудын өрхүүдийн хаваржааны байрлалын зураглал, түймэр унтраах хүч хэрэгслийн тооцоо, ойн түймрийн үед цугларах дохио хүргэх дараалал зэргээс бүрддэг байна. Тус суманд төслийн дэмжлэгтэйгээр байгуулагдан ажиллаж байгаа 3 хамтлагууд ойн нөхөрлөлийн эрх авч, ойн менежментийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг бусад төсөл хөтөлбөрүүдтэй хамтран ажилладаг. Хамтлагийн гишүүд ойн түймэр унтраах багаж хэрэгслээр хангагдаж, олон удаагийн ойн түймрийг хамтлагийн гишүүдийн хүчээр унтраасан туршлагатай, сумын ойн түймрийн гамшигтай тэмцэх үйл ажиллагаанд бодитой хувь нэмрээ оруулах хэмжээнд хүрч чадсан байна.

Жишээ 4. Ховд аймгийн Мөнххайрхан сумын байгалийн гол нөөц баялаг нь чулуу юм. Ой, бэлчээрийн нөөц хомс тус сумын малчид сумынхаа голлох нөөц болох чулууг ашиглан малын дулаан хашаа хороо барихаар төслөөс бага хэмжээний санхүүгийн туслалцаа авч, жижиг

Зураг 25-26. Ховд аймгийн Булган сумын Баянгол, Хэнтий аймгийн Биндэр сумын Мандалхаан малчдын хамтлагуудын барьсан мал угаах ванн 2009-8, 10 сар

35 “Мандалхаан” хамтлагийн жижиг төслийн явцын тайлангийн мэдээллээс авав

төслүүдээ амжилттай хэрэгжүүлсэн юм. Тус сумын малчдын бүлгүүд бүлгийн гишүүн өрх нэг бүрийг дулаан хороотой болгож, өвс тэжээлийн нөөц фондтой болсон байна.

Тус сумын малчдын бүлгүүдийн амжилтын тухай өгүүлсэн баримтат киног 2006 онд бүтээж, орон даяар олон нийтийн хүртээл болгосон билээ.

Зураг 27,28. Ховд аймгийн Мөнххайрхан суманд ажиллаж буй малчдын бүлгүүдийн барьсан малын дулаан байр. 2007 он)

➤ Амьжиргаа дэмжих, ядуурлыг бууруулахад чиглэгдсэн үйл ажиллагаа

МОН/08/305 төслийн бас нэг зорилго нь орон нутгийн иргэдийн амьжиргааг дэмжих, ядуурлыг бууруулах хувь нэмрээ оруулах явдал юм. Ядуу, орлого багатай хүн гамшигт хамгийн эмзэг, өртөмтгий бөгөөд гамшигт нэрвэгдсэний дараа хэвийн амьдралдаа эргэн орох чадвар нэн сул байдаг. Төслийн зүгээс малчдын бүлгүүдийн санаачилсан эрсдэлийг бууруулах, өрхийн орлогыг нэмэгдүүлэхэд чиглэгдсэн тодорхой үйл ажиллагаанд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлдэг. Энэхүү үйл ажиллагаа нь орон нутгийн бүлгүүдийг дэмжих жижиг төслийн санхүүжилтийн хөтөлбөрийн хүрээнд хийгддэг. Жижиг төслийн санхүүжилт болох мөнгөн хөрөнгийг бүлгийн ахлагч нар төслийн

Үндэсний захиралтай гэрээ байгуулан, ямар нэгэн шат дамжлагагүйгээр өөрсдийн бүлгийн дансанд шууд хүлээж авдаг.

Энэ чиглэлд малчдын бүлгүүд маш олон төрлийг санаачилан хийдэг. Бүлгүүдийн жижиг бизнесийг дэмжих чиглэлээр хийгдсэн хөрөнгө оруулалтын үр дүнд орон нутагт байнгын болон түр ажлын байрууд бий болж эхлээд байна. Малчид хүнсний ногоо тариалах, эсгий болон цагаан идээ боловсруулах, блок үйлдвэрлэх жижиг цех нээж ажиллуулах зэргээр орлогоо нэмэгдүүлэх төрөл бүрийн ажлуудыг санаачлан хэрэгжүүлж байна. Эдгээр үйл ажиллагаа нь мал аж ахуйн үйлдвэрлэлээс гадна орлогоо төрөлжүүлэх чиглэлд цаашид улам өргөжих боломжтой юм.

Жишээ 5. Хэнтий аймгийн Жаргалтхаан сумын Чулуут малчдын хамтлаг “Эсгий эдлэл” жижиг төслийг 2008 оны 11 сараас эхлэн хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд төслийн үр дүнд тус хамтлагийн 2-3 гишүүнийг байнгын ажлын байраар хангах, сумын иргэдийн тодорхой хэсгийг гэрийн эсгий, эсгий гутал зэрэг эсгий бүтээгдэхүүнээр хангах зорилт тавин ажиллаж байна.

Жишээ 6. Мөн тус сумын Таван-Эрдэнэ малчдын хамтлаг блок үйлдвэрлэх жижиг цех ажиллуулж байна. Бүлгийн дундын сан болон төслийн хөрөнгө оруулалтаар байгуулсан энэхүү блокны цех нь бүлгийн орлогыг нэмэгдүүлэх нэг үйл ажиллагаа болохоос гадна орон нутагт модыг барилгын материалд ашиглах явдлыг багасгахад өөрийн хувь нэмрээ оруулж байна.

Зураг 29-32. Зураг Хэнтий аймгийн Жаргалтхаан сумын Чулуут малчдын хамтлагийн байгуулсан эсгийний үйлдвэр. Ноос сэмлэгч машин, барабан, ноосны агуулах, бэлэн болсон гэрийн эсгий зэрэгтэй Дундговь аймгийн малчдын хамтлагууд танилцаж байгаа нь. 2009 оны 8 сар

Зураг 33-36. Хэнтий аймгийн Жаргалтхаан сумын Таван эрдэнэ малчдын хамтлагийн блокны цех. Үйлдвэрлэсэн блокоороо хамтлагийнхаа өрх толгойлсон, 2 хүүхэдтэй эмэгтэйд өвлийн байшин барьж өгсөн байна. 2009 оны 8 сар

➤ Байгалийн нөөцийг хамгаалахад чиглэгдсэн үйл ажиллагаа

Орон нутгийн иргэдийн амьжиргаа нь тухайн орон нутгийн бэлчээр, ус, ой мод зэрэг байгалийн үндсэн баялгаас ихээхэн хамааралтай байдаг. Ялангуяа малчдын хувьд малын бэлчээрийн хүртээмж тулгамдсан асуудал болоод байгаа. Хүн малыг ундны усаар хангах асуудал ч мөн зарим нутагт ихээхэн чухлаар тавигдах болсон. Малчдын бүлгийнхэн бэлчээр хаших, мод тарих, булгийн эхийг хаших, ойг эзэмшилдээ авч ойн менежмент хийх зэргээр байгаль хамгаалах үйлсд өөрсдийн хувь нэмрээ оруулдаг. Төсөл хэрэгжиж буй бараг бүх сумдад малчдын бүлгийнхэн бэлчээр хашиж, 1-2 жил өнжөөгөөд газрыг эргэж сэргэсний дараа тухайн газраас хадлан авах, өвлийн цагт муудсан болон төл малаа оруулж тэжээх зэргээр ашиглаж байна. Эдгээр ажлууд нь нэг талаас өөрсдийн амьжиргаанд учирч буй эрсдэлийг бууруулж, нөгөө талаас орон нутгийнхаа байгалийн нөөц баялгийг хамгаалж, эзэмших ашиглах боломж, хугацаагаа нэмэгдүүлж буй хэрэг юм.

Жишээ 7. Булгийн эх хаших, хашсан булгийнхаа эхэнд мод тарих нь булгийн усны ундаргыг нэмэгдүүлэх үр дүнтэй арга болохыг Ховд аймгийн Булган, Хэнтий аймгийн Жаргалтхаан сумын малчдын бүлгүүдийн туршлага харуулж байна. Жаргалтхаан сумын *Гурван баян*, *Чулуут* хамтлагийнхан сумын төвд 700 ш, бусад багуудын нутгаар 6 га газарт 10 мянга гаруй мод тарьсан. Дундбаян гэдэг газар 1 булгийн эх хашиж хамгаалан, мод тарьснаар булгийн ундарга сэргэж, устай болсон. Одоо усны урсац нэмэгдэж байна. *Гурван баян* хамтлаг 2008 онд авсан жижиг төслийн санхүүжилтээр нийт 3 га газрыг хашиж хамгаалсан бөгөөд энэ талбайг ашиглан тус аймагт хэрэгжиж буй НҮБ-ын ХХАБ-ын “Хамтын оролцоотой ойн менежмент”-ийн төслөөс 60 мод тарьсан байна.

Зураг 39-43. Ховд аймгийн Булган сумын Баянгол малчдын хамтлагийн цөлжилтийг сааруулах, цөлжсөн талбайг хөрсжүүлэх чиглэлээр хэрэгжүүлсэн “Дэвшил 1” төслийн хэрэгжилтийн байдал. 2009 -10 сар

Зураг 37-38. Жаргалтхаан сумын Гурван баян хамтлагийн хашсан 3 га хадлангийн талбай

2005-2007 онд малчдын хамтлагуудын шинээр гаргасан болон сэргээн засварласан худгийн тоо 24-т хүрчээ.

Жишээ 8. Ховд аймгийн Булган сум нь говийн цайвар бор, сул хөрстэй. Газар тариалан эрхэлж ирсэн уламжлалтай, усалгаатай газар тариалан эрхлэлт зогссон, хур тунадас бага ордгоос газрын хөрс хуурайшин, мод ургамал устаж, элсний нүүдэл ихсэж, цөлжих аюул нүүрлээд байгаа юм. Намрайн дугуй, Эхэн цэхээ гэдэг газрууд нь олон жилийн турш усгүйгээс хуурайшиж цөлжиж эхэлсэн. 2008 онд төслөөс олгосон жижиг төслийн санхүүжилтийн хүрээнд Баянгол малчдын хамтлагийнхан эдгээр газруудыг усжуулах зорилгоор 2 км шуудууг сэргээн засварлаж, цөлжсөн талбайг хөрсжүүлэх, улмаар хашиж хамгаалсан 10 га газрыг усжуулан 2010 онд малын тэжээлийн ургамал, хүнсний ногоо тариалах зорилготойгоор ажиллаж байна. 2009 оны хавраас эхлэн малын тэжээлийн талбайн хэмжээ, хадлангийн ургац нэмэгдэж, байгаль орчинд мэдэгдэхүйц сэргэлт гарч эхлээд байна. Шуудуу татах, газар шорооны ажлыг бүлгийн гишүүдийн хүчээр хийж гүйцэтгэжээ.

➤ Бүлгийн хөгжлийг дэмжих үйл ажиллагаа

Зохион байгуулалттайгаар нэгэн байгууллага болж ажиллаж байгаа орон нутгийн иргэдийг эв нэгдэлтэй ажиллуулахын тулд бүлгийн ахлагч олон нийтийг хамарсан олон төрлийн ажлыг санаачилан зохион байгуулах хэрэгтэй болдог. Жилийн ажлын төлөвлөгөө хийхдээ бүлгийн гишүүдийн дунд зохион байгуулах урлаг соёлын арга хэмжээ, тэмдэглэлт ой зэргийг мартаж болохгүй. Ийм ажлыг төслийн зохицуулагч, орон нутгийн удирдлагуудтай хамтран хийж болох юм. Жишээлбэл, бүлгийн үйл ажиллагааг сумын ард иргэдэд сурталчилах өдөрлөг, бүлгийн ой, төрөл бүрийн спортын уралдаан тэмцээнүүд байж болно. Эдгээр арга хэмжээнүүд бүлгийн гишүүдийг идэвхижүүлэх, урамшуулахад багагүй үр дүнгээ өгөхөөс гадна бүлгийн ажлын сурталчилгаа болж өгдөг. Бүлгийн ахлагч болон төслийн зохицуулагч нар ийм төрлийн арга хэмжээг сүүлийн үед түгээмэл зохион байгуулагдах болсон сум орон нутгийн “Нээлттэй хаалганы өдөр”-ийн үеэр ч хийж болох юм.

Өмнө дурдсанчлан бүлгийн чадавхийг үнэлэх СВОТ үнэлгээ хийсний дараа бүлгийн гишүүдийн чадавхийг хөгжүүлэхэд ямар төрлийн сургалт шаардлагатай, ер нь бүлгээ хөгжүүлэхийн тулд ямар арга хэмжээ авах нь зүйтэй зэргийг бүлгийн гишүүд ярилцаж, тодорхой ажлуудыг жилийн ажлын төлөвлөгөөндөө тусгаж хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.

5. БҮЛГИЙН ДОТООД ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН БУСАД АСУУДЛУУД

Бүлгийн гишүүнчлэл

Бүлгийн хурал болон ахлагчид бүлгийн гишүүнээр элсэн орох саналаа илэрхийлж, бүлгийн дүрмийн дагуу гишүүнээр элсэх нөхцлийг хангасан тухайн орон нутгийн иргэн хэн боловч бүлгийн гишүүнээр элсэн орж болно. Хэзээнээс эхлэн бүлгийн гишүүний хувиар эрх эдэлж, үүрэг хүлээх нь тухайн бүлгийн дүрэмд юу гэж зааснаас шалтгаална. Туршлагаас харахад хөдөөгийн малчдын бүлэгт иргэд гэр бүлээрээ элсэж, бүлэг нь бүхэлдээ гишүүн өрхүүдээс бүрддэг. Харин хот суурин газарт хүмүүс гэр бүлээрээ биш дангаараа бүлгийн гишүүнийг бүрдүүлэх явдал түгээмэл байна. Бүлгийн гишүүн нь тухайн бүлгийн хамгийн гол хөдөлгөгч хүч бөгөөд бүлгийн ахлагчийн үйл ажиллагааг дэмжиж, идэвхи санаачилгатай ажиллах нь сайн бүлгийн нэг шинж юм. Бүлгийн гишүүд идэвхигүй, ахлагчдаа итгэл хүлээлгэхгүй байх нь бүлгийн ажлыг удаашируулж, унагах хамгийн гол хүчин зүйлсийн нэг болдгийг туршлага харуулсан.

Бүлгийн гишүүдийн ажил үүргийн хуваарилалт

Бүлгийн дүрэмд заасны дагуу бүлгийн гишүүд Удирдах болон Хяналтын зөвлөлд, ахлагч, нарийн бичиг, санхүүч зэрэг тодорхой “албан тушаал”-д ажиллахын хамт бүгд бүлгийн зорилго, ажлын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхийн тулд ажилладаг. Олон хүний хүч шаардсан ажилд бүлгийн бүхий л гишүүд өөр өөрсдийн чадлын хүрээнд орж ажиллах ёстой. Хэнд ямар ажилд тохирох, хэн ямар ур чадвартай гэдгийг бүлгийн ахлагч судалж мэдсэний үндсэн дээр ажлаа хуваарилж, бүлгийн гишүүдийг үйл ажиллагаанд жигд хамруулах нь зүйтэй. Эмэгтэйчүүд санхүүч, нярав, нарийн бичиг болон анхны тусламж үзүүлэх ажилд илүүтэй тохирдог бол хүүхдүүд зарлан мэдээлэл хүргэх, ахмад настанууд зөвлөхийн үүргийг сайн гүйцэтгэх чадвартай байдаг.

Бүлгийн сар тутмын хурал

Бүлгийн ажлыг үнэлэх нэг шалгуур бол сар тутмын хурлыг хийж чадаж байна уу гэдэг асуудал юм. Малчид ажлын ачаалал, нүүдэл суудлаар шалтаглан сар тутам хуралдахаас төвөгшөөдөг. Энэ нь хурлаа хийж чадаагүй, бүлгийн ажил тогтмолжоогүйтэй шууд холбоотой. Зарим бүлгүүд сар тутмын хурлаа хэдийд хийхээ бүлгийн дүрэмдээ хүртэл тусган хэрэгжүүлдэг. Хурал хийгдэхгүй удах нь ажлын явц байдлыг үнэлэхэд бэрхшээл үүсгэх, бүлгийн үйл ажиллагааны талаар мэдээлэл авах боломж хумигдах, цаашилбал, гишүүдийн идэвхи сулрах зэрэг олон сөрөг нөлөөтэй. Бүлгийн ахлагч сар тутмын хурлыг тогтмолжуулахын тулд шаардлагатай арга хэмжээнүүдийг авч ажиллах хэрэгтэй. Зарим нутагт бүлгийн сар тутмын хурлыг бүлгийн гишүүн өрх бүрээр ээлжлэн хийж, хурлынхаа дараа хурал хийсэн айлынхаа түлээг хагалах, усыг авч өгөх, хөрзөнг хуулах зэрэг бүтээлч ажил хийж өгдөг туршлага байна.

Бүлгүүдийн холбоо

Жишээ 9. Малчдын бүлгүүдийн үйл ажиллагаа төлөвшсөн зарим сумдад малчдын бүлгүүд хамтран ажиллаж багагүй амжилт хүрч байгааг туршлагаас харж болохоор байна. Хэнтий аймгийн Биндэр сумын гурван малчдын бүлэг хамтран “Тал Манхаадай холбоо” төрийн бус байгууллагыг үүсгэн байгуулж ажиллаж байна. Жаргалтхаан сумын малчдын бүлгүүд мөнгөн хөрөнгийн дундын сангаа нийт дөрвөн бүлгийн дунд байгуулж, банкинд байршуулсан бөгөөд нийт хөрөнгийг тодорхой хэмжээнд хүртэл нь авч ашиглахгүй байхаар тохиролцсон байна. Энэхүү хадгаламжийг барьцаалж бүлгийн гишүүд хөнгөлөлттэй зээл авах бололцоо нээгдсэн байна.

6. ОРОН НУТАГТ ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХ ТҮНШЛЭЛИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ НЬ

ГЭБТХАЗ. Орон нутагт эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагаа нь зөвхөн малчдын бүлгүүдээс гадна орон нутгийн удирдлага, төрийн болон иргэний нийгмийн байгууллагууд, хувийн хэвшил зэрэг олон оролцогч талуудын идэвхитэй оролцоог шаарддаг.

“Хиогогийн үйл ажиллагааны хүрээ” бодлогын баримт бичигт тусгагдсаны дагуу Монгол Улс гамшгаас хамгаалах түншлэлийг бүхий л түвшинд хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээсэн билээ. Энэхүү зорилгыг хангахын тулд төслийн II шатнаас эхлэн төсөл хэрэгжиж буй сумд/хороодод Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах түншлэл хамтын ажиллагааны зөвлөл (ГЭБТХАЗ) хэмээх орон тооны бус байгууллагыг байгуулан ажиллаж байгаа юм. Энэхүү зөвлөл нь орон нутгийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, бэлэн байдлыг хангах бодлогыг боловсруулах, гамшгаас хамгаалах нөөц сан бүрдүүлэх, орон нутгийн бүлгүүдийн үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлэх үндсэн үүрэгтэйгээр ажиллаж байна. Зөвлөлийн даргаар сум/хорооны Засаг дарга, нарийн бичгийн даргаар тус төслийн орон нутгийн зохицуулагч ажилладаг. (Зөвлөлийн үйл ажиллагаанд баримтлах холбогдох дүрмийн загварыг хавсралтаас үзнэ үү.)

Онцгой байдлын газар, хэлтсүүд. Гамшгаас хамгаалах мэргэжлийн байгууллага болох аймаг/дүүргүүдийн ОБХ-үүд орон нутгийн бүлгүүдийг мэргэжлийн зөвлөмж, удирдамжаар хангах, гамшгаас хамгаалах чадавхижуулах сургалт дадлага явуулах чиглэлд ихээхэн чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Төсөл хэрэгжиж буй Булган, Ховд, Хөвсгөл, Завхан, Дундговь, Хэнтий аймгийн ОБ-ын газар, хэлтсүүд орон нутагт явагдаж буй чадавхижуулах сургалтуудын үеэр мэргэжлийн туслалцаа үзүүлэх, сумдын байгууллага, аж ахуйн нэгжүүд, сум/хороодын ГХШ-уудын гамшгийн бэлэн байдлыг шалгах, гарч буй зөрчил, дутагдлыг арилгах чиглэлд зөвлөмж өгөх зэрэг үйл ажиллагааг явуулдаг.

Төсөл, хөтөлбөрүүд, хандивлагчид. Орон нутагт иргэдийн амьжиргааг дэмжих, байгаль хамгаалах зэрэг төрөл бүрийн чиглэлд бусад хандивлагчдын болон Засгийн газрын төсөл хөтөлбөрүүд хэрэгждэг. Тус төслийн орон нутгийн зохицуулагч нар Дэлхийн зөн, Тогтвортой амьжиргаа, Мерси кор зэрэг орон нутагт тогтвортой үйл ажиллагаа явуулж буй төсөл хөтөлбөрүүдтэй хамтран ажиллах чиглэлээр тодорхой хэмжээний туршлага хуримтлуулсан. Эдгээр байгууллагуудтай хамтран сургалт, семинар явуулах, орон нутагт хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаагаа уялдуулах, аливаа үйл ажиллагаа явуулах хөрөнгөө хуваалцах зэргээр хамтран ажиллаж байна. Ихэнх хандивлагчид хувь хүмүүсээс илүү зохион байгуулалттай бүлгүүдтэй хамтран ажиллах, тэдэнд хөрөнгө оруулалт хийх өндөр сонирхолтой байдаг. Иймд тус төслийн дэмжлэгтэйгээр байгуулагдсан бүлгүүдийг түшиглэн бусад хөтөлбөрүүд ч хэрэгжих боломжтой юм.

Хувийн хэвшил. Хувийн хэвшлийн байгууллагууд өөрсдийн бизнесийн үйл ажиллагааг хэвийн явуулах сонирхолтой байхаас гадна гамшгаас хамгаалах чиглэлд хуулиар үүрэг хүлээсэн байдаг. Гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөө боловсруулах, хэрэгжүүлэх чиглэлд хувийн хэвшлийн зарим байгууллагуудтай төслийн зүгээс хамтран ажиллаж байна. Хот суурин газрын жижиг дэлгүүрээс эхлээд улсын хэмжээний том объектод ч гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхийн чухлыг ойлгуулж чадсан.

Цаашид хувийн хэвшлийн байгууллагууд, орон нутгийн иргэдийг гамшгийн бэлэн байдлыг хангах нөөц бүрдүүлэх чиглэлд дайчлахад анхаарлаа хандуулах шаардлагатай байна.

7. ХОТ, СУУРИН ГАЗАРТ НИТГЭМ-ИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БҮЙ ТҮРШЛАГААС

МОН/08/305 төслийн III шатны нэг онцлог нь хот, суурин газарт НИТГЭМ-ийн туршилтыг хийж эхэлсэн явдал юм. Суурин газарт гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлд өөрөө болон нөхөртөө туслах бүлэг байгуулахын өмнө авах арга хэмжээ, бүлэг байгуулах үйл явц нь орон нутгийн малчдын бүлэгтэй зарчмын хувьд ижил байна.

Харин бүлгийн ажлын төлөвлөгөө боловсруулах, дундын сангийн хөрөнгө төвлөрүүлэх, орлого төрөлжүүлэх, жижиг төслийн хэрэгжүүлэлт зэрэг нь агуулгын болон явуулах үйл ажиллагааны хувьд хөдөө орон нутгийн малчдын бүлгийнхээс харьцангуй ялгаатай байна.

Суманд малчдын бүлгүүдэд орон нутгийн иргэд гэр бүлээрээ гишүүн өрхийн хэлбэрээр элсч ордог бол хот, суурин газарт иргэд дангаараа гишүүн болж, бүлгийг бүрдүүлэх нь цөөнгүй.

Хотын түвшинд НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэхэд дараах давуу болон бэрхшээлтэй талууд ажиглагдаж байна.

Давуу талууд:

- Хотын иргэдэд хүрч ажиллахад ойр, зардал багатай
- Хотын иргэд мэдээлэл авах боломж, бололцоо илүү

Бэрхшээлтэй талууд:

- Хотын иргэдийн амьжиргаа нь цаг уурын нөхцөл байдал, байгалийн нөөцөөс төдийлөн хараат байдаггүйгээс гамшгийн эрсдэлийг малчид шиг амьдрал ахуйдаа ойр тусган авч ойлгогдоггүй
- ГЭБ асуудлыг өөрсдөөс нь өөр хэн нэгэн хариуцах ёстой гэсэн ойлголт амь бөхтэй оршиж байгаагаас өөрсдийн хүч, нөөцийг дайчлах сонирхолгүй байх
- Өмнө нь хэрэгжиж байсан болон хэрэгжиж буй бусад төсөл хөтөлбөрүүдийн адилаар бэлэн, материаллаг зүйлсийг хүлээн авах сонирхол давамгайлах, бэлэнчлэх сэтгэлгээ ихтэй байх зэрэг болно.

Чингэлтэй дүүргийн 17-р хороонд хэрэгжиж буй үйл ажиллагаанаас...

Жишээ 10.

1. Төслийн зохицуулагчдын ажил хэргийн уулзалт

Тус хорооны төслийн орон нутгийн зохицуулагчийн санаачилгаар хороонд үйл ажиллагаа явуулж буй бусад төсөл хөтөлбөрүүдийн зохицуулагчдын ажил хэргийн уулзалтыг тогтмолжуулснаар төслүүдийн хооронд мэдээлэл солилцох, гамшгийн бэлэн байдлыг дээшлүүлэх чиглэлд анхаарлаа хандуулах болсон. Дэлхийн зөн ОУБ-ын санхүүжилтээр түймрийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх сурталчилгааны хуудас 300-г хэвлүүлж, хорооны иргэдийн хүртээл болгосон. АДРА, Жубили ТББ зэрэг байгууллагууд өөрсдийн байгууллагын аюулгүй байдлыг хангах чиглэлд анхаарлаа хандуулж эхэлсэн байна.

Жишээ 11.

2. Хандивын хайрцаг

Хорооны хэмжээнд гамшгийн бэлэн байдлыг сайжруулах, мэдээлэл сурталчилгааны чиглэлд болон гамшигт өртсөн хүмүүст туслах үйл ажиллагаа явуулах зорилго бүхий эрсдэлийн сангийн эх үүсвэрийг тавих зорилгоор хорооны айл өрхүүдээр хандивын хайрцаг аялуулах ажлыг хорооны хэсгийн ахлагч нар болон бүлгийн гишүүдийн хамт зохион байгуулж, хорооны өрхүүдийн 30 орчим хувь хамрагдаж тодорхой хэмжээний хуримтлалыг бий болгож эхэлжээ. Энэхүү туршлагыг СХД-ийн 4-р хороо, Хөвсгөл аймгийн Эрдэнэбулган суман дахь МОН/08/305 төслийн зохицуулагчид хэрэгжүүлж, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах сандаа тодорхой хэмжээний хөрөнгө төвлөрүүлж чаджээ.

Зураг 44. Чингэлтэй дүүргийн 17-р хорооны гамшгийн эрсдэлийг бууруулах сангийн данс
45. Төслийн зохицуулагчдийн сар тутмын ажил хэргийн уулзалт

Жишээ 12.

3. Аж ахуйн нэгжийн зөвлөл

Томоохон хэмжээний ААН байхгүй 17-р хорооны хувьд жижиг дэлгүүрүүдийн аж ахуйн нэгжүүдийн зөвлөлийг байгуулж, зохион байгуулалтанд оруулснаар гамшгийн эрсдэлийг даван туулах нөөц бүрдүүлэхэд чухал алхам болоод зогсохгүй, тэдгээр дэлгүүрүүд ч өөрсдийн ажлын байрны галын аюулгүй байдлыг хангах чиглэлд анхаарах болсон байна.

8. ТӨСЛИЙН ЯВЦАД НИТГЭМ-ИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХЭД ГАРСАН АХИЦ ДЭМШИЛ, ЗАРИМ СУРГАМЖУУД

МОН/08/305 төслийн сонгож авсан зорилтот газруудад НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлж эхэлсэн 2005 оноос хойш орон нутгийн иргэдийн амьжиргаа, мэдлэг чадвар, хандлагад нааштай олон өөрчлөлтүүд гарснаас гадна бэрхшээлтэй зарим асуудлууд ч байсаар байна.

Гарч буй дэвшлүүд:

1. Орон нутгийн иргэд хамтын хүчээр зохион байгуулалттайгаар ажиллахын ач холбогдлыг ойлгож ухамсарлах болсон байна. 2005-2009 оны хугацаанд төсөл хэрэгжиж буй нийт 14 зорилтот газруудад 62 бүлэг байгуулагдан тогтвортой ажиллаж байгаа юм. Цаашид бүлгүүдийн ажлыг үнэлж дүгнэх оновчтой аргачлалыг боловсруулж, үнэлгээ хийхээр ажиллаж байна.
2. Малчид өөрсдийн амьжиргаанд аюул учруулдаг эрсдэлийг бууруулах ажлын үр дүн өөрсдөөс нь шалтгаална гэдгийг ойлгодог болсон байна. МОН/08/305 төслийн захиалгаар 2009 онд Зохистой Хөгжлийн Жендэр Төв ТББ-ын хийсэн жендэрийн судалгааны явцад судалгаа явуулахаар сонгож авсан зорилтот газруудын иргэд, малчдын дунд Гамшиг, аюул ослыг даван туулах чадавхийг сайжруулахын тулд юу хийвэл зүйтэй вэ? гэсэн асуултанд судалгаанд оролцогсдын 46,5% нь сургалт, 21,9% сурталчилгаа, 21,9% хамгаалах хэрэгсэл, 7,8% өөрсдийн анхаарал болгоомж, 1,7% төр засгийн зөв бодлого гамшгаас хамгаалах чадавхийг сайжруулна гэж үзсэн байна. Энэхүү судалгаанаас дүгнэж үзэхэд орон нутгийн иргэдэд гамшгаас хамгаалах сургалт, сурталчилгаа хамгийн их хэрэгцээ байгаагийн зэрэгцээ гамшгаас хамгаалах ажлыг төрийн үүрэг гэж үзэхээ больсон хандлага ажиглагдаж байна. Энэ нь төсөл хэрэгжүүлсний нэг үр дүн гэж үзэж болохоор байна.
3. Малчдын амьжиргааны гол эх үүсвэр болсон мал сүргийн тоо жилээс жилд өсч, өрхийн орлого нэмэгдэж буй олон үзүүлэлт гарах болсон нь хамтын хөдөлмөр, бүлгийн гишүүдийн идэвхитэй үйл ажиллагаа, төслийн зүгээс хийсэн хөрөнгө оруулалтын үр дүн юм.
4. Зарим орон нутгийн иргэд модыг түлшиндээ хэрэглэхээс аль болох татгалзах, аргал, хөрзөн зэргийг хэрэглэх, блокоор байшин барих зэргээр ойн нөөцийг хамгаалах сонирхол, сэдэлтэй болж эхэлж байна. Мөн орон нутгийн хөгжилд хувь нэмрээ оруулах, олон хүн үр ашгийг нь хүртэх үйл ажиллагаанд чиглэсэн төслийн санал боловсруулж, хэрэгжүүлж байгаа зэрэг нь малчдын бүлгийн хамтын үйл ажиллагааны үр дүн гэж ойлгож байна.
5. Орон нутгийн иргэдийн бүлгүүд нь бусад төсөл, хөтөлбөрүүд, хандивлагчдын хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаа, тухайлбал, сургалт сурталчилгаа, хөрөнгө оруулалтанд хамрагдах боломжтой болсон нь зохион байгуулалтанд орж ажилласны бас нэг үр дүн юм.

Зарим сургамжууд:

НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэх, орон нутгийн иргэдтэй ажиллах явцад ололт амжилтын хажуугаар анхаарвал зохих зүйлс ч байна. Тухайн нутагт төсөл амжилттай хэрэгжих эсэх нь төслийн үйл ажиллагааг гардан хэрэгжүүлж буй орон нутгийн ажилтнаас шууд

хамаардаг. Зарим нэг газарт зохицуулагч нар идэвхи санаачилгагүй ажилласнаас малчдын бүлгүүдийн төлөвшилт удааширах, төслийн үр шимийг хүртэх боломж хязгаарлагдах, иргэдийн идэвхи сулрах зэрэг сөрөг талууд бий болж байв. Иймд төсөл, хөтөлбөрийг орон нутагт гардан хэрэгжүүлэх орон нутгийн ажилтныг сонгон шалгаруулах ажилд эхнээсээ ихээхэн анхаарал хандуулах, ажилтныг ажлын удирдамжаар тогтмол хангах, ажилд нь үнэлгээ өгч байх нь төслийн хэрэгжилтэнд ихээхэн чухал үүрэгтэй юм..

3-р хэсгийн дүгнэлт

МОН/08/305 төслийн техникийн болон санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр төслийн зорилтот газруудад НИТГЭМ амжилттай хэрэгжиж байна. Төслийн үйл ажиллагааны хүрээнд орон нутгийн иргэдийн бүлгүүд чадавхижуулах төрөл бүрийн сургалт болон жижиг төслийн хөрөнгө оруулалтанд хамрагдаж, гамшгаас хамгаалах мэдлэг дадал, нөөцтэй болж эхэлж байна. Цаашид бүлгүүдийн үйл ажиллагаа, ажлын туршлагыг бусад аймаг, сумдын иргэдэд сурталчилах, НИТГЭМ-ийг орон нутагт түгээн дэлгэрүүлэх чиглэлд орон нутгийн удирдлагууд, малчдын бүлгийн гишүүд идэвхи санаачилга гарган ажиллах нь зүйтэй байна. Орон нутгийн иргэдийн доороос дээш чиглэсэн санаачилга, үйл ажиллагааг дэмжиж, аюул, эрсдэлгүй амьдрах орчин, нөхцлөө иргэд өөрсдөө бий болгож чадна гэдэг итгэлийг төрүүлж өгөх нь чухал юм.

Энэ хэсэгт бид НИТГЭМ-ийг орон нутагт хэрэгжүүлэхийн тулд төсөл хэрэгжүүлэгчдийн зүгээс авах анхан шатны арга хэмжээнүүд, орон нутгийн иргэдийн бүлгийг хэрхэн үүсгэн байгуулах, байгууллагын дотоод менежментийн зарим гол асуудлууд болон МОН/08/305 төслийн зорилтот газруудад амжилттай ажиллаж буй орон нутгийн иргэдийн бүлгүүдийн зарим туршлагаас танилцууллаа. Бүлэг болж ажиллах санаа зорилготой байгаа, эсвэл шинэхэн зохион байгуулагдсан бүлгүүд, орон нутгийн удирдлага, ер НИТГЭМ-ийг орон нутагтаа хэрэгжүүлэх санаа зорилготой байгаа хэн бүхэнд санаа, сэдэл өгч чадсан гэж итгэж байна.

Дараагийн хэсэгт бид гамшгийн менежмент болон хүний эрхийн асуудлын талаар танилцуулах болно.

ДӨРӨВДҮГЭЭР ХЭСЭГ. ГАМШГИЙН МЕНЕЖМЕНТ БА ХҮНИЙ ЭРХ

Хөвсгөл аймгийн Эрдэнэбулган сумын малчид.
2008 оны 10 сар

1. ГАМШГИЙН МЕНЕЖМЕНТ ДЭХЬ ХҮНИЙ ЭРХИЙН АСУУДАЛ

Олон улсын түвшинд гамшгийн үед болон гамшгийн дараах сэргээн босгох үйл ажиллагааны явцад хүний эрх зөрчигдөх, ялангуяа эмэгтэйчүүд, хүүхдүүдийн эрх зөрчигдөх, гадуурхагдах явдал их байгаад анхаарлаа хандуулж, НИТГЭМ-ийг хүний эрхэд суурилсан агуулгаар хэрэгжүүлэх чиглэлд ажиллаж эхэлсэн байна. Энэ нь хүний нэр төртэй байх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх, сурч боловсрох, эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эрэгтэй, эмэгтэйчүүдэд адил тэгш боломж олгох зэрэг хүний үндсэн, суурь эрхүүдийг хангах, хамгаалах асуудлыг гамшгийн менежменттэй хэрхэн зөв зохистойгоор уялдуулах вэ гэдэг асуудал юм. Хүний эрхийг хангах асуудлыг олон улсын гэрээ, конвенцуудаар баталгаажуулан, хэрэгжүүлэх үүргийг улс орнуудын Засгийн газруудад хүлээлгэсэн байдаг. НҮБЕА-аас батлан гаргасан “Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал” (1948), “Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын Пакт” (1976), “Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай олон улсын конвенц” (1979) гэх зэрэг эрх зүйн олон баримт бичгүүд нь хүний эрхийг бүх салбарт, бүхий л хэлбэрээр хэрхэн хангах, хамгаалах тухай нарийвчилсан зохицуулалтуудыг агуулж байдаг. МХЗ-уудыг хэрэгжүүлэх нь ч хүний эрхийг хангах, хамгаалах чиглэлд хэрэгжүүлж буй томоохон үйл ажиллагаа мөн.

Гамшгийн менежментэд хүний эрхийг хангах тухай асуудал Монголын хувьд харьцангуй шинэлэг ойлголт юм. Одоогоор энэ чиглэлд гарын авлага, сурталчилгааны материал байхгүй байгаа боловч орон нутагт НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэхэд оролцогч бүхий л талууд хүний эрхийг хангах, хамгаалах чиглэлд анхаарлаа хандуулах, ажиллах нь зүйн хэрэг юм.

Гамшгийн менежментэд хүний эрхийг хангах асуудал нь Монгол Улсын Үндсэн Хуулин дахь Монгол Улсын иргэн эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй гэсэн заалтай нягт уялдаатай юм. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах төсөл, хөтөлбөрүүдэд үзэл бодол, хэрэгцээ шаардлагыг нь тусгах ёстой хамгийн эмзэг байдал бүхий зарим бүлэг хүмүүс байдаг. Үүнд 4 бүлэг хүмүүс орно³⁶:

- Хүйсийн байдлаар – эмэгтэйчүүд
- Насны байдлаар – хүүхэд, хөгшид
- Үндэстэн, ястны байдлаар – гадаадын хүмүүс, дүрвэгсэд, жуулчид
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс зэрэг юм.

Тодорхой хэсэг бүлэг хүмүүсийг гамшигт эмзэг байдалтай болгож байгаа хүчин зүйлүүдийн талаар нарийвчилсан судалгаа хийх шаардлагатай байна.

Ахмад настанууд, хүүхдүүд. Гамшгийн болон хөгжлийн хөтөлбөрүүдийн үйл ажиллагаа ихэнхдээ бага насны хүүхдүүд, ахмад хүмүүсийн онцлог, хэрэгцээ шаардлагыг орхигдуулдаг. Эдгээр хүмүүсийн аль аль нь гамшигт маш эмзэг байдалтай байдаг. Хэдийгээр гамшгийн улмаас амь насаа алдсан, гэмтэж, шархадсан хүмүүсийн тоог насны ангиллаар гаргадаггүй ч дэлхий нийтийн практикийг харахад бага насны хүүхдүүд болон ахмад хүмүүс гамшигт хамгийн ихээр өртөж, эрүүл мэнд, амь насаараа хохирдог байна.

³⁶ Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах туршлага, түүхэн сургаж, УБ, 2006

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс. Байгалийн болон хүний буруутай үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй олон аюулын үед хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд маш эмзэг байдаг. Энэ талаар маш бага судлагджээ. Тэднийг гамшгаас хэрхэн хамгаалах тухай зааварчилга бага байдаг. Байгаа нь өндөр хөгжилтэй орнуудад л байна.

Эмэгтэйчүүд. Эмэгтэйчүүдийн ажлын байр, хувцаслалт, биеийн хэмжээ, хүч чадал, зарим тохиолдолд мэдлэг, мэдээлэл муутай байх зэрэг олон хүчин зүйлүүд тэднийг гамшигт илүү өртөмтгий, эмзэг болгодог байна. Үндсэн шалтгаан нь эмэгтэйчүүдийн нийгэмд эзлэх байр суурьтай холбоотой. Эмэгтэйчүүд, ялангуяа ядуу эмэгтэйчүүд нийгэм, эдийн засгийн хүнд ачааг үүрч байдаг. Эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад эмэгтэйчүүдийн боловсрол, нөөц баялаг, орлого олох боломж хязгаарлагдмал байдаг. Шийдвэр гаргах үйл ажиллагаа, тухайлбал өрхийн хөдөлмөр хуваарилалт, өрхийн баялагт хяналт тавих, албан ёсны хөгжлийн болон яаралтай тусламжийн хөтөлбөрөөс хүртэх зэрэг асуудлууд үндсэндээ эрчүүдийн хяналтанд байна. Гэнэтийн гамшгийн үед эмэгтэйчүүд гамшгийн хор уршигтай тэмцэхээс гадна гэрийн ажлаа илүү хүнд нөхцөлд, олон цагаар хийх хэрэгтэй болдог. Гадаадын улс орнуудад эмэгтэйчүүд гамшгийн үед болон гамшгийн дараах нийгэмд үүссэн эмх замбараагүй байдлын золиос болж, гадуурхагдах, бэлгийн дарамтанд өртөх зэргээр эрх нь зөрчигдөх явдал түгээмэл байдаг байна.

Зарим тоон мэдээлэл³⁷

- Дэлхий дээр туйлын ядуу нөхцөлд амьдарч байгаа 1,3 тэрбум хүний 70%-ийг эмэгтэйчүүд, охид эзэлдэг.
- Дэлхий дээрх нийт ажлын цагийн 66%-ийг эмэгтэйчүүд хийдэг.
- Дэлхий дээрх нийт эд хөрөнгийн 5%-ийг эмэгтэйчүүд эзэмшдэг.
- Нийт парламентийн гишүүдийн 14% нь эмэгтэйчүүд
- 15-44 насны эмэгтэйчүүдийн үхлийн шалтгааны дийлэнхийг жендэрийн шалтгаантай хүчирхийлэл эзэлж байна.
- НҮБ-ын Дүрвэгсдийн асуудал хариуцсан дээд комиссарын газраас хийсэн судалгаагаар нийт дүрвэгсдийн 65% нь эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд байна.

³⁷ Оксфам Интернэйшл олон улсын байгууллагын тоон мэдээлэл

2. ГАМШГИЙН МЕНЕЖМЕНТ ДЭХЬ ЖЕНДЭРИЙН АСУУДАЛ БА ЭМЗЭГ БАЙДАЛ

Жендэрийн асуудал боловсрол, нөхөн үржихүй, эрүүл мэнд зэрэг нийгмийн бусад салбарт түлхүү яригдаж, судлагддаг. Гамшгийн менежментийн хувьд МОН/08/305 төслийн хүрээнд анх удаа суурь судалгаа хийгдэж, орон нутагт явуулах сургалтын хөтөлбөрт ороод байна..

Жендэрийн асуудал зөвхөн эмэгтэйчүүдийн тухай асуудал биш юм. Аль ч орны хувьд эмэгтэйчүүдийн эрх олон салбарт зөрчигдөж байдгаас эмэгтэйчүүдийн асуудал илүүтэйгээр яригддаг тал бий. Хөгжиж буй болон буурай хөгжилтэй орнуудад эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд гамшгийн үед болон гамшгийн дараа хамгийн ихээр хохирч, эрх нь зөрчигддөг. Гамшгийн менежментэд жендэрийн асуудлыг хүчтэй тусгаж, олон тооны судалгааны ажил хийгдэн, гамшгийн удирдлагыг хэрэгжүүлж буй албан тушаалтан болон иргэдэд зориулсан гарын авлага сэлтийг олон тоогоор гаргаж, гамшигт эмэгтэйчүүд хүүхдүүд хэрхэн өртөв гэдгийг ихээхэн нарийвчлалтайгаар гаргасан байдаг. 2004-2005 онд болсон цунамиин гамшигт ихээр нэрвэгдсэн Энэтхэг, Тайланд, Малайз, Шри Ланка, Индонез зэрэг улсуудад цунамид өртөгдсөн эмэгтэйчүүд, хүүхдүүдийн талаарх нарийвчилсан судалгааг явуулж, гамшгийн менежментэд цаашид анхаарах сургамж бүхий зөвлөмжүүдийг олон улсын, Засгийн газрын, орон нутгийн түвшинд гаргасаар байна.

Жендэрийн асуудал хүний эрхийн асуудал болох нь

Жендэрийн асуудал зөвхөн эмэгтэйчүүдийн тухай асуудал биш юм. Аль ч орны хувьд эмэгтэйчүүдийн эрх олон салбарт зөрчигдөж байдгаас эмэгтэйчүүдийн асуудал илүүтэйгээр яригддаг тал бий. Хөгжиж буй болон буурай хөгжилтэй орнуудад эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд гамшгийн үед болон гамшгийн дараа хамгийн ихээр хохирч, эрх нь зөрчигддөг хэдий ч гамшгийн менежментэд жендэрийн асуудлыг хүчтэй тусгаж, олон тооны судалгааны ажил хийгдэн, гамшгийн удирдлагыг хэрэгжүүлж буй албан тушаалтан болон иргэдэд зориулсан гарын авлага сэлтийг олон тоогоор гаргаж, гамшигт эмэгтэйчүүд хүүхдүүд хэрхэн өртөв гэдгийг ихээхэн нарийвчлалтайгаар гаргасан байдаг. 2004-2005 онд болсон цунамиин гамшигт ихээр нэрвэгдсэн Энэтхэг, Тайланд, Малайз, Шри Ланка, Индонез зэрэг улсуудад цунамид өртөгдсөн эмэгтэйчүүд, хүүхдүүдийн талаарх нарийвчилсан судалгааг явуулж, гамшгийн менежментэд цаашид анхаарах сургамж бүхий зөвлөмжүүдийг олон улсын, Засгийн газрын, орон нутгийн түвшинд гаргасаар байна.

Гамшгийн менежмент дэхь жендэрийн асуудалд өндөр настан, хүүхдүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, дүрвэгсэд, өөр газар оронд шилжин суурьшигсдын асуудлыг ч хамруулан үздэг. Эдгээр хүмүүсийн нийгмийн баялагаас хүртэх боломж, нийгмийн үйлчилгээ авах эрх, хөгжих эрх зэрэг нь байнга зөрчигдөж байдгаас гамшгийн үед болон гамшгийн дараа илүүтэйгээр хохирох магадлалтай, эмзэг байдаг. Иймд гамшгийн менежментийн бүхий л шатанд жендерийн асуудлыг, өөрөөр хэлбэл хүүхэд, эмэгтэйчүүдийн наад захын эрхийг хангахын тулд дараах үйл ажиллагаанд анхаарлаа хандуулахыг зөвлөдөг байна.³⁸

38 “Жендэрийн мэдрэмжтэй гамшгийн менежмент”: Гамшгийн үед эмэгтэйчүүдийн эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах, онцгой хэрэгцээ шаардлагыг хангахын тулд авах арга хэмжээнүүд гарын авлага. Ази, Номхон далайн эмэгтэйчүүдийн хууль, хөгжлийн форум, APWLD, 2006

Гамшгийн үеийн анхан шатны тусламжийг үзүүлэх үед:

- Эхчүүд, хүүхдүүдийг хангалттай хоол хүнсээр хангахад анхаарах
- Хоол хүнсийг тэгш хүртээмжтэй, ил тодоор тараахаад анхаарах
- Цэвэр агаарын хүртээмжтэй байдлыг хангах
- Эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авах боломжийг хангах, сарын тэмдэг зэрэг тэдний онцгой хэрэгцээ, шаардлагыг харгалзан үзэх
- Хүртээмжтэй орон байраар хангах
- Бие засах болон угаалгын газруудыг хангалттай олноор байршуулах
- Эмэгтэйчүүд, хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах
- Тэднийг хүчирхийлэл, доромжлолоос хамгаалах

Гамшгийн дараах дунд хугацааны сэргээн босгох үйл ажиллагааны шатанд:

- Түр зуурын орон сууц, хоргодох байр, лагерийн зохион байгуулалт, хуваарилалтанд эмэгтэйчүүдийг оролцуулах
- Гамшгийн дараах нөхөн төлбөр болон сэргээн босгох арга хэмжээнд эмэгтэйчүүдийг тэгш оролцуулах боломжийг хангах
- Эрэгтэй болон эмэгтэй өрхийн тэргүүнүүдийг адил хэмжээнд авч үзэх
- Гамшгийн дараах сэргээн босгох, тусламж үзүүлэх арга хэмжээний тухай мэдээллийг тэгш хэмжээнд хүргэх
- Хүүхдүүдийг боловсрол эзэмших, сургууль явах боломжоор хангах

Гамшгийн дараах урт хугацааны сэргээн босгох үйл ажиллагааны явцад:

- Гамшгийн дараах тусламж үйлчилгээ, сэргээн босгох үйл явцад шийдвэр гаргах ажиллагаанд эмэгтэйчүүдийн оролцоог хангах
- Барилга, байгууламжийг сэргээн босгох, засварлахдаа эмэгтэйчүүд болон гэр бүлийн хэрэгцээ, шаардлагыг харгалзан үзэх
- Эмэгтэйчүүдийн газар, байшин болон эд хөрөнгө эзэмших эрхийг хангах
- Амьжиргаагаа дээшлүүлэх боломж, бололцоог эмэгтэйчүүдэд тэгш хүртээх
- Эмэгтэйчүүдийн хүний эрхийн талаарх ойлголт, мэдлэгийг сайжруулах
- Эмзэг, гадуурхагдсан бүлгийн хүмүүсийг хамгаалах
- Цагаач иргэдийн эрхийг хамгаалах
- Бэлэвсэн, эмэгтэй өрхийн тэргүүнтэй өрхүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй болон өндөр настай хүмүүст хүрч ажиллах
- Харьяалалгүй хүмүүст тусламж үзүүлэх
- Гамшигт нэрвэгдсэн болон зэвсэгт мөргөлдөөний үед хохирсон хүмүүсийн эрхийг хамгаалах зэрэг ихээхэн өргөн хүрээнд энэхүү асуудлыг авч үздэг байна.

3. ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ЭМЗЭГ БАЙДЛЫГ БУУРУУЛЖ, ЧАДАВХИЖУУЛАХ НЬ¹

Гамшгийн аюулыг бууруулах, бэлэн байдлын хөтөлбөр боловсруулагчид жендерийн асуудлыг дэмжихдээ хойрго бөгөөд энэ талаарх тэдний ойлголт уламжлалт, хязгаарлагдмал хүрээнд байдаг. Эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагаа эрхэлдэг ихэнхи байгууллагууд жендерийн асуудалд зарим нэгэн анхаарал тавьдаг боловч ихэнхдээ системтэй бус байдаг. Эрчүүд, эмэгтэйчүүдийн эмзэг байдал өөр өөр байгааг хүлээн зөвшөөрөх нь нийтлэг боловч үүнийг хэрхэн шийдвэрлэх талаар харьцангуй ойлголт багатай байх нь түгээмэл. Ихэнх оролдлого эмэгтэйчүүдийн эмзэг байдлын хамгийн ил, харагдахуйц шинж тэмдэгт анхаарлаа хандуулдаг боловч далд шалтгааныг олж харж чаддаггүй байна. Жишээлбэл, эрсдэлийг бууруулах хөтөлбөрүүд эмэгтэйчүүдийг сургалт дамжаа болон олон нийтийн сайн дурын үйл ажиллагаанд оролцуулах баталгааг тал дээр ажиллаж байгаа боловч тэднийг олон нийтийн үйл ажиллагаанд удирдах үүрэгтэйгээр илүү олноор оролцуулах арга замыг муу анхаарч байна. Эмэгтэйчүүдийн хямралтай тэмцэх чадвар нь орон нутгийн байгууллагуудын дутуу ашиглагддаг үнэт нөөц юм. Олон ганц бие эмэгтэйчүүд өрх гэрээ авч явж байна. Тэд бусдад анхаарал тавьж сурсан, ихэнхдээ орон нутагт гамшгийн удирдлагын албан бус үүргийг хүлээж байдаг. Үүнд: гамшгийн үеэр ус, хүнсний хангалтыг зохицуулах, гамшгийн улмаас гэмтэж бэртсэн, шархадсан хүмүүсийг асрах зэрэг олон ажил орно. Эмэгтэйчүүд гэртээ эрүүл мэндийн тусламж үзүүлэхдээ туршлагажсан байдаг ба уламжлалт анагаах ухааны талаар мэдлэгтэй байдаг. Гамшгийн бэлэн байдлын олон хөтөлбөрүүд эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн тусламж үзүүлдэг уламжлалт үүрэгт тулгуурлан тэднийг эмнэлгийн анхны тусламж үзүүлэхэд сургаж байна. Гамшгийн менежмент дэхь жендерийн асуудлыг гамшгийн менежерүүдийн анхаарлын төвд аваачихын тулд олон улсын байгууллагууд багагүй чармайлт гаргаж байгаагийн нэг нь НҮБХХ-ийн найман зүйлт хөтөлбөр юм.

Байгалийн гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, хохирлыг нөхөн сэргээхэд эмэгтэйчүүдийн эрх мэдэл, мэдлэгийг дээшлүүлэх, жендерийн тэгш байдлыг хангах талаар НҮБХХ-өөс баримтлах найман зүйлт хөтөлбөр³⁹

1. Гамшгийн үед эмэгтэйчүүдийн аюулгүй байдлыг хангах

Хувь хүмүүс болон институцийн түвшинд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг таслан зогсоох. Хууль дээдлэх ёсыг бэхжүүлэх. Хууль сахиулах байгууллагад жендерийн мэдрэмжийг нэмэгдүүлэх

2. Жендерийн мэдрэмжтэй хууль, эрх зүй

Эмэгтэйчүүдийн эрх зүйн тусалцааны хүртээмжийг нэмэгдүүлэх. Эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг, нийгэм, улс төр, соёлын эрхийг хамгаалах. Шилжилтийн үе дэх эрх зүй, үндсэн хууль, сонгууль, хууль тогтоох, шүүх засаглал, институцийн болоод аюулгүй байдлыг хамгаалах салбарт хийх шинэтгэлд жендерийн асуудлыг тусгах.

3. Эмэгтэйчүүдийн иргэншил, оролцоо, манлайллыг нэмэгдүүлэх

Эмэгтэйчүүдэд арга дадал, өөртөө итгэх итгэлийг бий болгох. Нийгэм, улс төр, эдийн засгийн

³⁹ МОН/08/305 төслийн баримт бичиг

¹ Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах туршлага, түүхэн сургаамж, УБ, 2006

хүрээнд эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг дэмжих. Мөргөлдөөнөөс хамгаалах, байгалийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, нөхөн сэргээх чиглэлээр ажиллах эмэгтэйчүүдийн сүлжээ, байгууллагуудыг хөгжүүлэх.

4. Эмэгтэйчүүдийн төлөө болон тэдний оролцоотой энхийг сахиулах үйл ажиллагаа

Энхийг сахиулах албан болон албан бус үйл ажиллагаанд эмэгтэйчүүдийн оролцоог хангах. Энхийг сахиулах үйл ажиллагаа, хэлэлцээрийг боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд жендерийн асуудлыг авч үзэх.

5. Байгалийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад жендерийн тэгш байдлыг бий болгох

Гамшгийн эрсдэл, түүний үр нөлөө, хэрэгцээг үнэлэхэд жендерийн шинжилгээ хийх. Эмэгтэйчүүдийн онцлог хэрэгцээг хангах, гамшгийг бууруулах, нөхөн сэргээх бодлого, төлөвлөгөө, хөтөлбөрийг боловсруулахад эмэгтэйчүүдийн мэдлэгийг харгалзан үзэх.

6. Сэргээн босголтын үйл ажиллагаанд жендерийн асуудлыг авч үзэх

Гамшгийн дараа үеийн төлөвлөлтийн аргачлал, үйл ажиллагаанд жендерийн шинжилгээг ашиглах. Сэргээн босголтын үед эмэгтэйчүүдийг газар эзэмших, зээл авах зэрэг эдийн засгийн тэгш боломжоор хангаж өгөх. Нийгмийн хамгаалал, тогтвортой амьжиргааг дэмжих. Зам тээвэр, орон сууц, эрүүл мэнд зэрэг гол салбаруудад эмэгтэйчүүдийн хэрэгцээг тэргүүлэх чиглэл болгон тусгах.

7. Эмэгтэйчүүдэд үйлчлэх чиглэлээр төрийн захиргааны өөрчлөлт хийх

Засгийн газрын бүтэц, үйл ажиллагаанд хариуцлагын тогтолцоог дэмжин урамшуулж чадавхийг бий болгох. Төрийн эдгээр байгууллагуудад жендерийн тэгш харилцааг бий болгох чиглэлээр эмэгтэйчүүд, эрчүүдийг татан оролцуулах. Хөрөнгийн эх үүсвэр бий болгох, зээл, тусламжийг зохицуулах, төсөв зохиох, хөрөнгө нөөц хуваарилахад жендерийн мэдрэмжтэй хандах.

8. Нийгмийн өөрчлөлт хийх чадавхийг хөгжүүлэх

Хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, халдлагаас хамгаалах арга барил, хүсэл зоригийг эмэгтэйчүүд, эрчүүдэд бий болгох. Байгалийн болзошгүй аюулд өртөмтгий байдлыг бууруулах, гамшгийн дараахь сэргээн босголтын үйл ажиллагаанд шударга, тэгш байдлыг мөрдлөг болгох, нийгмийн нийтэч уур амьсгалыг бий болгох.

Гамшгийн менежмент дэхь жендерийн асуудал “Хиогогийн үйл ажиллагааны хүрээ баримт бичиг”-т: Жендерийн асуудал гамшгийн эрсдэл болон гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагаанд гол хүчин зүйл болдог. Жендерийн асуудал нийгмийн зохион байгуулалтын үндсэн зарчим байдаг учраас эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн эрсдэл ялгаатай байдаг. Гэр орон, ажлын газар, хөршүүд гээд хүрээлэн буй орчны бүхий л нөхцөл байдалд хүйсээс хувь хүмүүсийн гамшгийг хохирлыг бууруулах, аюулд дасан зохицох, гамшгийн хор уршгийг арилгах чадавхи, нөөц хамаардаг. Тохиолдож байсан гамшгуудаас үзэхэд орлого багатай эмэгтэйчүүд, гэрлэлтийн байдал, биеийн хөгжил, нас, нийгэмд эзлэх байр суурийн хувьд гадуурхагдсан хүмүүсийн байдал нэн хүндрэлтэй байдаг. Иймээс эрсдэлийг бууруулах стратегийг хамгийн эмзэг байдалтай хүмүүст хандуулах, эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн гүйцэтгэх үүргээр үр дүнтэй хэрэгжүүлэх баталгааг хангахын тулд хүйсийн ялгавартай онцлог мэдээллүүдийг тодруулах, ашиглах шаардлагатай.

4. «МОН/08/305 төслийн зорилтот нэгжүүд дэхь гамшгийн эрсдэлийн жендэрийн дүн шинжилгээ» сэдвээр хийгдсэн судалгааны тухай

Судалгааны зорилго, хамарсан хүрээ

МОН/08/305 төслийн захиалгаар тус төслийн зорилтот газрууд дахь гамшгийн эрсдэлийн жендэрийн дүн шинжилгээг хийж, суурь мэдээлэл бий болгох зорилго бүхий судалгааг Зохистой хөгжлийн жендэр төв (ЗХЖТ) төрийн бус байгууллага төслийн 5 зорилтот газрыг сонгон явуулсан юм. Энэхүү судалгааны гол зорилго нь:

1. Төслийн сонгож авсан зорилтот газрууд дахь эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүдийн жендэрийн харилцааны өнөөгийн нөхцөл байдлаас шалтгаалсан гамшгийн эрсдэлийн ялгаатай байдлыг тодруулах;
2. МОН/08/305 төслийг жендэрийн мэдрэмжтэйгээр хэрэгжүүлэхэд тулгарах орчны саад бэрхшээлүүдийг илрүүлэх;
3. Тус төсөлд зориулсан жендэрийн стратегийг хэрэгжүүлэх зөвлөмжийг боловсруулах явдал байсан юм.

Мөн сонгосон нэгжүүдэд хийгдсэн гамшгийн эрсдэлийн жендэрийн дүн шинжилгээ нь гамшгийн эрсдэл дэх жендэрийн хүчин зүйлсийг болон гамшгаас шалтгаалан жендэрийн харилцаанд гарч буй өөрчлөлтүүдийг олж харах замаар төслийн хүрээнд жендэрийн асуудлыг бодлогоор шийдвэрлэх бодлого, арга зүйн дэмжлэг бүрдүүлэхэд чиглэгдсэн юм.

НҮБ-ийн жендэрийн үзэл баримтлал

НҮБ-аас жендэрийн үзэл баримтлалыг үйл хэрэг болгох нь /gender mainstreaming/ "... Хууль тогтоомж, бодлого эсвэл хөтөлбөр гэх мэт урьдаас төлөвлөдөг аливаа үйл ажиллагааны эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүст тусах нөлөөг бүх чиглэлээр бүх түвшинд үнэлэн үзэх үйл явц бөгөөд энэ нь эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүст тэгш ашиг хүртээж, тэгш бус байдлыг лавшруулахгүйн төлөө улс төр, эдийн засаг, нийгмийн хүрээний бүх салбарт бодлого, хөтөлбөрийг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хяналт үнэлгээ хийхдээ эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүст тулгардаг асуудал, туулж өнгөрүүлдэг практикийг заавал анхаарах нэг хүчин зүйл болгон авч үздэг болгох стратеги "40 хэмээн тодорхойлж улмаар НҮБ нь 2007 оноос эхлэн бүх л бодлого, хөтөлбөр, төслүүдээ жендэрийн мэдрэмжтэй болгож байгаа цаг үед хийгдсэнээрээ энэхүү дүн шинжилгээ ихээхэн ач холбогдолтой юм.

Судалгааны үр дүн

Судалгаанд МОН/08/305 төслийн зорилтот газруудаас, хөдөөгийн гурван сум, хотын хоёр хорооны иргэдийн төлөөлөл болсон 297 хүн оролцсон бөгөөд тэдгээрийн 51.1 хувь нь эмэгтэйчүүд, 48.9 хувь нь эрэгтэйчүүд байв. Судалгаанд оролцогсдын 46.8 хувь нь 1999

оны 1-р сарын 1-нээс өнөөг хүртэлх хугацаанд аливаа нэг гамшиг, аюул осолд өртөж байсан байна. Ямар төрлийн гамшиг, аюул осолд өртөж байсныг тодруулахад хотынхны хувьд 46.0 хувь нь объектын түймэрт, 15.3 хувь нь үерт өртөж байсан бол, хөдөөгийнхний хувьд 35.8 хувь нь зуд, 20.6 хувь нь шороон шуурга, 17.5 хувь нь ган, 13.3 хувь нь цасан шуурганд илүүтэй өртөж байжээ.

Гамшиг, аюул осолд өртсөний дараа хүмүүсийн гэр бүлийнх нь хувьд санхүүгийн бэрхшээл хамгийн түгээмэл тохиолдож, өрхүүд орлогогүй болж байгаа боловч эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст тохиолдох бэрхшээл ялгаатай байна. Орон гэргүй болсон нь эмэгтэйчүүдийн хувьд адил бэрхшээл тохиолдсон эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад хоёр дахин хүнд тусч байжээ. Аюул осолд өртсөн хүмүүсийн дийлэнх нь сэтгэл санааны гүн хямралд орж, ихэнх нь хөлдөлт, гэмтэл бэртэл авсан байна. Энэ нь хот, хөдөөгөөрөө ялгаатай байна. Хотынхны хувьд түлэгдэлт, гэмтэл, бэртэл дийлэнх байхад, хөдөөгийнхний хувьд халдварт өвчин, сэтгэл санааны гүн хямрал, хоол хүнсний хомсдолд орох нь илүү байжээ.

Судалгаа явуулсан газруудад орон нутгийн иргэдийн гамшиг, аюул ослыг багасгах, даван туулах чадавхийн хомсдолоос шалтгаалан хор хохирлын хэмжээ, хэлбэр улам бүр нэмэгдэх хандлагатай байгаа нь бүлгийн ярилцлагын үр дүнгээс харагдаж байна. Энэ нь хүн амын янз бүрийн бүлэгт харилцан адилгүй нөлөөлж, ялангуяа эмэгтэй эрэгтэй хүмүүсийн хувьд гамшиг аюул, ослын нөлөөлөх байдал нь нилээд ялгаатай байна. Тухайлбал, богино хугацаанд амь нас, эрүүл мэндийн эрсдэлд янз бүрийн насны эрэгтэйчүүд, түүний дотор залуус илүүтэй өртөж байхад гамшгийн дараах урт хугацааны үр дагавар эмэгтэйчүүдэд илүү хүндээр тусч байна.

Ийнхүү эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст ялгаатай нөлөөлж буй байдал нь тэдний гэр бүлдээ гүйцэтгэж буй үүрэг, ажил үүргийн хуваарьтай шууд холбоотой байгаа бөгөөд эрэгтэйчүүдийн гэр бүлдээ гүйцэтгэж буй үүрэг эмэгтэйчүүдийнтэй харьцуулахад нэр төрлийн хувьд цөөн, нийт үргэлжлэх хугацаа нь эмэгтэйчүүдийнхээс бага байна.

Мөн гамшгийн дараа үүсэх нөхцөл байдлыг авч үзвэл эрэгтэйчүүдийн ажил үүргийн хуваарь болон ачаалалд төдийлөн өөрчлөлт гарахгүй ч сэтгэл санааны дарамтанд ордог нь архидалт болон түүнээс үүдэх гэр бүлийн харилцаан дахь таагүй өөрчлөлт, гэр бүл салалт зэрэг хэлбэрээр илэрч байгаа нь малчин болон суурин хүн амын аль алинд нь нийтлэг ажиглагдаж байна. Ялангуяа хот суурин газрын эмзэг бүлгийн өрхүүдийн дунд эрчүүдийн жендэрийн үнэлэмж ихээхэн буурсан, өрхийнхөө амьдралыг зохицуулах шийдвэр гаргах чадавхи муудсан байдалтай байна. Хөдөөд эрчүүд гэр бүлдээ шийдвэр гаргадаг гэж хариулж байгаа ч ялангуяа боловсролын хоцрогдлоос болоод нүүрлэж буй гамшиг, аюул ослоос сэргийлэх, даван гарахад туслах шийдвэр гаргах чадавхи муу байна.

Аюул осол, гамшгийн дараа өрхийн амьжиргаа хүндрэхэд эмэгтэйчүүдийн гэр бүлдээ гүйцэтгэдэг ажлын ачаалал эрэгтэйчүүдийнхээс илүү нэмэгддэг нь бүлгийн болон ганцаарчилсан ярилцлагын явцад ажиглагдлаа.

Гамшиг, аюул ослын талаарх мэдээлэл нь гамшгаас урьдчилан сэргийлэхэд ихээхэн чухал бөгөөд судалгаанд оролцогсод ч мөн үүнтэй санал нийлж байна. Гамшгийн асуудлаар урьд нь төсөл хэрэгжүүлж байсан, түүнд оролцож байсан хүмүүсийг эс тооцвол бараг ихэнх нь гамшиг, аюул ослын талаарх мэдлэг мэдээлэл хомс, гамшиг тохиолдсон үед юу хийх талаар

мэдлэггүй байна. Тухайлбал, сүүлийн жилүүдэд гарч буй хачиг, говийн үер, зуны сард тохиолдож буй хүйтэн бороо зэрэг гамшгийн “шинэ” хэлбэрүүдийн талаар үнэхээр хомс мэдлэг мэдээлэлтэй, ямар ч бэлтгэлгүй байдал харагдаж байна.

Залуус, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн дунд тохиолдож буй бичиг үсэгт тайлагдаагүй байдал тэдний гамшгаас урьдчилан сэргийлэхэд нь туслах мэдлэг мэдээлэл олж авах боломжийг хязгаарлаж байна. Гамшгийн талаарх мэдлэг ойлгоц хягаарлагдмал, ялангуяа орон нутагт нь төдийлөн тохиолдож байгаагүй боловч ирээдүйд тохиолдохыг үгүйсгэх аргагүй гамшиг, аюулын төрлүүдийн талаарх ойлгоц, бэлтгэл хангалтгүй байна.

Хүүхдүүд аюул осол, гамшгийн хэлбэрүүдийн талаар, орон нутагтаа тохиолддог гамшиг, түүний хор хохирлын талаар мэдлэг ойлгоц сайтай боловч аюул, гамшгаас хэрхэн сэргийлэх, гамшгийн үеэр биеэ хэрхэн авч явах талаар мэдлэг хангалтгүй байна. Тухайлбал аянга цахилгаан, түймэр, үер, газар хөдлөлт тохиолдвол юу хийх, ямар арга хэмжээ авах талаар ярилцахад ойлголт муутай байлаа. Мөн уур амьсгалын өөрчлөлт, ган зудын шалтгаан, үр дагаврын талаар хүүхдүүд төдийгүй суурин газрын эмзэг бүлгийн өрхүүдийн оршин суугчид мэдлэг ойлгоц хомс байгаа нь олон нийтийг хамарсан үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэхэд болон гамшгийн үед аливаа шуурхай арга хэмжээ авахад сөргөөр нөлөөлөх хүчин зүйл болж болзошгүй юм.

Судалгааны дүгнэлт

Сонгосон нэгжид хийсэн жендэрийн шинжилгээний дүнгээс үзэхэд гамшигтай тэмцэх чиглэлээр хэрэгжиж буй үндэсний болон орон нутгийн бодлого төлөвлөлт, зохицуулалтад хүн амын янз бүрийн бүлгүүдэд чиглэсэн үйл ажиллагаа тодорхой тусгагдаагүй, тэднийг татан оролцуулах арга зам, механизм тодорхойгүй байна. Мөн гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад чиглэгдсэн үйл ажиллагааг орон нутагт санхүүжүүлэх эх үүсвэр тодорхойгүй, орон нутгийн хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийг хэрэгжүүлэх зардлын хуваарилалт, зарцуулах горим нь гамшгийн эсрэг үйл ажиллагаанд чиглүүлэх боломж олгохгүй байгаа нь гамшгаас сэргийлэх, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг жендэрийн мэдрэмжтэй болгоход сөрөг нөлөө үзүүлж байна.

Үндэсний болон орон нутгийн түвшний эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөлмөр нийгмийн халамжийн бодлогууд нь нэгдүгээрт хүн амын бүлгүүдийн ялгаатай хэрэгцээг хангалттай анхаарч үзээгүй, хоёрдугаарт гамшгийн эрсдэлийг бууруулах бодлого хөтөлбөртэй уялдаагүй байдал нь ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй болон амьжиргааны доогуур түвшинд амьдарч буй өрхийн болон иргэдийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад хувь нэмэр оруулж чадахгүй байна.

Гамшгийн хор хохирлыг арилган эрсдэлийг бууруулах, уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах тогтвортой залгамж бодлого үйл ажиллагаа орон нутагт дутагдаж байгаа нь хүн амд тулгарч буй болон цаашид тулгарах бэрхшээлийг тооцож, янз бүрийн бүлгийн ялгаатай хэрэгцээ, боломж чадавхийг харгалзсан цогц үйл ажиллагаа явуулах боломжийг хааж байна. Мөн ийм цогц үйл ажиллагааг төлөвлөх үндэс болсон гамшгийн хор хохиролтой холбоотой хүйсээр ангилсан тоон болон чанарын мэдээлэл хангалтгүй байна.

Суурин газрын болон хөдөөгийн эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүд орон нутагт байгаа нөөц боломж болон төслийн үр шимээс тэгш хүртэхгүй байна. Жишээлбэл, орон нутагт нь тулгарч буй гамшиг, аюул ослын талаарх мэдлэг ойлгоцыг авах боломж эмэгтэйчүүдэд хомс байхад эрэгтэйчүүдийн бичиг үсэг тайлагдалт, боловсролын байдал нь мэдлэг ойлгоцоо нэмэгдүүлэх, ахуй амьдралдаа ашиглахад садаа болж байна.

Суурин газрын болон хөдөөгийн эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн гамшиг, аюул ослоос сэргийлэх чадавхи ялгаатай, гамшгийн үр дагавар харилцан адилгүй тусч байна. Хотын сонгосон нэгжүүдэд хийсэн шинжилгээнээс үзэхэд архидалт, ажилгүйдэл, амьдралын орчин өөрчлөгдсөнөөс гарсан бухимдал, гутралд эрчүүд илүүтэй автсан, жендэрийн үнэлэмж нь унасан байгаа нь гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагаанд оролцох идэвхи, чадавхигүй байдалд хүргэж байна. Гамшигт өртсөн хөдөөгийн эрэгтэйчүүд мөн эмэгтэйчүүдээс илүү стрессэд орох нь түгээмэл байгаа бөгөөд энэ нь гэр бүлийн гамшгийн хор хохирлыг даван туулах чадавхийг бууруулж байна. Аюул осол, гамшгийн үеэр ялангуяа залуу эрэгтэйчүүд эрсдэлд илүү өртөж байхад гамшгийн урт хугацааны үр дагавар ялангуяа эмзэг бүлгийн эмэгтэйчүүдэд илүүтэй хүндээр тусч байна.

Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн санхүүгийн нөөц боломж хязгаарлагдмал, олонхи нь банкинд өртэй, бэлэн мөнгөний хадгаламжгүй, гэр бүлийн санхүүгийн төлөвлөлтгүй байдал нь гамшиг тохиолдсон үед хамгийн хүнд бэрхшээл болж байна.

Орон нутгийн иргэдийн бүлгүүдийн болон хувь хүмүүсийн чадавхи, нөөц бололцоо гамшгийн эсрэг үйл ажиллагаанд хангалттай ашиглагдахгүй байна. Орон нутгийн ахмад настан, хүүхдүүд, эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүдийн бүлгүүд болон хувь хүмүүсийн идэвхи санаачлагыг олж илрүүлэх, дэмжих, зохион байгуулалтанд оруулах замаар гамшгийн эсрэг үйл ажиллагааны цар хүрээг тэлэх, иргэдийн бүлгүүдийн ялгаатай хэрэгцээг хангахад үйл ажиллагаагаа чиглүүлэх шаардлагатай байна.

МОН/08/305 төслийн жендэрийн стратеги нь орон нутгийн гамшгийн эмзэг байдлыг бууруулах үйл ажиллагаанд эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүд, охид, хөвгүүд, нийгмийн эмзэг бүлгүүдийн тэгш боломж, оролцоог бий болгоход чиглэгдэх ёстой. Энэхүү санал болгож буй стратеги нь төслийн стратегийн зорилго, зорилт, гарах үр дүн, үйл ажиллагаатай шууд уялдаатай хийгдсэн бөгөөд түүнийг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх арга зүй болох боломжтой.

Жендэрийн стратегийн тэргүүлэх чиглэл:

1. Жендэрийн асуудлаарх нэгдсэн, суурь ойлголтыг бий болгох
2. Бодлого, үйл ажиллагааны үр дүн, үр нөлөөг хэмжих жендэрийн шалгуур үзүүлэлтүүдийг боловсруулах
3. Гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, эрсдлийг бууруулах эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүд, охид, хөвгүүдийн чадавхийг дээшлүүлэх

1. Жендэрийн асуудлаарх нэгдсэн, суурь ойлголтыг бий болгох

Төслийн үйл ажиллагааны хүрээнд жендэрийн тэгш байдлыг үйл хэрэг болгох ажлыг

эхлүүлэхийн өмнө тухайн төслийн болон хамрагч байгууллагын удирдлагаас эхлээд бүх ажилтан төслийн жендэрийн бодлого, стратегийн агуулга, бүтэцтэй танилцах ёстой. Үүнд гамшгийн эсрэг Үндэсний хэрэгжилтийн төлөвлөгөөг удирдах, үйл ажиллагааг зохицуулах Үндэсний платформыг хэрэгжүүлэх удирдамжинд жендэрийн бодлогыг суулгаж өгөх хэрэгтэй.

2. Төслийн үр дүн, үр нөлөөг хэмжих жендэрийн шалгуур үзүүлэлтүүдийг боловсруулах

Төслийн нийт болон орон нутгийн нэгж дэх гүйцэтгэлтийг үнэлэх шалгуур үзүүлэлтүүдэд жендэрийн тэгш байдлын шалгуур үзүүлэлт боловсруулан нэмж оруулах шаардлагатай. Энэ нь хүйсээр ангилсан тоон мэдээлэлтэй болох боломжийг бүрдүүлнэ. Хот суурин газар, хөдөө орон нутгийн янз бүрийн амьдралын хэв маягтай өрхүүд, иргэдэд тэдний ялгаатай хэрэгцээ, боломжид үндэслэсэн арга зүйн дэмжлэг үзүүлэхдээ шалгуурт нь хүйсээр ангилсан тоон мэдээллийг ашигласан байхыг зааж өгөх хэрэгтэй. Түүнчлэн хүйсээр ангилсан тоон мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, ашиглах чадавхи олгох сургалтыг төслийн болон орон нутгийн зохицуулагч нарт хийж, жендэрийн тэгш байдлын шалгуур үзүүлэлтүүдийг боловсруулан туршин хэрэглэх боломжийг бүрдүүлэх шаардлагатай байна.

3. Гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, эрсдлийг бууруулах чадавхи дээшлүүлэх

Орон нутгийн засаг захиргааны нэгжүүдийн удирдлага, төслийн зохицуулагчдын үйл ажиллагаагаа жендэрийн мэдэрэмжтэйгээр төлөвлөн явуулах чадавхийг дээшлүүлэх шаардлагатай. Үүнд төслийн зохицуулагч, хамтрагчдыг жендэрийн тусгайлан сургалтуудад хамруулах, мөн төслийн хүрээнд хийгдэх чадавхи бэхжүүлэх сургалтуудад жендэрийн агуулгыг боловсруулан суулгах, уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэн гарах жендэрийн өөрчлөлтийг тооцсон урт хугацааны хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийг аймаг, сумын түвшинд боловсруулан хэрэглэхэд дэмжлэг үзүүлэ, орон нутаг дахь гамшгийн эсрэг түншлэл, ТББ, олон нийтийн байгууллагууд, түүний дотор эмэгтэйчүүдийн байгууллагын үйл ажиллагааг идэвхжүүлэн гамшгийн эсрэг эмзэг байдлыг бууруулах тогтвортой үйл ажиллагаанд татан оролцуулах, тэдний чадавхийг бэхжүүлэхэд анхаарах хэрэгтэй.

Гамшгийн талаарх мэдээллийг янз бүрийн нас, бүлгийн хүмүүсийн хэрэгцээнд тохируулан, ойлгомжтой энгийн үг хэллэг, зураг дүрслэл ашиглан боловсруулах, гамшиг, аюул ослын янз бүрийн хэлбэрээс сэргийлэх, өөрийгөө болон бусдыг хамгаалах, туслах арга зам, стрессийг даван туулах арга замыг, мөн мал сүргийн бүтэц, цөлжилтийн шалтгаан, үр дагавар гэх зэргийн талаарх мэдээллийг энгийн ойлгомжтой үг хэллэгээр тайлбарлан өгч, хүүхдүүдийн сургалтын хөтөлбөрт оруулахад дэмжлэг үзүүлэх хэрэгцээнд үйл ажиллагаагаа чиглүүлэх шаардлагатай.

Гамшгийн эсрэг орон нутагт хэрэгжиж буй үйл ажиллагааг дэмжих иргэдийн бүлгийг байгуулан ажиллуулах, орон нутгийн иргэдийн чадавхийг бэхжүүлэх шаардлагатай. Ялангуяа хот суурин газар гамшигтай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх эрэгтэйчүүдийн бүлгийг байгуулж өрх толгойлсон эцэг эхчүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй өрхүүд болон бусад

эмзэг өрхүүдийн гамшгаас сэргийлэх чадавхийг бэхжүүлэх. Эмэгтэйчүүдийн бүлгийг хүн амын янз бүрийн бүлгийн төлөөллөөс бүрдүүлэн орон нутагт гамшгийн эсрэг үйл ажиллагаанд олон нийтийг татан оролцуулах, зохион байгуулах, иргэдийн чадавхийг бэхжүүлэх, орон нутгийн гамшгийн эсрэг бодлого төлөвлөлтөнд хувь нэмэр оруулах чиглэлээр ажиллуулах хэрэгцээ байна.

Орон нутгийн иргэдийн чадавхи, боломж санаачлагыг илрүүлэн, хамтын ажиллагааг дэмжиж ахмад настан, идэвхтнүүдийг сургагч багш болгон бэлтгэж, дэмжиж ажиллах боломж байгааг анхаарах хэрэгтэй. Өрхийн санхүүгийн менежментийн сургалтыг гамшгийн эрсдэл өндөртэй өрхүүдэд зохион явуулж банкинд хадгаламжийн данс нээхэд нь туслах ажилд дэмжих бүлгийн гишүүдийг сурган ажиллуулах, гамшиг, аюул ослоос сэргийлэх даван туулах мэдлэг мэдээллийг олгох арга замыг хүн амын янз бүрийн бүлгийн хэрэгцээ сонирхолтой хослуулан оновчтой, сонирхолтой хэлбэрийг сонгон явуулах. Жишээ нь хөдөөгийн бичиг үсэгт тайлагдаагүй эрэгтэйчүүдийг бүлэглэн бичиг үсгийн чадавхи олгох ажилтай хослуулан явуулах, мөн залуучуудад урлаг, спортын арга хэмжээтэй хослуулан мэдлэг мэдээллийг түгээх гэх мэт. Мөн малын хулгай, орчны бохирдол зэрэг орон нутгийн оршин суугчдын хувьд тулгамдсан асуудлуудаар иргэдийн бүлэг байгуулан ажиллуулахдаа гамшгаас сэргийлэх чиглэлээр үйл ажиллагаа зохион байгуулах мэдлэг чадавхийг нь дээшлүүлэн төслийн үйл ажиллагааг дэмжих бүлэг бэлтгэх боломжтой байна.

Эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдийн ялгаатай боломж, хэрэгцээг харгалзан ялангуяа хот суурин газарт гамшгаас сэргийлэх үйл ажиллагааг дэмжих эрэгтэйчүүдийн бүлэг байгуулан өрх толгойлсон эмэгтэйчүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй болон нэн ядуу иргэдийн өрхөд туслахад үйл ажиллагааг нь голлон чиглүүлэх нь тэдний идэвх оролцоог нэмэгдүүлж жендэрийн үнэлэмжийг дээшлүүлэх арга зам болно. Мөн орон нутгийн чадавхи, идэвх санаачлагатай янз бүрийн нас, ажил мэргэжлийн эмэгтэйчүүдийн бүлгийг байгуулж орон нутгийн иргэдийн дунд гамшгаас сэргийлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулахад үйл ажиллагааг нь чиглүүлж шаардлагатай дэмжлэгийг үзүүлэх шаардлага харагдаж байна. Ялангуяа эмэгтэйчүүдийн бүлгээр дамжуулан эмэгтэйчүүдэд өрх гэрийнхээ болон орон нутгийнхаа гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад нь хэрэгцээтэй мэдээлэл, сургалтыг өгүүлэх нь оновчтой арга зам болно.

4-р хэсгийн дүгнэлт

Монгол Улсын хувьд гамшгийн үед болон гамшгийн дараа хүний үндсэн суурь эрхүүдийг хэрхэн хангах, хамгаалах вэ гэдэг асуудлыг бүхий л шатандаа дорвитой ярьж байгаагүй гэхэд болно. Эрх зүйн тодорхой зохицуулалт ч алга байна. Аливаа гамшгийн дараах дүн шинжилгээ нь хорогдсон болон алга болсон мал, нас барсан, гэмтэж бэртсэн хүний тоо, шатсан ой, бэлчээр, гамшгийн үеэр зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээнд анхаарлаа хандуулдгаас бус тухайн нөхцөл байдалд хүний эрхийг хангах, хамгаалах боломж хэр байв, гамшгийн дараах сэргээн босгох үйл ажиллагаанд хүний эрхийн ямар доголдол гарав, эмнэлэгийн анхны тусламж, нийгмийн суурь үйлчилгээ авах эрх хангагдаж чадсан уу гэх зэрэг хүний эрхийн наад захын стандарт шаардлагуудад тавих анхаарал сул байсаар байгаа билээ.

Төрийн бүх шатны албан тушаалтнууд, орон нутгийн иргэд, олон нийтийн жендэрийн талаарх ойлголт хуучирсан, уламжлалт шинжтэй, тодорхой бус байгаагаас “жендэр” зөвхөн эмэгтэйчүүдийнхээ дунд хүчтэй яригддаг асуудал хэвээр байна. Гамшгийн менежмент дэхь жендэрийн асуудлыг нийгмийн бүрэн эрх гишүүн болох эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс, өндөр настнууд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, охид, хөвгүүдийн хоорондоо ялгаатай хэрэгцээ шаардлага, боломж, нөхцөлд тулгуурлан, уян хатан байдлаар авч үзэхийг бүхий л түвшин дэхь гамшгийн менежерүүдэд зөвлөмж болгож байна.

Гамшгаас хамгаалах болон байгаль хамгаалах чиглэлийн урт, богино хугацааны бодлогын баримт бичгүүдэд ч орон нутгийн иргэдийн санаа бодолд тулгуурласан, нийгмийн бүлгийнхний ялгаатай хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн тодорхой үйл ажиллагаа төлөвлөгдөхгүй, хэрэгжиж буй хөтөлбөрүүдийн ажлын уялдаа сул байгааг анхаарах шаардлагатай юм. Монголтой адил хөгжиж буй, мөн буурай хөгжилтэй орнуудад ч гамшгийн менежмент дэхь хүний эрхийн асуудалд ихээхэн анхаарлаа хандуулах болсон, “хүний эрхэд суурилсан гамшгийн менежмент” гэсэн ойлголт, нэр томъёо хүртэл хэрэглэгдэх болсныг бид анхааралдаа авч үйл ажиллагаандаа тусган хэрэгжүүлэх нь зүйтэй бизээ.

НУТГИЙН ИРГЭДЭД ТҮШИГЛЭСЭН ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХЭД ОРОЛЦОГЧ ТАЛУУДАД ӨГӨХ ЗӨВЛӨМЖ

Монгол орон байгаль, цаг уурын хувьд эрс тэс, газар зүйн байршлийн хувьд гамшиг, аюулд хамгийн ихээр өртөгддөг Ази тивд оршдог. Малчид нь жилийн дөрвөн улиралд малаа маллаж, ус, бэлчээрээ даган нүүдэллэн амьдарсаар байна. 1940-д оноос эхэлсэн нэгдэлжих хөдөлгөөний дүнд олон тооны хөдөө аж ахуйн нэгдэл байгуулагдан 1990-д он хүртэл ажиллаж ирсэн. Эдгээр аж ахуй, нэгдлүүд задарч, малыг хувьчилснаар малчид өөрийн өмчтэй болж, мал сүргийн тоо өсч, улс орны эдийн засагт ихээхэн ач холбогдолтой болсон хэдий ч малчид, тариаланчид хөдөлмөрөө хорших, өвөлжилтийн бэлтгэлээ хангах, ган, зуд, салхи шуурга зэрэг байгалийн гамшигтай хамтран тэмцэх, малын халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх ажил зогсонги байдалд орж, хөдөлмөрийн бүтээмж ч ихээхэн буурсан билээ.

Дэлхий нийтээр, ялангуяа байгалийн хүчин зүйлээс үүдэлтэй гамшигт ихээхэн өртөмтгий байдаг зүүн Азийн орнууд Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн менежментийг 1990-д оноос хойш туршиж, амжилттай хэрэгжүүлэх болсон бөгөөд Бангладеш, Камбож, Энэтхэг, Индонези, Непал зэрэг орнууд энэ чиглэлээр туршлагаа хуваалцахуйц хэмжээнд хүрч чадсан байна.

Монгол Улсын хувьд ч чамлахааргүй туршлага хуримтлуулаад байна. Манай орны хувьд байгалийн нөөцийг хамгаалах чиглэлээр иргэдийн нөхөрлөл байгуулан ажиллаж, амжилтанд хүрч буй олон туршлага нэлээд бий бөгөөд гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, бэлэн байдлыг хангах зорилгоор МОН/08/305 төслийн II, III шатанд орон нутагт хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны үр дүнд 60 гаруй малчдын бүлэг сайн дурын үндсэн дээр байгуулагдан амжилттай ажиллаж байгаа юм.

Бид төслийн үйл ажиллагааны үр дүнд хүрсэн амжилтаа бататгах, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр хөдөлмөрөө хорших замаар малчдын хамтлаг, өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлэг байгуулах хөдөлгөөнийг орон даяар өрнүүлэх зорилгоор аймаг, нийслэлийн төрийн байгууллагын болон Онцгой байдлын газар, хэлтсийн удирдлага, холбогдох хүмүүст болон орон нутгийн иргэд, малчдад дараахь зөвлөмжийг хүргүүлж байна.

НЭГ. Аймаг, нийслэл, сумд, хороодын төрийн захиргааны байгууллагын удирдлагуудад:

- 1.1 “Хиогогийн үйл ажиллагааны хүрээ” баримт бичигт тусгагдсаны дагуу “Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах ажлыг эн тэргүүнд тавих” санаачилгыг ажил хэрэг болгож, гамшиг болохоос өмнөх шатанд гамшигт хүргэж буй эмзэг байдлуудыг бууруулахын чиглэлд орон нутгийн гамшгаас хамгаалах төлөвлөлтийг хийх, шаардлагатай хөрөнгийг төвлөрүүлэх;
- 1.2 Аймаг, сум, хороон дахь гамшгийн бэлэн байдлыг хангах, урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулах, манлайлан

удирдах үүрэг бүхий “Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах түншлэл хамтын ажиллагааны (орон тооны бус) зөвлөл”-ийг сум, хороо, аймгийн түвшинд бий болгох, зөвлөлийн дэргэд эрсдэлийг бууруулах сан байгуулж ажиллах;

- 1.3 Орон нутгийн иргэд, малчдын сайн дурын үүсгэл санаачилга дээр тулгуурлан байгуулагдсан албан бус нэгж болох малчдын бүлэг, өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлгийн үйл ажиллагааг бүх талаар дэмжих, Засаг даргын мөрийн хөтөлбөр, Байгаль хамгаалах болон Гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөө зэрэг орон нутгийн хөгжлийн бодлого хөтөлбөрүүдэд тодорхой ажлыг тусган оруулж, бүлгийн зохион байгуулалтанд орсон иргэдийн хүний нөөцийг гамшгийн эрсдэлийн бууруулах, байгалийн нөөцийг хамгаалах чиглэлд ашиглах;
- 1.4 Амжилттай ажиллаж буй бүлэг, нөхөрлөлүүдийн үйл ажиллагааг орон нутгийн иргэд, бусад сумд, аймгуудад сурталчлан таниулах, цаашид албан ёсны хуулийн этгээд, аж ахуйн нэгж болон хөгжихөд нь дэмжлэг үзүүлэх;
- 1.5 Гамшгийн менежментийн бүх шатны төлөвлөлтөнд жендэрийн мэдрэмжтэй хандах, гамшгийн үед болон гамшгийн дараах арга хэмжээ, тусламж үйлчилгээнд эмэгтэйчүүд, өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийг тэгш хамруулах, хүүхэд, эмэгтэйчүүд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ялгаатай, онцлог хэрэгцээ, шаардлагыг харгалзан үзэх;
- 1.6 Орон нутагт малчид, иргэдийн амьжиргааг дэмжих болон орон нутгийн хөгжлийг дэмжих чиглэлээр хэрэгжиж буй олон улсын хандивлагч байгууллагуудын олон талт төсөл, хөтөлбөрүүдийн үйл ажиллагааг зохистойгоор уялдуулж ажиллахад анхаарлаа хандуулах;

ХОЁР. Аймаг, нийслэлийн Онцгой байдлын газар, хэлтсийн удирдлагуудад:

- 2.2 Аймаг, дүүргийн Онцгой байдлын газар, хэлтсийн зүгээс малчдын бүлэг, нөхөрлөл болон иргэдийн өөртөө/нөхөртөө туслах бүлгүүдийн үйл ажиллагааг дэмжих, гамшгаас хамгаалах, бэлэн байдлыг хангах, урьдчилан сэргийлэх, гамшгаас хамгаалах нөөц бүрдүүлэх чиглэлээр мэргэжлийн удирдлага, зөвлөмжөөр хангах, мэргэжлийн сургалт, дадлагажуулах ажлыг зохион байгуулахад байнга туслалцаа үзүүлж ажиллах;
- 2.2 Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн хүрээнд сум, дүүрэг, хороо, багийн Засаг даргын бүрэн эрх, чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд болон Аймаг, сум, дүүргийн онцгой комисс, гамшгаас хамгаалах штаб, мэргэжлийн албад, шуурхай командын бие бүрэлдэхүүнийг мэргэжлийн удирдлагаар хангаж ажиллах;
- 2.3 Аймаг, нийслэлийн онцгой байдлын газар, хэлтэст аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Гамшгийн эрсдэлийн бууруулах түншлэл хамтын ажиллагаа, нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн эрсдэлийн менежмент, малчдын бүлэг, нөхөрлөлийн сургалт бэлтгэл, бэлэн байдал хариуцсан ажилтан томилон ажиллуулах,

сумын Засаг даргын тамгын газарт гамшгаас хамгаалах, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах асуудал хариуцсан орон тооны түшмэл бий болгох асуудлыг судалж шийдвэрлэх;

- 2.4 Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн онцгой комисс, гамшгаас хамгаалах штаб, сумын шуурхай командаас Гамшгийн эрсдлийн бууруулах түншлэл хамтын ажиллагааны зөвлөл, малчдын бүлэг, нөхөрлөлтэй хамтарч ажиллах харилцан ажиллагааны төлөвлөгөө болон гамшгаас хамгаалах бэлэн байдлын төлөвлөгөө, аюул тулгарсан үеийн холбоо, зарлан мэдээлэх журмыг малчдын бүлэг, нөхөрлөлийн төвшинд боловсруулахад арга зүйн зөвлөмжөөр хангаж ажиллах;
- 2.5 Сум, хорооны түвшинд малчдын бүлэг, өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлэг нөхөрлөл байгуулах иргэдийн үүсгэл санаачлагыг дэмжиж, тэдгээрийг онцгой байдлын газар, хэлтэст бүртгэх, байнгын ажлын уялдаа холбоо тогтоох, тэдгээрт цэргийн 1,2 дугаар үүрэгтэн, дүйцүүлэх албаны болон цэргийн насны залуучуудыг сайн дурын үндсэн дээр хамруулах арга хэмжээг зохион байгуулах;
- 2.6 Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн гамшгаас хамгаалах иж бүрэн сургууль, команд штабын сургууль, штабын дадлага, шуурхай командын дадлага сургуулилтанд малчдын бүлэг, өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлэг, нөхөрлөлийн татан оролцуулж байх, иргэдэд гамшгаас хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх, аюулын тухай сэрэмжлүүлэх, анхааруулах мэдээ, мэдээлэл, санаж зөвлөмжийн агуулгыг тайлбарлан таниулах арга хэмжээг зохион байгуулах;
- 2.7 Аймаг, нийслэл, дүүргийн онцгой байдлын газар, хэлтсийн жилийн ажлын төлөвлөгөө, төсөвт Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах түншлэл хамтын ажиллагааны зөвлөл, малчдын бүлэг, өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлэг нөхөрлөлийг чадавхижуулах, сургалт, сурталчилгааны ажлыг зохион байгуулах зардлыг тусгаж байх;
- 2.8 Аймаг, нийслэл, дүүргийн Онцгой байдлыг газар, хэлтэст малчдын бүлэг, өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлэг нөхөрлөлд сургалт, сурталчилгаа хийх мэдээллийн төв болон баг байгуулж ажиллуулах, Гамшгийн эрсдлийг бууруулах түншлэл хамтын ажиллагааны зөвлөл, малчдын бүлэг нөхөрлөлтэй ажиллах мэргэжилтнүүдэд арга зүйн сургалтын гарын авлага, үзүүлэн тараах материал боловсруулж тараах;

ГУРАВ. Орон нутгийн иргэд, малчид, НИТГЭМ-ийг хэрэгжүүлэгч нэгж байгууллагуудад:

- 3.1 Орон нутгийн иргэдийн бүлгүүд гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, бэлэн байдлаа хангах, эрсдэлийг даван туулах нөөц бүрдүүлэх болон орлого төрөлжүүлэх олон талт ажлыг санаачилан хэрэгжүүлж буй тэргүүн туршлагаа өөрийн орон нутаг болон бусад аймаг, сумдад нэвтрүүлэх;
- 3.2 Байгаль, цаг уурын нөхцөл байдлаас шууд хараат нөхцөлд ажиллаж, амьдарч байдгийн хувьд дэлхий нийтийн уур амьсгалын өөрчлөлт, дулаарлын өнөөгийн байдлыг танин мэдэж, тэрхүү өөрчлөлтөнд дасан зохицсон эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх, орлогоо төрөлжүүлэх төрөл бүрийг ажлуудыг санаачлан хийх;
- 3.3 Мал аж ахуйтай холбогдон гардаг хүн, малын халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг тогтмол зохион байгуулж, вакцинжуулалтанд мал сүргээ бүрэн хамруулж хэвших;
- 3.4 Байгаль, цаг агаарын элдэв үзэгдлийг танин мэдэж, өөрсдийгөө болон мал сүргээ гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлж, хамгаалж ирсэн ардын уламжлалт арга ухааныг залуу малчдад уламжлуулах, амьдрал ахуйдаа хэрэглэх дадлыг олгох;
- 3.5 Малчдын бүлэг, өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлэг байгуулахдаа бүлгийн үйл ажиллагаанд эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн хүйсийн тэгш оролцоог хангах, бүлгийн гишүүнчлэлийн тодорхой хувийг өрх толгойлсон эмэгтэйчүүд, амьжиргааны түвшин доогуур иргэдээр бүрдүүлэх замаар сум, орон нутгийн ядуурлыг бууруулах үйл хэрэгт хувь нэмрээ оруулах;
- 3.6 Өрхийн амьжиргааг дэмжих, байгалийн нөөцийг хамгаалах асуудал нь гамшигт өртөх эрсдэлийг төдий чинээ бууруулдаг гэдгийг санаж, орон нутгийн нийт иргэд, малчид үйл ажиллагаандаа эдгээрийг цогц байдлаар авч үзэх нь зүйтэй юм.

ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ТӨВ НЭГЖ

2009 он

Хавсралт 1.

ЗАГВАР

ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХ ЧИГЛЭЛЭЭР АЖИЛЛАХ ОРОН НУТГИЙН БҮЛГИЙН ДОТООД ЖУРАМ

НЭГ. НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

1. Бүлгийн нэр
 - 1.1
 - 1.2 Тухайн орон нутгийн /аймаг, сум, хороо/ хэмжээнд гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр байгуулагдан ажиллах малчдын/өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлэг нь өөрийн оноосон нэртэй байна.
 - 1.3 Бүлгийг аль нэг гишүүний нэрээр нэрлэж үл болно. (Бүлгийн нэр нь сум/хорооны хэмжээнд ажиллаж буй бусад хуулийн этгээд, бүлэг, нөхөрлөлийн нэртэй давхардуулахгүй байвал зохино.)

2. Байршил
 - 2.1 Бүлэг нь аймаг/хотын сум/дүүргийн баг/хороонд байрлана.
 - 2.2 Бүлгийн шуудангийн хаяг.....

3. Бүлгийг үүсгэн байгуулах болон үүсгэн байгуулагдсанд тооцох
 - 3.1 Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр ажиллах малчдын/өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлэг нь орон нутгийн иргэдийн сайн дурын үүсгэл санаачилгад тулгуурлан, нээлттэй гишүүнчлэлтэйгээр байгуулагдана. (Цаашид энэ дүрэмд “бүлэг” гэнэ.)
 - 3.2 Бүлгийг анх үүсгэн байгуулахад дүрмийн хавсралт болгож гишүүдийн дэлгэрэнгүй бүртгэлийг хийнэ.
 - 3.3 Бүлгийн бүх гишүүдийн хурлыг хийж, бүлгийн ажиллах дүрмийг батлан, сум/хорооны Иргэдийн төлөөлөгчдийн хуралд танилцуулан, бүлгийг үүсгэн байгуулагдсанд тооцсон тогтоол гаргуулна.
 - 3.4 Сум/хорооны Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын тогтоол гарсан өдрийг бүлгийг үүсгэн байгуулагдсан өдөр гэж үзнэ.

4. Бүлгийн зорилго чиглэл, зарчим, эрхэм зорилго
 - 4.1 (Тухайн орон нутгийн иргэд) Хөдөлмөр, хөрөнгөө хорших замаар өөрийн орон нутагт түгээмэл тохиолддог байгалийн аюулт үзэгдэл, гамшигтай тэмцэх, өрхийн орлогоо нэмэгдүүлэх, байгалийн нөөцийг хамгаалах чиглэлд хамтран ажилласнаар өөрийн орон нутгийн хөгжилд тодорхой хувь нэмрээ оруулах нь бүлгийн үйл ажиллагааны үндсэн зорилго мөн.

- 4.2 Бүлэг үйл ажиллагаандаа Монгол Улсын Үндсэн хууль, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль болон Гамшгаас хамгаалах тухай хуулиудын холбогдох заалтуудыг мөрдлөг болгон ажиллана.
- 4.3 Бүлгийн үйл ажиллагаанд шударга байдлыг эрхэмлэх, өрсөлдөөнийг дэмжих, жендэрийн тэгш байдлыг хангах явдлыг зарчим болгоно.

5. Бүлгийн үйл ажиллагаа явуулах хугацаа

- 5.1 Бүлэг хугацаагүй үйл ажиллагаа явуулна.

(Эсвэл бүлгийн үйл ажиллагаа явуулах хугацаа жил байна. Бүлэг хугацаатай үйл ажиллагаа явуулах бол хугацааг бүх гишүүдийн хурлаар тогтоож болно.)

ХОЁР. БҮЛГИЙН НИЙТЛЭГ ЭРХ, ҮҮРЭГ, ХАРИУЦЛАГА

6. Бүлгийн үндсэн эрх

- 6.1 Бүлэг нь өөрийн үйл ажиллагааны агуулгыг илэрхийлсэн бэлгэдэл, албан бичгийн хэвлэмэл хуудас, өөрийн нэр бүхий тэмдэгтэй байж болох бөгөөд загварыг бүх гишүүдийн хурлаар хэлэлцүүлж батлана.
- 6.2 Бүлэг нь дүрмэндээ заасан зорилгоо хэрэгжүүлэхийн тулд холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд бие даан буюу бусад байгууллага, хувь хүмүүс болон орон нутгийн удирдлагатай хамтран ажиллана.
- 6.3 Бүлэг нь дүрмийнхээ хүрээнд үйл ажиллагаа хамтран явуулах, харилцан туслалцах зорилгоор нэг буюу хэд хэдэн бүлэгтэй хамтран хоршоо/нөхөрлөлийн хэлбэрээр ажиллаж болно.

7. Бүлгийн үндсэн үүрэг

- 7.1 Бүлэг нь дүрэмдээ заасан зорилгоо хэрэгжүүлж, дүрэмдээ нийцсэн үйл ажиллагаа явуулна.
- 7.2 Бүлэг нь зохион байгуулалт, үйл ажиллагаандаа сайн дурын нээлттэй гишүүнчлэлтэй байх, гишүүдийнхээ ардчилсан удирдлага, хяналтын дор ажиллах, гишүүд бүлгийн дундын санд хувь нийлүүлж, эдийн засгийн хувьд оролцох, бие даасан үйл ажиллагаа явуулах, өөрийн гишүүдийн дунд боловсрол, мэргэжил олгох, мэргэжил дээшлүүлэх, мэдээллээр хангах ажлыг зохион байгуулах, бүлэг хоорондын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, бүлгийн гишүүд, тэдний гэр бүлийн болон оршин байгаа орон нутгийнхаа нийгмийн хөгжилд дэмжлэг үзүүлэх зэрэг зарчмыг удирдлага болгоно.
- 7.3 Бүлгийн үйл ажиллагаанд холбогдох дүрэм, журам, бүлгийн санхүүгийн тайлан тэнцэл, гишүүдийн бүртгэл зэрэг материалыг бүлгийн ажил хариуцсан хүн/ахлагч, нарийн бичиг/ өөр дээрээ байнга бэлэн байлгаж, гишүүдэд саадгүй танилцуулж байна.

ГУРАВ. БҮЛГИЙН ГИШҮҮНЧЛЭЛ

8. Бүлгийн гишүүд

8.1 Бүлгийн гишүүд нь бүлгийн дүрмийн дагуу бүлгийг үүсгэн байгуулагч гишүүдийн жагсаалтанд бүртгэгдсэн хүмүүс болон бүлэгт элсэн орсон хүмүүс байна.

9. Бүлэгт гишүүнээр элсэх

9.1 Бүлэгт нийгмийн гарал үүсэл, яс үндэс, хүйс, арьсны өнгө, нийгмийн байдал, улс төрийн үзэл бодол, шашин шүтлэгийн байдлаас хамаарахгүйгээр дор дурдсан нөхцөлтэйгөөр элсэн орж болно:

9.1.1 Тухайн орон нутагт байнга оршин суудаг;

9.1.2 Бүлгийн зохион байгуулалтанд орж, хөдөлмөр, хөрөнгөө хоршсоны үндсэн дээр өөрийн гэр бүл, найз нөхөд, төрөл төрөгсдөө гамшгийн эрсдэлээс хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх, амьжиргаагаа дэмжих хүсэл сонирхол бүхий;

9.1.3 Энэхүү дүрмийг хүлээн зөвшөөрсөн, бүлгийн гишүүний хувиар үүрэг хүлээж, эрх эдлэх чадамж бүхий;

9.2 Бүлэгт элсэхийг хүссэн этгээд өргөдлөө бүлгийн удирдлагад бичгээр гаргаж шийдвэрлүүлнэ.

10. Бүх гишүүдийн бүртгэл

10.1 Бүх гишүүдийн бүртгэлийг бүлгийн Удирдах зөвлөл хөтлөж, бүлгийн дарга хадгална.

10.2 Бүртгэлд дараах асуудлыг тусгана:

10.2.1 Гишүүн (гишүүн өрх бол өрхийн тэргүүний) овог нэр, регистрийн дугаар, гишүүнээр элссэн огноо, оршин суугаа газрын хаяг, харилцах утасны дугаар,

10.2.2 Бүлгийн дундын санд нийлүүлэх болон нийлүүлсэн хувь хөрөнгө, түүний төрөл, хэмжээ

10.2.3 Бүлгийн гишүүнээр элссэн, гишүүнээс гарсан, хасагдсан тухай хурлын шийдвэр,

10.3 Бүлгийн гишүүн өөрийн бүртгэлтэй танилцах эрхтэй ба шаардлагатай нэмэлт, өөрчлөлтүүдийг тухай бүр хэлж бүртгүүлж байх үүрэгтэй.

10.4 Гишүүн хүсвэл бүлгийн бусад гишүүний талаарх бүртгэл, мэдээлэлтэй танилцаж болох бөгөөд тэрхүү мэдээллийн нууцыг хадгалах үүрэгтэй.

10.5 Мэдээлэл авсан этгээд түүнийг зөвхөн бүлгээс анх авсан шаардлагын дагуу ашиглана.

11. Бүлгийн гишүүний эрх

11.1 Бүлэг болон бүлгийн гишүүний хоорондох харилцаа нь энэхүү дүрмийн

заалтын дагуу зохицуулагдана.

- 11.2 Бүлгийн гишүүн нь энэхүү дүрэмд заасны дагуу дараах эрхтэй:
 - 11.2.1 Бүлгээс зохион байгуулж буй сургалт, семинарт оролцох,
 - 11.2.2 Өөрийн хүсэлтээр гишүүнээс гарах, дахин элсэх,
 - 11.2.3 Бүлгийн үйл ажиллагаанд оролцох, бүлгийн ахлагч, Удирдах зөвлөл, Хяналтын зөвлөлийн гишүүнээр сонгох, сонгогдох,
 - 11.2.4 Бүх гишүүдийн хуралд оролцож асуулт тавих, мэдээлэл авах, санал гаргах, шийдвэр гаргахад оролцох,
 - 11.2.5 Бүлгийн дундын сангийн журмын дагуу бүлгийн хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагаанаас олсон орлогоос тодорхой хэмжээний хувь хүртэх,
 - 11.2.6 Бүх гишүүдийн хурлын хурлын тэмдэглэлтэй танилцах,
 - 11.2.7 Бүлгийн бүх гишүүдийн бүртгэлтэй танилцах,
 - 11.2.8 Бүлгийн жилийн үйл ажиллагааны болон санхүүгийн тайлантай танилцах,
 - 11.2.9 Бүлгийн холбогдох дүрэм, журамд заасан бусад эрх.
- 11.3 Бүлэг болон бүлгийн гишүүн хоёрын хооронд гарсан аливаа маргаантай асуудлын талаар Хяналтын зөвлөлд мэдэгдэнэ. Уг асуудлыг Хяналтын зөвлөл шийдвэрлэж чадахгүй тохиолдолд бүх гишүүдийн хурлаар хэлэлцэж шийдвэрлэнэ.
- 12. Бүлгийн гишүүний үүрэг**
 - 12.1 Бүлгийн гишүүн бүр дараах үүрэгтэй:
 - 12.1.1 бүлгийн ашиг сонирхлыг хамгаалах,
 - 12.1.2 бүлгийг үүсгэн байгуулах, үйл ажиллагаанд нь оролцох,
 - 12.1.3 бүлгийн дүрэм, бүх гишүүдийн болон бүлгийн сар тутмын хурлын шийдвэрийг дагаж мөрдөх,
 - 12.1.4 бүлгийн дундын санд оруулах хөрөнгийг хугацаанд нь бүрэн нийлүүлэх,
 - 12.1.5 бүлгийн болон бусад гишүүдийн өмнө гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх,
 - 12.1.7 өөр бүлэгт гишүүнээр элсэх тохиолдолд цаг тухайд нь мэдэгдэх,
 - 12.1.8 бүлгийн гишүүдийн бүртгэлээс авсан болон бүлгийн үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээллийн нууцыг хадгалах,
 - 12.1.9 дүрэмд заасан бусад үүрэг
- 13. Бүлгийн гишүүнээс гарах**
 - 13.1 Бүлгийн гишүүнээс дараах тохиолдолд гарна:
 - 13.1.1 Гишүүн өөрөө хүсэлт гаргасан,
 - 13.1.2 Гишүүн нь бүлгийн оршин буй газраас өөр нутаг дэвсгэрт шилжсэнээр бүлгийн үйл ажиллагаанд оролцох боломжгүй болсон,
 - 13.2 Бүлгийн гишүүн нас барсан бол түүнийг гишүүнээс гарсанд тооцно.
 - 13.3 Гишүүн бүлгээс гарах тухай хүсэлтээ бүлгийн Удирдах зөвлөлд нэг сараас доошгүй хугацааны өмнө бичгээр гаргана.
- 14. Бүлгийн гишүүнээс хасах**

- 14.1 Бүлгийн гишүүнээс дараах үндэслэлээр бүлгийн бүх гишүүдийн хурлын шийдвэрээр хасна:
 - 14.1.1 Бүлгийн гишүүн бүлгийн дүрэм, гэрээнд заасан үүргээ зөрчсөн,
 - 14.1.2 Энэхүү дүрмийн 15.1.1-д заасан үндэслэлээр бүлгийн гишүүнээс хасах тухай бүх гишүүдийн хурлаар сануулга авсаны дараа уг зөрчлийг давтан гаргасан,
 - 14.1.3 Ёс суртахууны ноцтой зөрчил гаргасан,
 - 14.1.4 Дүрэмд заасан бусад үндэслэлээр,
 - 14.2 Гишүүнээс хасах тухай шийдвэр гарахаас өмнө тухайн гишүүнд гишүүнээс хасах болсон үндэслэл, шалтгааныг бичгээр танилцуулах ба гишүүн үүнтэй холбогдуулан 14 хоногийн хугацаанд тайлбар хийж болно.
 - 14.3 Гишүүнээс хассан тухай шийдвэрт хасах болсон үндэслэл, шалтгааныг заана. Шийдвэрийг гишүүнд бичгээр өгнө.
 - 14.4 Бүлгийн гишүүнээс хассан тухай шийдвэрийг тухай этгээд эс зөвшөөрвөл гомдлоо 14 хоногийн дотор Хяналтын зөвлөлд гаргаж болно.
 - 14.5 Гишүүнийг бүлгээс хасах тухай асуудлыг бүх гишүүдийн хуралд оролцогсдын ердийн олонхийн саналаар шийдвэрлэнэ.
- 15. Бүлгээс гарсан, хасагдсан этгээдтэй тооцоо хийх**
 - 15.1 Гишүүнээс гарсан, хасагдсан этгээдтэй энэхүү дүрэм болон бүлгийн холбогдох бусад дүрэм, журмыг үндэслэн тооцоо хийнэ.
 - 15.2 Гишүүн бүлэгт өөрийн оруулсан бүх хувь хөрөнгийг бүлгийн өөр гишүүнд шилжүүлсэн болон бүлгийн дундын санд хандивласан бол тухайн гишүүнтэй тооцоо хийх шаардлагагүй.
 - 15.3 Бүлгийн гишүүнээс гарсан, хасагдсан этгээдтэй тухайн жилийн эцсийн тайлан тэнцэл гарсны дараа эд хөрөнгийн тооцоо хийнэ.
 - 16. Бүлэгт оруулсан хувь хөрөнгөө бүлэгт хандивлах ба бусдад шилжүүлэх**
 - 16.1 Бүлгийн гишүүн бүлгийн дундын санд өөрийн оруулсан хувь хөрөнгийг бичгээр хийсэн гэрээний дагуу бүлгийн өөр гишүүнд хэдийд ч шилжүүлж болно.

ДӨРӨВ. БҮЛГИЙН УДИРДЛАГА

- 17. Бүлгийн эрх барих байгууллага**
 - 17.1 Бүлэг дараах эрх барих байгууллагатай байна:
 - 17.1.1 Бүх гишүүдийн хурал
 - 17.1.2 Удирдах зөвлөл
 - 17.1.3 Хяналтын зөвлөл
- 18. Бүлгийн эрх барих дээд байгууллага нь бүх гишүүдийн хурал байна.**
- 19. Бүх гишүүдийн хурлыг зарлан хуралдуулах**
 - 19.1 Бүх гишүүдийн хурлыг жилд нэгээс доошгүй удаа хуралдуулна.

- 19.1.2 Бүх гишүүдийн хурлыг бүлгийн Удирдах зөвлөл зарлан хуралдуулна.
- 19.1.3 Бүх гишүүдийн хурлыг бэлтгэн явуулах ажлыг Удирдах зөвлөлийн гишүүд эрхлэн гүйцэтгэнэ.
- 19.1.4 Хэрэв Удирдах зөвлөлийн гишүүд энэхүү дүрмийн 21.2, 21.3-т заасан үүргээ биелүүлэхгүй бол Хяналтын зөвлөл хурлын бэлтгэлийг хангаж, хурлыг зарлан хуралдуулна.

20. Бүх гишүүдийн хурлаар хэлэлцэж, шийдвэрлэх асуудал

- 21.1 Бүх гишүүдийн хурлаар дараах асуудлыг хэлэлцэж шийдвэрлэнэ:
 - 21.1.1 Бүлгийн дотоод журмыг батлах, нэмэлт өөрчлөлт оруулах,
 - 21.1.2 Бүлгийн Удирдах зөвлөл, Хяналтын зөвлөлийн гишүүд, бүлгийн ахлагчийг сонгож, чөлөөлөх, огцруулах, тэдгээрийн үйл ажиллагааны тайланг хэлэлцэж, үнэлэлт дүгнэлт өгөх,
 - 21.1.3 Бүлгийн үйл ажиллагааны чиглэлээ өөрчлөн зохион байгуулах,
 - 21.1.4 Бүлгийг татан буулгах,
 - 21.1.5 Бүлгийн дундын санд гишүүний заавал оруулах хөрөнгийн хувь хэмжээг өөрчлөх,
 - 21.1.6 Бүлгийн жилийн ажлын тайланг сонсож, ирэх жилийн ажлын төлөвлөгөөг хэлэлцэж батлах,
 - 21.1.7 Бүлгийн дундын санг захиран зарцуулах журмыг хэлэлцэж батлах, нэмэлт өөрчлөлт оруулах,
 - 21.1.8 Бүлгийн санхүүгийн тайлан тэнцэл, дундын сангийн хөрөнгийн зарцуулалтын байдалтай танилцаж, дүгнэлт хийх
 - 21.1.9 Гишүүдээс санал болгосон бусад санал
 - 21.1.10 Дүрэмд заасан бусад асуудал

22. Бүх гишүүдийн хурал гишүүдийн дийлэнх олонхи (66.6%) оролцсоноор хүчин төгөлдөр болно.

23. Хурлын шийдвэрийг хуралд оролцсон гишүүдийн ердийн олонхийн саналаар гаргана.

24. Бүх гишүүдийн хурал дахь сонгууль, санал хураалт

- 24.1 Бүх гишүүдийн хурлаар санал хураалт, сонгуулийг нууцаар явуулна. (Эсвэл бүх гишүүдийн хурал дээр санал хураалт, сонгуулийг илээр явуулж болно.)
- 24.2 Санал хураалтын дүнг гаргахдаа зөвхөн өгсөн саналыг тоолох бөгөөд түдгэлзсэн саналыг тооцохгүй.
- 24.3 Санал тэнцсэн тохиолдолд тухайн асуудлаар дахин санал хураалт явуулна.

25. Бүлгийн Удирдах зөвлөл

- 25.1 Бүх гишүүдийн хурлын чөлөөт цагт бүлгийн үйл ажиллагааг Удирдах зөвлөл удирдана.

- 25.2 Удирдах зөвлөл нь бүлгийн ахлагч, гурав буюу түүнээс дээш гишүүнээс бүрдэх ба бүлгийн ахлагч нь Улирдах зөвлөлийн дарга байна.
- 25.3 Удирдах зөвлөлийн дарга болон бусад гишүүдийг бүх гишүүдийн хуралд оролцогч гишүүдийн дийлэнхи олонхийн саналаар нэг жилийн хугацаатай сонгоно. Удирдах зөвлөлийн гишүүд нь тус бүлгийн гишүүн байна.
- 25.4 Удирдах зөвлөл улиралд нэгээс доошгүй удаа хуралдана.
- 25.4 Удирдах зөвлөл нь бүх гишүүдийн хурал хуралдахаас бусад үед бүлгийн үйл ажиллагаатай холбоотой дараах шийдвэрийг бие даан гаргах эрхтэй:
 - 25.4.1 Бүлгийн жилийн, улирлын ажлын төлөвлөгөөнд нэмэлт өөрчлөлт оруулах,
 - 25.4.2 Бүлэгт шинээр гишүүн элсэх, гишүүнээс гарах, хасах шийдвэрийг гаргах,
 - 25.4.3 Бүлгийн дүрэмд заасан бусад асуудал
- 26. Бүлгийн Хяналтын зөвлөл**
 - 26.1 Хяналтын зөвлөлийг бүх гишүүдийн хурлаас нэг жилийн хугацаагаар сонгоно. Хяналтын зөвлөлийн гишүүд нь тус бүлгийн гишүүн байна.
 - 26.2 Хяналтын зөвлөл нь 3-аас доошгүй гишүүнтэй байна.
 - 26.3 Хяналтын зөвлөлийн гишүүд дундаасаа даргаа сонгоно.
 - 26.4 Хяналтын зөвлөл нь 6 сард нэгээс доошгүй удаа хуралдана.
 - 26.5 Хяналтын зөвлөл нь бүлгийн дотоод хяналтыг хэрэгжүүлж, дараах үүргийг гүйцэтгэнэ:
 - 26.5.1 Бүлгийн гишүүдийн үйл ажиллагааг хянан шалгах, үүний тулд шаардлагатай бичиг баримтыг гаргуулан авах, Удирдах зөвлөлийн мэдээлэл, илтгэл сонсох, нягтлан бодох бүртгэл, бусад бичиг баримттай танилцаж шалгах,
 - 26.5.2 Бүлгийн жилийн, улирлын жилийн ажлын тайлан, цаг үеийн байдлын тухай мэдээ, жилийн орлого, зарлагын байдал, хуваарилалт зэрэгт хяналт тавьж, дундын санг нөхөн бүрдүүлэх, нэмэгдүүлэх талаар санал дүгнэлт гаргаж, бүх гишүүдийн хурлаар хэлэлцүүлэх,
 - 26.5.3 шаардлагатай тохиолдолд дундын сангийн журамд заасны дагуу бүлгийн гишүүдэд зээл олгох асуудлыг шийдвэрлэх,
 - 26.5.4 Бүлгийн санхүү, хөрөнгөд тогтмол болон гэнэтийн тооллого хийх,
 - 26.5.5 бүлгийн дүрэмд заасан бусад асуудал
- 27. Бүлгийн ахлагч**
 - 27.1 Бүлгийн ахлагчийг энэхүү дүрэмд заасны дагуу бүх гишүүдийн хурлаар сонгоно.
 - 27.2 Бүлгийн ахлагч нь бүх гишүүдийн хурлын болон Удирдах зөвлөлийн хурлыг удирдаж, шийдвэрт нь гарын үсэг зурна.
 - 27.3 Бүлгийн ахлагч нь тухайн орон нутагт байнга оршин суудаг, бүлгийн гишүүн байна.
 - 27.4 Бүлгийн ахлагч нь Сум/хорооны Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах Түншлэл хамтын ажиллагааны зөвлөлийн гишүүн байна.

- 27.5 Бүлгийн ахлагч бүлгийн тасралтгүй үйл ажиллагааг хангахын тулд дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:
 - 27.5.1 бүлгийн сар тутмын хурлыг зарлан хуралдуулж, ажлын гүйцэтгэл, явц байдалтай танилцах,
 - 27.5.2 бүлгийн жилийн болон улирлын ажлын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх ажлыг гардан зохион байгуулах, бүлгийн гишүүдийг ажил мэргэжил, ур чадварынх нь дагуу хийх ажлыг нь хуваарилан өгч ажиллуулах,
 - 27.5.3 бүлгийн гишүүдийн бүртгэлийг хөтлөх,
 - 27.5.4 өөрийн үйл ажиллагаагаар бүлгийн гишүүдийг удирдан манлайлах,
 - 27.5.5 Хяналтын зөвлөлийн гишүүдийн хүсэлтээр шаардлагатай мэдээллийг цаг тухайд нь гаргаж өгөх,
 - 27.5.6 тухайн орон нутагт ажиллаж буй бусад бүлгийн ахлагч нар, МОН/08/305 төслийн орон нутгийн зохицуулагч, сумын Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах Түншлэл хамтын ажиллагааны зөвлөл, орон нутгийн удирдлага, бусад төсөл хөтөлбөрүүдтэй хамтран ажиллах,
 - 27.5.7 бүлгийн дүрэмд заасан зорилгыг хэрэгжүүлэхийн тулд зорилгодоо нийцсэн бусад үйл ажиллагааг санаачилан зохион байгуулах,
- 27.6 Бүлгийн ахлагч нь бүлгийн гишүүдээс санхүүч, нарийн бичгийг сонгон ажиллуулах бөгөөд шаардлагатай гэж үзвэл бүлгийн зөвлөхийг томилон ажиллуулж болно.
- 27.7 Бүлгийн ахлагч бүлгийн үйл ажиллагаанд баримтлах дараах баримт бичгүүдийг бүрдүүлсэн байна:
 - 27.7.1 бүлгийн бүх гишүүдийн хурлаар баталсан бүлгийн дүрэм
 - 27.7.2 бүлгийн бүх гишүүдийн дэлгэрэнгүй бүртгэл, бүлгийн гишүүн (өрхүүдийн) жил бүрийн нийгэм, эдийн засгийн судалгаа
 - 27.7.3 бүлгийн дундын сангийн дотоод журам
 - 27.7.4 бүлгийн дундын сангийн хөрөнгийн бүртгэл
 - 27.7.5 бүх гишүүдийн болон Удирдах зөвлөл, Хяналтын зөвлөлийн хурлын болон бүлгийн сар тутмын хурлын тэмдэглэл
 - 27.7.6 бүлгийн жилийн болон улирлын ажлын төлөвлөгөө, тайлан
 - 27.7.7 бүлгийн дундын сангийн мөнгөн хөрөнгийг банкинд байршуулсан дансны дугаар, гарын үсгийн баталгаа
 - 27.7.8 бүлгийн үйл ажиллагаанд шаардлагатай бусад баримт бичиг

ТАВ. БҮЛГИЙН ХӨРӨНГӨ, САНХҮҮЖИЛТ

- 28. Бүлгийн хөрөнгө, санхүүжилтийн эх үүсвэр
 - 28.1 Бүлгийн хөрөнгө, үйл ажиллагаанд зарцуулагдах санхүүжилт дараахь эх үүсвэрээс бүрдэнэ:
 - 28.1.1 бүлэг анх байгуулагдахад гишүүдээс нийлүүлсэн хувь хөрөнгө
 - 28.1.2 бүлгээрээ хамтран явуулсан үйл ажиллагаанаас олсон орлого ба түүний тодорхой хэсэг

- 28.1.3 бүлгийн гишүүнд олгосон зээлийн хүүгийн орлого
- 28.1.4 бүлгийн бизнесийн ашгаас дундын санд хуваарилсан хөрөнгө
- 28.1.5 бүлгийн гишүүн болон гишүүн өрхүүдээс дундын санд сайн дураараа өгсөн бэлэг, хандив
- 28.1.6 бүлгийн үйл ажиллагаанд зориулж хувь хүн байгууллагын өгсөн бэлэг, хандив
- 28.2 Бүлэг нь тогтвортой, байнгын үйл ажиллагаа явуулахын тулд дундын санг байгуулах ба дундын санг байгуулах, бүрдүүлэх, захиран зарцуулах журмыг Бүлгийн бүх гишүүдийн хурлаар хэлэлцэж батална.
- 28.3 Дундын сангийн журмын хэрэгжилт болон бүлгийн дундын сангийн бүртгэлд байгаа эд хөрөнгийн зарцуулалтанд Хяналтын зөвлөл хяналт тавина.
- 28.4 Дундын сангийн хөрөнгө нь мөнгөн болон мөнгөн бус хэлбэртэй байж болно. Бүлгийн ахлагч бүлгийн мөнгөн санд нийлүүлсэн мөнгөн хөрөнгийг банкны харилцах данс нээлгэж, байршуулах үүрэгтэй.
- 28.5 Дундын санд нийлүүлсэн мөнгөн бус хөрөнгө нь мал, малын гаралтай түүхий эд, өвс тэжээл, эм тариа, тоног төхөөрөмж, зээл байж болох бөгөөд түүхий эд нь зах зээлд борлогдохуйц чанар сайтай, хөрвөх чадвар бүхий байна.

29. Бүлгийн гишүүний элсэлтийн татвар

- 29.1 Бүлэгт гишүүн (гишүүн өрх) элсүүлэхэд татвар төлөхгүй.
(Эсвэл гишүүний элсэлтийн татвар ... төгрөг байна. Гишүүний элсэлтийн татварыг бүлгийн дундын санд шилжүүлнэ.)

30. Зээл авах, олгох журам

- 30.1 Зээл авах, олгох журмыг дундын сангийн журамд тусгана.
- 31. Бүлгийн хөрөнгө оруулалт
- 31.1 Бүлгийн бүх гишүүдийн хурлын шийдвэрээр тогтоосон хэмжээ, журмын дагуу бүлгийн дундын сангаас дараахь чиглэлээр хөрөнгө оруулалт хийж болно:
 - 31.1.1 өөрийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээг шинэчилэх, өргөтгөх,
 - 31.1.2 бүлгийн жилийн ажлын төлөвлөгөөний хэрэгжилтэнд зориулж дундын сангаас хөрөнгө гаргах,
 - 31.1.3 гамшгийн эрсдэлийг бууруулах болон бусад чиглэлээр төсөл хөтөлбөрүүдээс авсан жижиг төслийн санхүүжүүлтэнд өөрийн бүлгийн оруулах хувь хэмжээ болгож хөрөнгө гаргах,
 - 31.1.4 бүх гишүүдийн хурлаас зөвшөөрсөн бусад зориулалтаар

ЗУРГАА. БҮЛГИЙН ӨӨРЧЛӨН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ, ТАТАН БУУЛГАХ

34. Бүлгийг өөрчлөн зохион байгуулах

34.1 Бүлгийн бүх гишүүдийн хуралд оролцогсдын s-аас доошгүй нь бүлгийн үйл ажиллагааг өөрчлөн зохион байгуулах нь зүйтэй гэж үзсэн тохиолдолд өөрчлөн байгуулж болно.

34.2 Бүлгийн үйл ажиллагааг өөрчлөн зохион байгуулж, хуулийн этгээдийн эрхтэй болсон талаарх мэдээллийг МОН/08/305 төслийн зохицуулагч болон бүлгийг бүртгэх эрх бүхий байгууллагад 7 хоногийн дотор мэдэгдэнэ.

34.3 Бүлгийг татан буулгах

34.3.1 Бүлгийн бүх гишүүдийн хуралд оролцогсдын s-аас доошгүй нь бүлгийн үйл ажиллагааг зогсоож, татан буулгах нь зүйтэй гэж үзсэн тохиолдолд бүлгийн үйл ажиллагааг зогсоож, холбогдох талуудад энэ тухай мэдэгдэнэ.

ДУНДЫН САНГИЙН ХӨРӨНГИЙГ БҮРДҮҮЛЭХ, ЗАХИРАН ЗАРЦУУЛАХ, БҮРТГЭЛ ХӨТЛӨХ, ХЯНАЛТ ТАВИХ, ТАЙЛАГНАХ ЖУРАМ

НЭГ. ДУНДЫН САНГ ЭХЛЭН БҮРДҮҮЛЭХ

1. **Дундын сангийн зорилго**
 - 1.1 аймаг/сум, хороонд байрлах бүлгийн гамшгаас хамгаалах нөөц бүрдүүлэх, бүлгийн үйл ажиллагааны санхүүжилт болгох зорилгоор дундын санг байгуулав.
 - 1.2 бүлгийн дундын сангийн үйл ажиллагаа энэхүү журмаар зохицуулагдана.

2. **Дундын мөнгөн санг бүрдүүлэх**
 - 2.1 Дундын мөнгөн санг анх бий болгоход гишүүн тус бүрээс 100000 мянган төгрөгийг оруулна. Гишүүн бүрийн оруулах хөрөнгийн 50%-ийг бэлэн мөнгөөр, үлдэх 50%-ийг борлуулах мал, чанар сайтай ноолуур, арьс ширээр нийлүүлнэ.
 - 2.2 Мал бүтээгдэхүүнээр нийлүүлсэн хувь оролцоог тухайн үеийн зах зээлийн орон нутгийн ханшаар үнэлж авна.
 - 2.3 Гишүүд дундын санд оруулах хувь оролцоогоо хурлын шийдвэр гарснаас хойш 30 хоногийн дотор дундын санд нийлүүлнэ.
 - 2.4 Гишүүд жил бүрийн 7-р сарын 1-ний дотор 10000 төгрөгийг бэлэн мөнгөний хэлбэрээр дундын санд оруулж, дундын мөнгөн санг арвижуулна.

3. **Дундын мөнгөн санг зарцуулах чиглэл**
 - 3.1 Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанд дундын сангийн хөрөнгийн 20%-иас доош хэсгийг зарцуулна. Ямар зориулалтаар зарцуулахыг удирдах зөвлөлийн хурлаар хэлэлцэн шийдвэрлэнэ.
 - 3.2 Гишүүдэд гачигдал тохиолдох, тусламж шаардлагатай нөхцөлд дотоод журамд заасны дагуу:
 - 3.2.1 Гэр бүлийн гишүүдийн хэн нэг нь нас барсан бол төгрөг
 - 3.2.2 Хүүхэд нь дээд сургуульд суралцах бол эхний жилд төгрөг
 - 3.2.3 Хамт олноороо баяр ёслол тэмдэглэлт үйл явдал тэмдэглэх бол нэг удаад 20000 төгрөг, жилд 2-оос олонгүй гэх мэт

4. Дундын мөнгөн санг хариуцан зарцуулах

- 4.1 Дундын мөнгөн санг бүрдүүлэх, зарцуулах, бүртгэх, тайлагнах асуудлыг бүлгийн ахлагч эсвэл бүх гишүүдийн хурлаас томилогдсон /орлуулсан/ этгээд хариуцна.
- 4.2 Дундын мөнгөн сангийн хөрөнгийн 30%-ийг бүлгийн ахлагч өөрийн гар дээр бэлэн мөнгөний хэлбэрээр байлгаж зарцуулна. 70%-ийг хадгаламжийн дансанд хадгалуулна.
- 4.3 Зарцуулалт бүр дээр удирдах зөвлөлийн гишүүдийн хурлаас шийдвэр гаргаж байна.
- 4.4 Орлого зарлагын бүртгэлийг журмын дагуу хөтлөнө.

5. Тэжээлийн дундын сан

- 5.1 Тэжээлийн дундын санг бүлгийн мал аж ахуйг эрсдэлээс хамгаалах нөөц бий болгох зорилгоор бүрдүүлнэ.
- 5.2 Тэжээлийн дундын санг бүрдүүлэх эх үүсвэр нь:
 - 5.2.1 бүлгийн гишүүн бүрийн намрын хадлан, тэжээл бэлтгэлийн тодорхой хэсэг
 - 5.2.2 цаг агаар хүндэрсэн нөхцөлд гаднаас тэжээл худалдан авах зорилгоор гишүүн бүрээс авах мөнгөн хандив
 - 5.2.3 Засгийн газар, Төрийн бус байгууллага болон олон улсын байгууллагын хандив, тусламжаас олгосон тэжээл
 - 5.2.4 тусламжийн байгууллагаас олгосон тэжээл
 - 5.2.5 бусад эх үүсвэр
- 5.3 Дундын тэжээлийн сан бий болгох зорилгоор гишүүдэд тэжээл бэлтгэж дундын санд нийлүүлэх даалгавар өгнө.
- 5.4 Санд оруулж буй хадлан тэжээл нь сайн чанартай, удаан хадгалалт даах чадвартай байна.

6. Тэжээлийн дундын санг зарцуулах

- 6.1 Дундын санг бүрдүүлэх, зарцуулах, бүртгэх, тайлагнах асуудлыг хариуцах хүнийг бүлгийн хамт олны хурлаар шийдвэрлэнэ.
- 6.2 Гишүүн бүрээс тэжээлийн дундын санд оруулах тэжээл, мөнгөн хөрөнгийг хамт олны хурлаас шийдсэний дагуу хүлээн авч дундын санд хадгална.
- 6.3 Цаг агаар хүндэрч болзошгүй нөхцөлд тэжээлийн мөнгөн сангийн хөрөнгөөр тэжээл худалдаж авах асуудлыг удирдах зөвлөлийн хурлаар шийдвэрлэнэ.
- 6.4 Тэжээлийн дундын сангаас бүлгийн аль нэг гишүүний өвөлжилт, хаваржилтын нөхцөл байдал хүндэрч нэмэгдэл тэжээл шаардлагатай болсон тохиолдолд түүний хүсэлтээр тэжээлийг зээлээр олгоно.
- 6.5 Олон айл өрхөд тэжээл шаардлагатай болж нөөц хүрэлцэхгүй нь тодорхой болсон үед өрхүүдийн хооронд тэжээл хуваарилах асуудлыг бүлгийн ахлагч удирдах зөвлөлтэй тохиролцон шийдвэрлэнэ.
- 6.6 Тэжээл авахын тулд бүлгийн гишүүн эргүүлэн төлөх баталгааны хамт гаргаж

- бүлгийн ахлагчаар зөвшөөрүүлнэ.
- 6.7 Тэжээл хариуцагч бүлгийн ахлагчийн зөвшөөрсөн хэмжээний тэжээлийг хүсэлт гаргагчид олгож, тэжээлийн зарлагын гүйлгээг бүртгэнэ.
- 6.8 Хадлан тэжээлийн санд гишүүдээс оруулсан нэгж тэжээл (өвс, бордоо,...)-ийн үнэлгээг тухайн үеийн орон нутгийн зах зээлийн ханшаар, худалдан авсан тэжээлийг худалдан авсан үнэ дээр тэжээл бэлтгэх, тээвэрлэхтэй холбогдсон зардлыг нэмж тусган үнэлнэ.
- 6.9 Тэжээл авсан гишүүн хамт олны хүчээр бэлтгэсэн тэжээлийг биет тэжээлээр, гаднаас худалдан авсан тэжээлийг мөнгөн хэлбэрээр буцаан төлнө. Ингэхдээ тэжээлийн хэмжээ, үнийг ашигласан сар тутам 5%-иар нэмэгдүүлэн буцааж өгнө.
- 6.10 Тайлангийн хугацаанд ашиглалтгүй үлдсэн, дараа жил шилжүүлэн хэрэглэх боломжгүй тэжээлийг хэрхэх тухай асуудлыг хамт олны хурлаар шийдвэрлэнэ.
- 6.11 Тэжээлийн дундын сангийн бүрдүүлэлт, зарцуулалтыг хамт олны хуралд жилд нэг удаа тайлагнаж байна.
- 7. Эмийн дундын сан**
- 7.1 Эмийн дундын сан нь бүлгийн малчдад мал эмнэлэгийн үйлчилгээг ойртуулахад чиглэнэ.
- 8. Эмийн дундын санг бүрдүүлэх**
- 8.1 Эмийн дундын санг дараах эх үүсвэрээс бүрдүүлнэ:
- 8.1.1 Гишүүн бүрээс авах мөнгөн хандив
- 8.1.2. Засгийн газар, ТББ болон олон улсын байгууллагын хандив тусламжаас олгосон эм тариа
- 9. Эм тарианы дундын санг бүрдүүлэх, зарцуулах, бүртгэх асуудлыг хариуцах хүнийг бүлгийн хамт олны хурлаар шийдвэрлэнэ.**
10. Эмийн дундын санг ТББ-ын гишүүн-мал эмнэлэгийн анхан шатны мэдэгдэхүүнтэй малын бага эмч, малын санитарч мэргэжилтэй хүмүүст хариуцуулна.
- 10.1 Гишүүн бүрээс эм тарианы дундын санд оруулах мөнгөн хөрөнгийг хамт олны хурлаас шийдсэний дагуу цуглуулж, уг мөнгөөр шаардлагатай эм тариа худалдан авч дундын санд хадгална.
- 10.2 Бүлгийн аль нэг гишүүний мал өвчилж, эм тариа шаардлагатай болсон тохиолдолд түүний хүсэлтээр эм тарианы дундын сангаас эм тариаг зээлээр буюу бэлэн мөнгөөр олгоно. Бүлгийн гишүүн бус малчдад эм тариаг зээлээр олгохыг зөвшөөрөхгүй.
- 12.3 Олон айл өрхөд эм тариа шаардлагатай болж нөөц хүрэлцэхгүй нь тодорхой болсон үед өрхүүдийн хооронд эм тариаг нөхцөл байдлыг харгалзан хуваарилах асуудлыг хамт олны хурлаар, хамт олны хурал хийх боломжгүй нөхцөлд удирдах

зөвлөлийн хурлаар шийдвэрлэнэ.

12.4 Эм тариаг хариуцагч эм тариаг хүсэлт гаргагчид олгож, эм тарианы зарлагын гүйлгээг бүртгэнэ.

1) Эмийн дундын санг хариуцагч гишүүн нь эм бэлдмэлийн орлого, зарлагын бүртгэлийг нягт нямбай хөтлөн, орлого зарлагын тайланг сар бүр гарган ТББ-ын захиралд танилцуулж байна.

2) Бүлгийн гишүүдэд худалдан авсан эм тариаг худалдан авсан үнэ дээр эм тариаг худалдан авахтай холбогдсон зардлыг нэмсэн үнээр, бүлгийн гишүүн бус малчдад эм тарианы тухайн үеийн орон нутгийн зах зээлийн ханшаар үнэлж сангаас олгоно.

3) Эмийн дундын сангийн удаан эдэлгээтэй автомат тариур, шилэн тариур, зүү зэрэг хэрэглэлийг гишүүн малчдад олгохдоо бүртгэлд хөтлөн гарын үсэг зуруулан олгон, эвдэх, хаяж үрэгдүүлэх тохиолдолд хариуцан авсан гишүүн малчин хохиролыг өөрийн хөрөнгөөр барагдуулна.

4) Эм тариа авсан гишүүн эм тарианы үнийг зөвхөн мөнгөн хэлбэрээр буцаан төлнө. Эм тарианы үнийг ашигласан сар тутам 5%-иар нэмэгдүүлэн буцааж өгнө.

5) Хэрэглэсэн эмийн төлбөрийн мөнгөөр шаардлагатай эм тариа худалдан авч эмийн дундын санг нөхнө.

6) Тайлангийн хугацаанд ашиглалтгүй үлдсэн, дараа жил шилжүүлэн хэрэглэх боломжгүй эм тариаг хэрхэх тухай асуудлыг бүх гишүүдийн хурлаар шийдвэрлэнэ.

7) Эмийн дундын сан хариуцагч нь эм бэлдмэл, хэрэглэл дутааж үрэгдүүлбэл өөрөө хариуцан төлж ТББ болон санг хохиролгүй болгоно.

Дундын сангийн орлого зарлагын бүртгэл

Дундын сангийн санхүүгийн бүртгэлийг дундын сангийн төрөл бүр дээр тусгай данс нээж гүйлгээ хийгдсэн тухайн үед нь бүртгэнэ. Гүйлгээ бүр дээр албан ёсны баримт материал, шийдвэр дагалдах шаардлагатай. (Гүйлгээг төрөл, ангилал тус бүрээр нь бүртгэнэ) Жишээ нь: Хавсралт №1

Д/Д	Сар/өдөр	Гүйлгээний утга	Гүйлгээний дүн	
			Орлого	Зарлага
1				
2				

Дундын сангийн зарцуулалтыг тайлагнах

Дундын сангийн зарцуулалтыг жилийн эцсийн бүх гишүүдийн хуралд тайлагнаж хэлэлцүүлнэ. Орлого, зарлагын гүйлгээ тус бүрийг тайлагнана. Дундын сангийн зарцуулалтыг тайлагнах хурлаар Дундын сангийн үйл ажиллагааны үнэлгээг давхар хийж цаашид авах арга хэмжээг тодорхойлно.

Дундын сангийн хөрөнгийн бүрдүүлэлт зарцуулалтад хяналтын зөвлөл жилд нэг удаа шалгалт хийж дүнг бүх гишүүдийн хуралд тайлагнана.

Дундын санг өөрчлөн зохион байгуулах

Дундын санг өөрчлөх асуудлыг бүх гишүүдийн хурлаар хэлэлцэн шийдвэрлэж, 4/3-аас доошгүй хувийн саналаар өөрчлөн зохион байгуулна. Дундын санг өөрчлөн зохион байгуулснаас гарах санхүүгийн тооцоо нь шинээр зохион байгуулагдсан дундын сангийн эхлэлтийн тайлан тэнцэл байна.

Хавсралт 3.

_____ АЙМАГ/ДҮҮРГИЙН _____ СУМ/ХОРООНЫ
ЭМЗЭГ БАЙДЛЫГ БУУРУУЛАХ САНГИЙН ЖУРАМ

1 НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

- 1.1 _____ аймаг/дүүргийн _____ сум/хорооны Эмзэг байдлыг бууруулах сан (цаашид “Сан” гэх)-ийн хөрөнгийг бүрдүүлэх, зарцуулах, хяналт тавих, тайлагнахтай холбоотой харилцааг энэхүү журмаар зохицуулна.
- 1.2 Энэхүү сан бол сум/хорооны гамшгийн эмзэг байдлыг бууруулах үйл ажиллагаанд иргэд, байгууллага, аж ахуйн нэгжийн оролцоог нэмэгдүүлэх, санхүүгийн зохих эх үүсвэрийг бүрдүүлэх, гамшгийн эмзэг байдлыг бууруулахад зориулж байгаа хөрөнгийг оновчтой, үр ашигтай зарцуулах зорилго бүхий мөнгөн сан юм.
- 1.3 Сангийн үйл ажиллагаа нь Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомжинд нийцсэн байна.
- 1.4 Сангийн хөрөнгийг байгууллагын дансанд байршуулж, сангаас зарцуулах нэгдүгээр гарын үсгийг сум/хорооны Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах түншлэлийн зөвлөлийн (цаашид “Зөвлөл” гэх) тэргүүн, хоёрдугаар гарын үсгийг Зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга зурна.

2 САНГИЙН ХӨРӨНГИЙН БҮРДҮҮЛЭЛТ

- 2.1 Сангийн хөрөнгийг бүрдүүлж, арвижуулж, үйл ажиллагааны тогтвортой байдлыг хангах үүргийг орон нутгийн Зөвлөл хүлээнэ.
- 2.2 Сангийн хөрөнгө дараах эх үүсвэрээс бүрдэнэ:
 - 2.2.1 Албан тушаалтан, байгууллага, аж ахуйн нэгж, төрийн бус байгууллага, олон улсын байгууллага, төсөл хөтөлбөрүүд, иргэдийн хандив, тусламж;
 - 2.2.2 Зөвлөлийн боловсруулсан жижиг төсөлд олон улсын байгууллага, төсөл, хөтөлбөрүүдээс олгосон санхүүжилт;
 - 2.2.3 “Монгол Улсад гамшгийн аюулыг бууруулах менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох нь” төслөөс малчдын хамтлаг, иргэдийн өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлэгт олгосон буцалтгүй тусламжийн гэрээнд зааж өгсөн тодорхой хувь;
 - 2.2.4 Бусад эх үүсвэр.
- 2.3 Санд хөрөнгө хандивласан байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдийг Зөвлөл урамшуулан дэмжих эрхтэй.
- 2.4 Санд хөрөнгө татан оруулсан Зөвлөлийн гишүүн, иргэн, байгууллагыг, холбогдох

хууль, журамтай зөрчилдөөгүй тохиолдолд, татан оруулсан хөрөнгийн 10 хувиар урамшуулна. Үүнд МОН/08/305 төслийн зүгээс орсон хөрөнгө хамаарахгүй.

3 САНГИЙН ХӨРӨНГИЙН ЗАРЦУУЛАЛТ

- 3.1 Сангийн хөрөнгөнөөс захиран зарцуулах эрхийг сум/хорооны Зөвлөл эдэлнэ. Зөвлөлийн тэргүүн, нарийн бичгийн дарга нар Зөвлөлийн хурлын шийдвэрийг үндэслэж сангаас зарцуулна.
- 3.2 Сангийн хөрөнгийг гамшгийн эмзэг байдлыг бууруулах зорилгод нийцсэн дараах арга хэмжээг санхүүжүүлэхэд зарцуулна:
 - 3.2.1 Зөвлөлийн үйл ажиллагааны зардалд сард 50,000 хүртэлх төгрөгийг Зөвлөлийн тэргүүн, нарийн бичгийн дарга хоёрын хамтарсан шийдвэрээр зарцуулж болно.
 - 3.2.2 Доорх нөхцлүүд бүгд бүрдсэн тохиолдолд сангийн хөрөнгөнөөс зарцуулж болно:
 - 3.2.2.1 Тухай үйл ажиллагаа, төсөл нь Зөвлөлийн дотоод журмын 2 дугаар бүлэг буюу “Зөвлөлийн үйл ажиллагааны хүрээ”-нд хамаарагдах;
 - 3.2.2.2 Тухайн үйл ажиллагаа, төсөл нь Зөвлөлийн оны болоод улирлын төлөвлөгөөнд тусгагдсан;
 - 3.2.2.3 Тухайн үйл ажиллагааг сангийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэх шийдвэр Зөвлөлийн хурлаас гарсан.
 - 3.3 Онцын шаардлагагүй тохиолдолд сангийн хөрөнгийг зарцуулахгүй, арвижуулах бодлого баримтлана.

4 САНГИЙН ГҮЙЦЭТГЭЛИЙГ ТАЙЛАГНАХ, ХЯНАЛТ ТАВИХ

- 4.1 Сангийн орлого, зарлага, сангийн хөрөнгөөр санхүүжигдаж байгаа арга хэмжээ, төслийн явц, үр дүнд хяналт тавих, шаардлагатай тохиолдолд эрх бүхий байгууллагад санал тавьж шийдвэрлүүлэх эрхийг Зөвлөл эдэлнэ.
- 4.2 Сангийн орлого болон зарцуулалтын тайланг Зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга улирал тутамд гаргаж, Зөвлөлийн хурал дээр тайлагнана. Зөвлөлийн гишүүд бусад үед ч сантай холбоотой бүх мэдээллийг авах эрхтэй.
- 4.3 Сангийн орлого, зарлагын жилийн эцсийн тайланг сумын Иргэдийн төлөөлөгчдийн тэргүүлэгчдийн хурал, хорооны Иргэдийн нийтийн хурал дээр мэдээлнэ.

БАТАЛСАН ОГНОО: _____

БАТАЛСАН ЗӨВЛӨЛИЙН ГИШҮҮД:

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

7. _____

8. _____

9. _____

10. _____

Хавсралт 4

_____ АЙМАГ/ДҮҮРГИЙН _____ СУМ/ХОРООНЫ
ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХ ТҮНШЛЭЛИЙН ЗӨВЛӨЛИЙН
ДОТООД ЖУРАМ

5 НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

- 1.1 _____ аймаг/дүүргийн _____ сум/хорооны Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах түншлэлийн зөвлөлийн (цаашид “Зөвлөл” гэх) үйл ажиллагаа, дотоод харилцааг энэхүү журмаар зохицуулна.
- 1.2 Зөвлөл нь цаг хугацааны хувьд тогтвортой оршин байж, байнгын тасралтгүй үйл ажиллагаа явуулах иргэд, байгууллагын үүсгэл санаачилга дээр тулгуурласан сайн дурын бүтэц юм.
- 1.3 Зөвлөлийн эрхэм зорилго нь орон нутгийн удирдлага, иргэд, байгууллага, хувийн хэвшил, иргэний нийгэмтэй хамтран тухайн орон нутаг дахь гамшгийн эрсдэл, эмзэг байдлыг бууруулах замаар учирч болзошгүй хохирлын хэмжээг үлэмж багасгаж, орон нутгийн хөгжил, аюулгүй, амар тайван байдлыг хангахад хувь нэмрээ оруулах явдал юм.
- 1.4 Зөвлөлийн үйл ажиллагаа нь Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомжинд нийцсэн байна.

6 ЗӨВЛӨЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ХҮРЭЭ

- 6.1 Зөвлөл нь өөрийн сум/хорооны хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулах бөгөөд гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг орон нутгийн хэмжээнд бодлого боловсруулахаас эхлээд төлөвлөх, холбогдох талуудтай хамтын ажиллагаа тогтоох, санхүүжилт олох, хэрэгжүүлэх, хянах, үнэлэх зэрэг бүх шатанд нь хэрэгжүүлнэ.
- 6.2 Үйл ажиллагааны чиглэл нь дараах хүрээгээр хязгаарлагдана:
 - 6.2.1 Зөвлөл өөрийн болон гишүүдийн чадавхийг бэхжүүлж, байгууллагын хувьд статусаа тодорхойлж, бэхжүүлнэ.
 - 6.2.2 Орон нутгийн иргэд, удирдлагын оролцоо, тусламжтайгаар тухайн нутагт хамгийн их тохиолддог аюулт үзэгдэл, иргэд, эд хөрөнгө, дэд бүтэц, байгаль орчны эмзэг байдал, ашиглах боломжтой нөөц боломжийг тодорхойлж, үнэлнэ.
 - 6.2.3 Иргэд, эд хөрөнгө, дэд бүтэц, байгаль орчны эмзэг байдлыг хэрхэн бууруулах, ингэхдээ орон нутгийн нөөц боломжийг хэрхэн ашиглах талаар бодлого,

стратеги, оны бөгөөд улирлын төлөвлөгөөг холбогдох талуудын оролцоотойгоор боловсруулна.

- 6.2.4 Оны болоод улирлын төлөвлөгөөнд тусгагдсан үйл ажиллагаа, төслүүдийг хэрэгжүүлнэ.
- 6.2.5 Бодлого, төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд оролцох шаардлагатай талуудтай хамтын ажиллагаа тогтоож, харилцан ашигтай түншлэл бий болгож, тэднийг гамшгийн эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээнд татан оролцуулж, зохион байгуулж, манлайлан чиглүүлнэ.
- 6.2.6 Зөвлөлийн шийдвэрээр захиран зарцуулах сумын гамшгийн эрсдэлийг бууруулах санг Төслийн орон нутгийн зохицуулагчтай хамтран байгуулж, өргөжүүлнэ.
- 6.2.7 Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээний ач холбогдол, арга замыг олон нийтэд ухуулан таниулах үйл ажиллагааг тасралтгүй зохион байгуулна.
- 6.2.8 Зөвлөл нь сумын дийлэнх иргэдийн эмзэг байдлыг бууруулахад чиглэсэн жижиг хэмжээний төсөл санаачлан төсөл, хөтөлбөрүүдээс санхүүжилт хүсч, хэрэгжүүлнэ.
- 6.2.9 Төслөөс байгуулсан өөртөө ба нөхөртөө туслах бүлгүүдийн үйл ажиллагааг гамшгийн эрсдэлийг бууруулах тал руу чиглүүлэн удирдана. Үүнд:
 - 6.2.9.1 Бүлгүүдийн төлөвлөгөө, үйл ажиллагааг орон нутгийн болон бүлгийн өөрийн эрсдэлийг бууруулах тал руу чиглүүлнэ.
 - 6.2.9.2 Бүлгүүд, Төслийн орон нутгийн зохицуулагчтай хамтран орон нутгийн эмзэг байдлыг бууруулах чиглэлийн ажил зохион байгуулна.
 - 6.2.9.3 “Монгол Улсад гамшгийн аюулыг бууруулах менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох нь” төслөөс санхүүжилт хүсэхээр бүлгүүдийн боловсруулсан жижиг төслүүд тухайн орон нутаг ба бүлгийн эрсдэлийг бууруулахад аль болох их нэмэр болох, мөн аль болох үр дүнтэй хэрэгжих талаас нь жижиг төслүүдэд санал зөвлөмж өгөх, анхан шатны шалгаруулалт явуулж, хамгийн сайн боловсрогдсон төслийг шалгаруулан төслийн төв нэгж рүү санхүүжүүлэх хүсэлтийн хамт явуулна.
 - 6.2.10 “Монгол Улсад гамшгийн аюулыг бууруулах менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох нь” төслийн Орон нутгийн зохицуулагчтай хамтран ажиллаж, үйл ажиллагааг нь дэмжихээс гадна түүний ажил байдалд Орон нутгийн зохицуулагч ба Зөвлөлийн нарийн бичгийн даргын ажлыг хэр зэрэг гүйцэтгэж байгаа талаас нь хяналт тавьж, оны эцэст ажлын гүйцэтгэлийг нь дээрх хоёр албан тушаалаар нь үнэлж, гэрээг нь сунгах, эс сунгах талаар санал гаргаж төслийн төв байгууллагад хүргүүлнэ.

7 ГИШҮҮНЧЛЭЛ

- 7.1 Зөвлөл 9-өөс дээш гишүүнтэй байна.
- 7.2 _____ аймгийн/дүүргийн _____ сум/хороонд үйл ажиллагаагаа явуулж буй төрийн болон төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлийн болон олон нийтийн байгууллагын төлөөлөл, малчдын хамтлагийн тэргүүнүүд, иргэд гишүүнээр сонгогдох эрхтэй.
- 7.3 Нийт гишүүдийн j нь төрийн холбогдох албан тушаалтан, j нь төрийн бус байгууллагын төлөөлөл, j нь аж ахуйн нэгж, бизнесийн төлөөлөл, j нь малчдын хамтлаг, иргэдийн өөртөө болон нөхөртөө туслах бүлгийн тэргүүнүүд байна.
- 7.4 Гишүүн бүр тэгш эрхтэй бөгөөд Зөвлөлийн гишүүдийг сонгохдоо намын харьяалал, улс төрийн үзэл бодол, хүйс, шашин зэргээр ялгаварлахгүй.
- 7.5 Зөвлөлийн гишүүдийн хүсэлтийг үндэслэн зөвлөлийн шийдвэрээр гишүүнээс болиулна.
- 7.6 Зөвлөлийн шийдвэрээр шинэ гишүүдийг Зөвлөлд урьж, элсүүлнэ.
- 7.7 Зөвлөлд сонгогдсон гишүүн өөрийн хүсэлтээр буюу Зөвлөлийн шийдвэрээр гишүүнчлэлээс хасагдах боломжтой бөгөөд бусад тохиолдолд гишүүн хэвээрээ байна.
- 7.8 Зөвлөлийн гишүүн бүр тэгш эрхтэй бөгөөд санал өгөх эрхтэй.

8 АЛБАН ТУШААЛТНУУД, ТЭДНИЙ ҮҮРЭГ

- 8.1 Зөвлөлийн тэргүүнийг 60-аас дээш хувийн саналаар гишүүд дундаас сонгоно.
- 8.2 Зөвлөлийн тэргүүний үүрэг:
 - 8.2.1 Зөвлөлийн үйл ажиллагаа энэхүү журмын дагуу явагдаж байгаа эсэхийг нягталж, мөрдүүлнэ.
 - 8.2.2 Зөвлөлийн хуралдаануудыг удирдана.
 - 8.2.3 Зөвлөлийг төлөөлж, зөвлөлийн нэрийн өмнөөс албан ёсоор ярина.
 - 8.2.4 Зөвлөлийн гишүүдээс хороо, ажлын хэсэг томилж, ажиллуулна. Зөвлөлийн тэргүүн бүх ажлын хэсэг, хорооны гишүүн байна.
 - 8.2.5 Эмзэг байдлыг бууруулах сангийн журмын дагуу сангаас гүйлгээ хийхэд нэгдүгээр гарын үсэг зурна.
 - 8.2.6 “Монгол Улсад гамшгийн аюулыг бууруулах менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох нь” төслийг хэрэгжиж байх хугацаанд төслийн Орон нутгийн зохицуулагч Зөвлөлийн нарийн бичгийн даргаар ажиллана. Төсөл хэрэгжиж дууссаны дараа Зөвлөлийн шийдвэрээр энэхүү журамд өөрчлөлт оруулж, нарийн бичгийн даргын асуудлыг шийднэ.

- 8.3 Зөвлөлийн нарийн бичгийн даргын үүрэг:
- 8.3.1 Зөвлөлийн хурлаар хэлэлцэх асуудал, уншиж танилцах материал, урилгыг бүх гишүүдэд тарааж, хурлыг цаг хугацаанд нь зохион байгуулж, протокол хөтөлнө.
- 8.3.2 Зөвлөлөөс гарсан албан бичиг, бичиг баримтыг боловсруулж, гишүүдийн үзэж танилцсан гарын үсгийг авч, бичиг хэргийг нь хөтөлнө.
- 8.3.3 Сумын гамшгийн эрсдэлийн сангийн санхүүгийн үйл ажиллагааны баримтыг бүрдүүлж, тайланг хөтөлнө. Зөвлөлийн санхүүгийн тайланг улирал тутамд гаргаж, гишүүдэд тайлагнана.
- 8.3.4 Зөвлөлийн гаргасан баримт бичиг, шийдвэр, хурлын протокол зэргийг “Монгол Улсад гамшгийн аюулыг бууруулах менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох нь” төсөлд цаг хугацаа хоцруулалгүй танилцуулна.
- 8.4 Зөвлөлийн тэргүүн ба Нарийн бичгийн даргын ажлыг жил бүрийн 12 дугаар сарын хурлаар хэлэлцэж, шаардлагатай тохиолдолд шинэчлэн сонгоно. Зөвлөлийн гишүүний санаачилга, зөвлөлийн шийдвэрээр эдгээр албан тушаалтныг 12 дугаар сараас өмнө шинэчилж болно.
- 8.5 Шинэ тэргүүн, эсвэл нарийн бичгийн дарга сонгогдсоноос/томилогдсоноос хойш 14 хоногийн дотор хуучин тэргүүн, эсвэл нарийн бичгийн дарга зөвлөлийн бүх баримт бичгийг шинэ албан тушаалтанд шилжүүлнэ.

9 ЗӨВЛӨЛИЙН ХУРАЛ

- 9.1 Зөвлөлийн хурлыг сар бүрийн 2 дахь долоо хоногийн Лхагва гарагт 14:00-15:30 цагийн хооронд сумын ИТХ-ын танхимд хийнэ.
- 9.2 Зөвлөлийн гишүүний санаачилгаар ээлжит бус хурлыг зарлан хуралдуулж болно.
- 9.3 Хуралд нийт гишүүдийн 50-иас дээш хувь хүрэлцэн ирсэн тохиолдолд хурлын шийдвэрийг хүчинтэйд тооцно.
- 9.4 Хурлын шийдвэрийг хүрэлцэн ирсэн гишүүдийн 60-аас дээш хувийн саналаар гаргана.
- 9.5 Хурал болгон нээлттэй явагдах бөгөөд гишүүдээс гадна сонирхсон бүх иргэд санал өгөх эрхгүйгээр оролцох эрхтэй.
- 9.6 “Монгол Улсад гамшгийн аюулыг бууруулах менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох нь” төслөөс санхүүжилт хүсэхээр ирүүлсэн төслийн саналуудыг хэлэлцэж, шалгаруулах хуралд Малчдын хамтлагуудыг төлөөлөн Зөвлөлд орсон гишүүд оролцохгүй.

10 САНХҮҮГИЙН ХАРИУЦЛАГА

- 10.1 Зөвлөл нь зөвхөн энэхүү журам ба хурлаар батлагдсан оны болон улирлын төлөвлөгөөнд тусгагдсан үйл ажиллагааг л мөнгөн зардал гаргаж, хэрэгжүүлнэ.
- 10.2 Зөвлөл нь сумын “Эмзэг байдлыг бууруулах сан” байгуулж, түүнийгээ “Эмзэг байдлыг бууруулах сангийн журам” боловсруулан баталж, мөрдөх замаар удирдана.
- 10.3 Зөвлөлийн үйл ажиллагааг сумын Эмзэг байдлыг бууруулах сан болон бусад эх үүсвэрээр санхүүжүүлнэ.
- 11 ЖУРАМД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ**
- 11.1 Энэхүү журмыг Зөвлөлийн гишүүний санаачилгаар, Зөвлөлийн хурлын 70-аас доошгүй хувийн саналаар өөрчилнө.

БАТАЛСАН ОГНОО: _____

БАТАЛСАН ЗӨВЛӨЛИЙН ГИШҮҮД:

11. _____

12. _____

13. _____

14. _____

15. _____

16. _____

17. _____

18. _____

Ашигласан материалын жагсаалт

1. МОН/08/305 төслийн III шатны баримт бичиг
2. “Малчдын бүлэгт суурилсан бэлчээр, эрсдэлийн менежмент” сургагчдад зориулсан гарын авлага, Дэлхийн банк, Тогтвортой амьжиргаа төсөл. УБ 2005
3. Мкмиллан.Д.В.Чэйлс Д.В. Нутгийн иргэдийн хамтлагийн тодорхойлолт, Нутгийн иргэдийн хамтлагийн сэтгүүлзүй сэтгүүл. 1986, 14, 6-23
4. Ражиб Шоо, Кенжи Оказаки “Нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн тогтвортой менежмент (Ази тив)-Хэрэглэгчдийн гарын авлага, аргачлал” 2004
5. Жон Твиг “Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах туршлага, түүхэн сургаж”, 2004
6. МХЗ-уудын хэрэгжилт: Үндэсний 2-р илтгэл, УБ 2007
7. “Гамшигт өртөхгүй МХЗ-ууд: гамшигийг багасгаж, хөгжилд хүрэх нь” танилцуулга НҮБ, АГББТ
8. “Байгалийн болон технологийн үүдэлтэй аюул, ослын тухай ойлголт” УБ 2004
9. “Ярианаас үйл ажиллагаанд: Хиогогийн үйл ажиллагааны хүрээг хэрэгжүүлэх удирдамж” гарын авлага, УБ 2008
10. НИТГЭМ ба хэвлэл мэдээлэл – АГББТ-ийн гарын авлага
11. “Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийг хэрэгжүүлж, эрх зүйн шинэчлэлт хийх зорилт” Я.Жаргалсайхан нарын тайлан.(хэвлэгдээгүй) 2004
12. Байгалийн гамшгийн аюулыг бууруулах үндэсний хөтөлбөр, 1999, Байгаль орчны хууль, бодлого, хөтөлбөр, журам – Аймаг, сумдын ИТХ-ын дарга, Засаг дарга, байгаль орчны ажилтнуудад зориулсан гарын авлага. УБ 2006
13. НИТГЭМ-ийг орон нутагт хэрэгжүүлэгчдийн гарын авлага – АГББТ, 2004
14. Оксфам Интернэйшл олон улсын байгууллагын тоон мэдээлэл
15. “Жендэрийн мэдрэмжтэй гамшгийн менежмент” Оксфам Интернэйшнл олон улсын байгууллагын гарын авлага, 2008
16. “Жендэрийн мэдрэмжтэй гамшгийн менежмент”: Гамшгийн үед эмэгтэйчүүдийн эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах, онцгой хэрэгцээ шаардлагыг нь хангахын тулд авах арга хэмжээнүүд – гарын авлага. Ази, Номхон далайн эмэгтэйчүүдийн хууль, хөгжлийн форум, APWLD, 2006
17. “Сонгосон нэгжүүд дэхь гамшгийн эрсдэлийн жендэрийн дүн шинжилгээ ба МОН/08/305 төслийн жендэрийн дүн шинжилгээ” ЗХЖТ ТББ-ын судалгааны тайлан, УБ 2009
18. НҮБХХ, Жендэрийн үзэл баримтлал, 2000
19. www.naa.org/uk
20. <http://en.wikipedia.org/wiki/Community>
21. www.open-government.mn
22. <http://www.g-web.com/JVFA/English.htm>
23. www.adrc.or.jp/publications
24. www.bmj.com
25. www.undp.mn
26. www.adpc.net
27. www.apo.org
28. www.oxfam.org

Хаалтын үг

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн Хөтөлбөрийн Байгаль орчин, Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах хэлтсээс өөрийн төслөөр дамжуулж уншигч та бүхэнд зориулан энэхүү номыг толилуулж байгаадаа баяртай байна. Тус хэлтсээс төсөл хөтөлбөрийн менежментийн чиглэлээр өөрсдийгөө хөгжүүлэх зорилготой хүмүүст зориулж Өөрийгөө хурцлахуй гэсэн цуврал гаргаж эхэлсний хоёр дахь дугаар нь энэ ном болж байгаа юм. Бидний бүтээлийн уншигчид юуны өмнө Нутгийн Иргэдэд Түшиглэсэн Гамшгийн Менежментийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг сум, багийн удирдлагууд, аймаг, хотын Онцгой байдлын газрын ажилтнууд, энэ чиглэлийн төсөл хөтөлбөр дээр ажиллагсад байх болов уу гэж бодож байна. Гэхдээ тус асуудлыг сонирхож байгаа бусад уншигчид ч өөрт хэрэгтэй мэдлэг, мэдээллийг эндээс авч болно. Бид энэ номондоо нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн менежментийг гол зорилго, утга санаа, зарчмын үндсэн асуудлуудыг олон улсын түвшинд гарсан ном судалгаанаас ишлэн оруулсан бөгөөд бусад оронд гарсан алдаа, сургамжтай, амжилттай болсон тохиолдлууд, түүнчлэн Монгол Улсад манай төслөөр хийгдэж байгаа туршлага, мэдлэг сургамжийг ч бас оруулсан юм. Энэ номыг уншсанаар та нутгийн иргэдэд түшиглэсэн гамшгийн менежмент яагаад Монгол Улсад хамгийн тохиромжтой стратеги вэ гэдгийг ойлгохоос гадна энэ чиглэлээр сургалт сурталчилгаа явуулахад болон гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр орон нутгийн иргэдтэй ажиллахдаа хэрэглэх гол материал ч болгож болох юм. Тус номыг эмхэтгэж бичих үндсэн ажлыг манай Гамшгийн менежментийг сайжруулах төслийн ажилтан Пүрэвсүрэнгийн Байгалмаа гүйцэтгэсэн бөгөөд тэрбээр төсөл дээр энэ ажлыг хариуцаж гардан хийдэг хүний хувьд нилээд туршлагажиж басхүү онол, үзэл баримтлалын талаас нь ихээхэн зүйлийг судалсан хүн юм. Уншигч танд энэхүү бүтээл маань хэрэгтэй зүйл болно гэдэгт найдаж байна.

Танд амжилт хүсье.

*НҮБХХ-ийн Байгаль орчин,
Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах
хэлтсийн дарга У.Тунгалаг*

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн Хөтөлбөр нь өөрчлөлтийг хөхүүлэн дэмжиж, дэлхий улс орнуудад эрдэм мэдлэг, туршлага, нөөц бололцоогоо нэгтгэж, өөрсдийн сайх сайхан амьдралыг цогцлооход туслалцаа үзүүлдэг НҮБ-ын дэлхийг хамарсан сүлжээ байгууллага юм.

Монгол Улс дахь НҮБ-ын Хөгжлийн Хөтөлбөрийн “Монгол Улсад гамшгийн аюулыг бууруулах менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох нь” МОН/08/305 төслөөс 500 ширхэг хэвлүүлэв.

Хаяг: Сүхбаатар дүүрэг, Партизаны гудамж – 6
Онцгой байдлын ерөнхий газар, 302, 303 тоот өрөө
ШХ – 46/1009, Улаанбаатар, Монгол
Утас: 976-11-328027, Факс: 976-11-315595

Цахим шуудан: secretary@mongoliadisaster.org